

G Á D O R O S K Ö Z S É G N E G Y E D S Z Á Z A -

D O S F E J L Ő D É S E : 1944 - 1970-ig

// K Ü L Ö N Ö S T E K I N T E T T E L A M E Z Ő -

G A Z D A S Á G S Z O C I A L I S T A Á T A L A -

K I T Á S Á R A /

B e v e z e t é s

Gádoros község területe már a középkorban is lakott volt. A falu viharos multja tekinthet vissza hasonlóan a többi alföldi településhez. A XV. században a Hunyadiak tulajdona volt, majd a Brandenburgiak kezébe került. Feltételezések szerint a régi település a XVI. század végén pusztulhatott el.

A falu területét a természet vette hatalmába. A község területe a XIX. század elejéig pusztá maradt. 1826. szeptember 29-én báró Rudnyánszky Sándor új települést alapított orosházi és szentesi telepesekkel, akik római katolikus, illetve református vallásúak voltak. Később szlovák nemzetiségű családok is települtek Gádorosra. Ilyen nevek például: Jávorcsik, Chlebik, Lepák, Opauszki, Matyej, Podmaniczki, Havrán, Lazanyec, Matuska, Rajeczki, Prohászka, Breznyik, Halustyik, Prozlik, Lukácsik, Kolárovszky, Lestyán, Lustyik, Zvolenszki, Bencsik, Sutóczki, Kulják, Laurinyec, Sztrehovszki, Sztvorec, Belucz, Zahorecz, Jambrik, Tusják, Glózik, Adamik, Demarcsik, Ruzsinezki, Demcsák, stb.

A szláv származású lakosság Szarvasról jött, ma már csak neveikben őrzik őseik nemzetiségi eredetét. Senki sem beszéli a szlovák nyelvet.

Német eredetű családi nevek is vannak a faluban. Például: Frohman, Nagrand, Herbszt, Hézer, Stájk, Snell, Trabach, Sebauer, stb. Nevük helyesírása a magyarhoz iga-

zodott.

Szerb eredetű családi nevek: Ivanics, Markovics, Radovics, stb. ¹

A lakosság zöme a magyarság volt, melyben gyorsan asszimilálódott a nem magyar elem minden kényszerítés nélkül. Gádoros község a nemzeti gyűlölködést sohasem ismerte meg. Békés megye más községeiben, ahol azelőtt a magyar elem volt kisebbségben, a nemzetiségiak ma is megtartják anyanyelvüket és szokásaikat - békés egymás mellett élésben a magyarokkal.

Báró Rudnyánszky a telepeseknek fél hold házhelyet és fél hold legelőt adott, ezenkívül feles művelésre a telepesek annyi földet kaptak, amennyit csak akartak. Később egyre több házhelyet osztott ki a földesur. 1833-ban 20, 1943-ban 150 és 1854-ben újabb 210 telket. A kedvezmény azonban csak addig tartott, amíg a földesur földjét feltörték és beművelték. Ekkor a földesur a telepes földeket a majorsághoz csatolta, melynek jó részét bérben adta ki.

Alig három évtized alatt a magyar kapitalista viszonyok kialakulása idején a szerződés telepesekből a földesur és bérlői napszámosai, cselédei, agrárproletárok lettek. A gazdagabb falvakban élők "majorosok"-nak, "cseléd"-nek nevezték a gádorosiakat. 1850-ben a községben kb. 1400 fő élt. Neve ekkor még Bánfalva volt.

1. Az idegen eredetű családi neveket a szerző gyűjtötte.

1853-ban meghalt báró Rudnyánszky Sándor. Gyermekai 1854-ben el akarták adni az örökséget, melyre igényt tartott volna a falu népe is, de végül a gazdag, jómódu bér-
lők vették meg.

Sulyos, nehéz évek következtek ezután. 1863-ban nagy aszály volt. A szájhagyomány szerint az állatok takarmá-
nyozására még a házak szalmatetejét is felhasználták. 3 évvel később elfagyott a gabona, majd kolera tizedelte meg az embereket.

Bánfalva 1871-ben lett nagyközség 2457 lakossal. Köz-
ben a földterület egyre kevesebb kézben halmozódott fel,
a községben így egyre növekedett a nincstelen agrárprole-
tárok száma.

1891. február 8-án alakították meg a munkások szerve-
zetét, a munkáskört, 220 taggal. A helyi csendőrséget rö-
g-
tön megerősítették. 1897-ben aratósztrájk tört ki, mely-
nek eredményeként úgy egyeztek meg a gazdák a munkásokkal,
hogy 80 kg gabonát kapnak 1 kh. termésből, ha minden ka-
szás learat 10 hold gabonát. 1898-ban a/nagyfalu/ nagyfo-
ku szegénység enyhítésére szegényházat hoztak létre.

1901. július 8-án a község új neve Gádoros lett. 1904-
ben betiltották a munkásegyletet. 1905-ös év: aszály, 34 házasság, 153 gyermek születik és 257-en haltak meg. A
tác halálos aránya 1880 és az 1910-es évek idején 21 %, a megyében a legnagyobb. Az I. világháboruban 153-an hal-
tak meg.

1919. március 21-én Gádoroson is a proletariátus kezébe került a hatalom. A termelőszövetkezetek megalakításával Rozsnyai Mihályt bizták meg. Ide a volt urasági alkalmazottakon kívül az uradalmakat környező községekből és városokból osztottak be földműveseket. A Népakarat ezt írta akkor:

"A termelőszövetkezetek alakítása nagyobb akadályok nélkül történik. Itt-ott akad egypár parcellára éhes proletártestvér, de a cselédség nagy része a legnagyobb szimpátiával fogadja a termelőszövetkezeteket." ²

Gádoros területét jelentősen megnövelték volna. A szép tervekből azonban nem lett semmi. A Tanácsköztársaságot leverték. Szocialista hazánkat sok gádorosi is védelmezte. Nagy részükre botozás, börtönbüntetés várt; valamint naponta kellett jelentkezniük a szomszéd faluban lévő román katonai parancsnokságon azoknak, akik szabadlábban voltak.

A hősök emlékét őrzi Gádoroson a Rozsnyai Mihályról elnevezett utca. 1921-ben a nagyatádi földreform 229 házhely kiosztását jelentette. Földet nem osztottak ki semmit sem. Az 1929-32. évi gazdasági válság idején a falu igen szomorú képet mutatott, mely a munkásmozgalom újabb fellendülését eredményezte.

2. Válogatott dokumentumok Osongrád megye munkásmozgalmának történetéből /1917-1919/ /Szeged, 1970./ /338. o./

Illegális kommunista szervezetek létesültek, melyekben tiltott könyveket olvastak. 1938-ban a bíróság elé kerültek a munkásmozgalom vezetői: Badár Bálint, Markovics Mihály, Bényi József, Bottyán János, Szűcs József, Kiss Imre. Így ért el Gádoros a II. világháborúhoz.³

Összefoglalásként nézzük meg, hogyan jellemezte Márkus György Gádorost a "Békés vármegye története" című könyvében.

Az adatok, számok elgondolkoztatók.

"Lakóinak száma 1920-ban 4499, 1930-ban 4525, 3 ártézi kutja van a községnek. 6 évnél idősebb analfabéta 465 van a községben. Fő foglalkozás az őstermelés /3460 fő - 76%/. Az ipari népesség száma 501, kereskedelemben és hitelben foglalkoztatottak száma 259, közszolgálati alkalmazottak és szabadfoglalkozásuk 102, napszámos 27, nyugdíjas és magánzó 72, házi-cseléd 46.

A község határa 1084 kh., mely 1041 gazdaság között oszlik meg. Az 1 holdon aluli gazdaságok száma 829, összterületük 230 hold, az 1-5 holdas gazdaságoké 165, területük 400 kh, az 5-10 kh esetében 46 gazdaság 223 kh. Legnagyobb birtok egy 35 holdas gazdaság.

A mezőgazdasági termelés kizárólag a tengeri és buzadaratermelésre szorítkozik.

3. A község 1944. előtti története Dr. Maday Pál: Békés megye története című művének ide vonatkozó része alapján.

A Földbirtokrendező Biróság 222 házhelyet osztott ki, ezeken 198 ház épült fel. Szántót a Biróság a község területén nem osztott, mert olyan birtok nem volt, amelyből erre a célra kihasítani lehetett volna. Az állattenyésztés, rét és legelő abszolút hiányában, nem fejlődőképes. Egyedül a sertésenyésztés számottevő. 1931-es év: 302 ló, 228 szarvasmarha, 1804 sertés.

Ipara és kereskedelme a helyi lakosság mindennapos ellátását szolgálja. Kereskedői közt legtöbb a szatócs.

A szorgalmas lakosság bármennyire is igyekezik, helyzetén a szűk határok miatt változtatni nem tud. A földreform ezen a bajon nem segített. Csak más községekhez tartozó puszták, határrészek átcsatolásával lehetne a kérdést megoldani, ami viszont azért ütközik nagyobb nehézségbe, mert a község a vármegye szélére telepített, s így az átcsatolás még körülményesebb. A határok között azonban fejlődési lehetősége nincs a falunak."⁴

Az elkövetkezendő fejezetek feladata, hogy megcáfolja Márkus Györgyöt. Van fejlődési lehetősége a falunak, de nem uri földreformmal. A kommunistáknak - okulva az akkori hibákból - követniük e kellett az 1919-es hagyományokat.

4. Az adatok Márkus György: Békés vármegye /Budapest, 1936/ című művéből /318-320. old./

I. fejezet

Gádoros község felszabadulásának körülményei és
az élet megindulása /1944-1945./

A felszabadulás előtti napok a faluban

1940-ben Gádoroshoz földet csatolnak. "A belügyminiszter 5252/1939 rendeletével Nagyszénás község határából az un. lajosszénási OFB földek néven ismert 971 kh 880 □-öl területű határrész január 1-ével Gádoros községhez csatoltatott."⁵

1944. február 17-én a község képviselőtestületének rendkívüli gyűlésén a választások eredményeit ismertették. Kerekes Istvánt birónak választották meg, Szőke Istvánt albirónak - 3 évre.⁶

1944-ben a 4818-as lélekszámu Gádoros község 1200 pengő hozzájárulást ad az "Adjunk apár a hadiárvának" mozgalomnak. /Ez évenkénti házzjárulás lett volna./⁷

A felszabadulást közvetlenül megelőzően ez áll a községi közgyűlési jegyzőkönyvben:

Az erosházi főszolgabíró 1944. május 13-án a következő utasítást kapja Dr. Vitéz Pánczél Várm. főjegyzőtől:

5. Békés megyei Levéltár /továbbiakban BML/ Gádoros község kgyjzkv-ben a m.kir. belügyminiszter 5252/1939. rendelete
6. BML Gádoros község kgyjzkv 9. kgy.sz. 751 ikt.sz/1944.
7. BML Gádoros község kgyjzkv 46. kgy-ad 835 ikt.sz/1944.

"A német katona Magyarországon vendég, vendégjogot élvez..."

A zsidókérdés szabályozása Magyarországon belpolitikai ügy és nem a német véderő feladata... Az ellenségnek Magyarországon is vannak ügynökei... Németeknek egyéni beszállásolása tilos. A szállásokat kifizetni nem kell, igénybevételüket nyugtával kell igazolni."⁸

A magyar királyi belügyminiszter 1944. szeptember 1-i keltezésű leiratában a járási szolgabírónak utasítást ad:

"Magyarország keleti területeire /Kárpátalja, Észak-Erdély/ csak utazási igazolvánnyal lehet menni, amely csak igen fontos esetben adható ki, ez ugyanis hadműveleti terület."

A leiratot vitéz Király Gyula csendőr ezredes írta alá. Ezek a helyi események.⁹

1943. novemberében Sztálin, Rooseveltt és Churchill Teheránban háromhatalmi tanácskozást tartottak. December 1-én közzétették a Teheráni nyilatkozatot, mely kimondja:

"Teljes egyetértésre jutottunk a Kelet, Nyugat és Dél felől indítandó hadműveletek méretei és időpontja kérdésében."

8. BML orosházi járási főjegyző iratai 1944. május 13.

9. BML orosházi járási főjegyző iratai 1944. szeptember 1.

"... támadásunk könyörtelen és növekvő erejű lesz."¹⁰

A magyar kormánykörök számára kérdésessé vált, hogy az angolszászok akarják-e és képesek-e Magyarországot megszállni. Az SZDP visszautasítja a kommunisták akciójavaslatait és a Békepárttal való együttműködést. Kéthly Anna kijelenti:

"hogy meddig tart még, ki bírja még, ez nem a mi kérdésünk."¹¹

Az SZDP problémája csupán az, hogy "mi lesz a háboru után." A Kisgazdapárt vezetősége is elfogadja a horthysta vezetők érvelését, mely szerint nem szabad fellépni a németek ellen, mert az retorziót váltana ki. A Békepárt sürgeti a különbékét. A Kossuth Rádió ezekben a napokban nagy hatást gyakorolt az ország népére, valamint Gádoros lakosságára is.¹²

Gádoroson ebben az időben mindössze két telepes rádió működött - villanya még nem volt a községnek.

Kiss Imre cipész így mesél a közös rádióhallgatásról:

"1931-es párttagsággal rendelkezem. Legálisan SZDP párttag voltam, azonban illegális kommunista pártsejtek munkájában is részt vettem. A felszabadulás

10. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 252. old./

11. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 253. old./

12. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 256. old./

előtt csak 2-3 rádió volt a faluban. Az egyik rádió az enyém volt, én barkácsoltam össze. Hozzám, mint cipészhez, sok ember járt. Meghallgattuk az antifa-szisza rádiók adásait, természetesen elsősorban a szovjet rádiót. Nemcsak párttagok jártak hozzám. Az adások után megbeszéltük emigrációban élő elvtársaink beszédeit. Az emberek ismertették a falu népével a hadihelyzetet. Emlékszem, hogy a rádió nagy technikai újdonság volt. Egy-két ember mondta is egymásnak:

"Te elhiszed, hogy ebből a dobozból jön a hang?"¹³

A "Béke és Szabadság, a Békepárt illegális lapja, a következőket írta ekkor: "Harcot a hitlerizmus és magyarországi béréncsei ellen!" "Harcot a békéért és kenyérért a földért és szabadságért."¹⁴

Ezt akarták a gádorosi szegények is, akiknek elégük volt a háboruból. A községből is sok embert vezényeltek a frontra.

A tárgyalt időben csupán kisebb erejű megszálló csapatok tartózkodtak a fronton.

A német megszállás után Gádorosan is megkezdődött a zsidók deportálása. Nagy György női fodrász, veterán kom-

13. A dolgozatban felhasznált visszaemlékezéseket a szerző gyűjtötte.

14. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 256. old./

munista így emlékezik erről:

"Gádoros lakossága elítélte a zsidóüldözést. A faluból a Weinberger és Fenyő családot, valamint Müller Imrét és Angyal Teréziát hurcolták el a csendőrök. Az emberekből tudomásom szerint csak egy fiatal lány jött haza, a többiek elpusztultak."

Magyarországot az amerikai légierő is bombázta. Gádoros mindezt megusza. A község területét nem bombázták. Az amerikai, angol és francia szárazföldi csapatok a magyar uralkodó körök minden reménye ellenére sem tudtak részt venni az ország felszabadításában. Gádoros lakossága nem várta őket, különösen a franciákat, emlékezve 1919-re -ugyanis a község környékén is megfordultak 1919-ben a szenegáli katonák.

A lakosság nagy része a szovjet csapatokat várta. A románokat nem tulságosan, szintén 1919-re emlékezve.

A német főparancsnokság 1944. október elejére, a 2. Ukrán Front feltartóztatására Magyarországon 33 hadosztályt /14 német/ 19 magyar/ 3500 löveget és aknavetőt, 300 harckocsit és 550 repülőgépet összpontosított.¹⁵

Hazánk hadszíntérré vált, ahol több mint fél évig váltakozó hevesességgel dultak a harcok, közben Magyarország kirablása egyre nagyobb méreteket öltött. 1944. október közepéig újabb 2 milliárd pengőt kellett kifizetnie a ma-

gyar államnak a mémet megszálló csapatok költségeinek fedezésére.¹⁶

Az uralkodó osztályok esztelenségé ellen felszólt az egész ország népe, a gádorosi nép is, hiszen már 1919-ben egy veszített háboru következményeit, a román megszállást átélte. A helyzetet a legjobban a Magyar Front értette meg. A Magyar Front világosan látta és tudta, hogy mit várnak el a szövetséges hatalmak az országtól, megértette a magyar nép felelősségét. A szövetséges hatalmak felhívása kimondta, hogy a fasiszta országok:

" ... nem mentesülhetnek a felelősségre vonás alól, amiért részt vettek a háboruban a náci Németország oldalán."¹⁷

A felelősségre vonás mértéke azonban csökkenhet. Gádoros lakossága, talán emiatt is tarthatott a román csapatoktól. Malinovszkij marsall október 6-án Tiszántul és Észak-Erdély felszabadítására 68 hadosztállyal /ebből 17 román/, 750 harcokcsival és rohamlőveggel, 10200 lőveggel és aknavetővel és 1200 repülőgéppel indította meg a támadást. A Nagyszalonta -Makó arcvonalon az 53. hadsereg /szovjet/ nyomult előre Managarov altábornagy vezetésével,

16. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 261. old./

17. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1967/ /II. kötet 263 - 264. old./

valamint az első román hadsereg, Macici vezetésével.¹⁸

A felszabadulás előtti napokban az embereket Gádorson is kényszermunkára vezényelték. A lakosság hangulatát a vihar előtti csenddel lehetne jellemezni, amely feszült és ájult csend.

A község felszabadulása

Gádoros községet 1944. október 6-án, szombaton délelőtt fél 10-kor szabadították fel. A szovjet csapatok ellenállás nélkül vonultak be a faluba. Az emberek virágcsokrokkal köszöntötték a felszabadítókat, a békét. A község lakossága ösztönösen átérezte a nap történelmi jelentőségét.

Hogyan is történt a felszabadulás? Mit mesélnek róla a szemtanúk?

Badár Bálint így emlékezik vissza:

"Gádoros 1944. október 6-án, szombati napon, délelőtt szabadult fel. Én ekkor a Werner család birtokán dolgoztam, mint traktorvezető. Puskalövés sem történt. A falu nem volt fontos a németeknek, sem magyar barátaiknak. Először a szovjetek jöttek. A vasuti állomás parancsnoka egy nő /katona/ lett. A szovjetek nem sokáig voltak a faluban. Őrséget hagytak hátra és tovább mentek. A falu vezetője 2 szovjet katona Borisz és Andrej lett. A családi nevükre nem emlékszem, az ismerőseim sem. Borisz és Andrej ba-

rátságos, közvetlen ember volt, talán ezért nem emlékszik senki sem a családi nevükre, mert mindenki csak a keresztnévükön hívta őket, - még a rendfokozatukra sem emlékeznek. A két szovjet katona elérzékenyülve nézegette a gyerekeket, akiknek ceruzát, cukorkát, apróságokat adtak. A szovjetek a legcsekélyebb rendbontást sem idézték elő a falu életében, igazi, jó kommunisták voltak, akik látták, hogy a falu lakossága egyszerű, jószándéku, segítőkész parasztokból áll.

Később a románok is megjelentek. Köztük már kevesebb kommunista volt, ez érthető is. Egy-két román tiszt emlegette, hogy Románia nyugati határa a Tisza lesz. A román katonák közül néhányan "kirándulásokat" szerveztek éjszakánként a tanyavilágba. A románok nagy része azonban rendes ember volt, ezek fékeztek társaikat, akiket különben Borisz és Andrej is regulázott. Sokan közülük jól beszéltek magyarul, erdélyiek voltak. Emlékszem egy Saabó nevezetű székelyre.

Mi a szovjetekkel vettük fel a kapcsolatot, bennünket, magyar kommunistákat ők segítettek.

Szegény románok nagy része hősi halált halt Magyarországon a Tiszánál, Szentese-nél."

Szekeres János VB elnök így mondta el emlékeit:

"A Werner családnál dolgoztam, mint részes arató, napszámos. A felszabadulás előtti napon kukoricát törtünk az uradalomnál 1/4 részért. 5-én befejeztük a munkát, 6-án a faluban tartózkodtam, mikor bejöttek a szovjet csa-

patok. Nagyszénás felől jöttek. Először lova/sok néztek körül. Ezek felderítők lehettek. Majd gyalogság jött, akik megpihentek a községben, aztán másnap tovább vonultak.

A munkás emberek örömmel fogadták a szovjet katonákat, persze voltak, akik féltek. Az alakulatok kivonulása után rendfenntartó csoportot hagytak hátra.

Közben román csapatok is keresztül vonultak a falun. Őket vegyes érzésekkel fogadta a falu, emlékezve az 1919-es román megszállásra. A kommunisták is emlékeztek, hogy akkor hogyan bántak velük, persze mindenkinek magyarázták, hogy a románok mostani bevonulása más, mint az 1919-es, most felszabadítóként jöttek, 9 hétig voltak a faluban.

Hozzánk egy Pántya Mihály nevezetű tiszthelyettest szállásoltak be. Jól tudott magyarul, Kürtösön született. Barátságos, kedves ember volt, szinte családtagnak tekintettük. Sokszor ellátta családunkat sóval, ami kincsnek számított akkor. Társait, akikkel, mint katonákkal néha probléma volt, igyekezett rendbe szedni. A renitenskedő katonákat a tiszthelyettesek néha meg is verték. A szovjet hadseregnél ilyet nem láttam.

Zavart okozott a faluban, hogy egy-két román katona azt hiesztelte, hogy a határunk a Tiszánál lesz. A román kommunisták azonban leintették nacionalista társaikat. A román katonák többsége elesett a Tiszánál. Hősi halált haltak hazánk felszabadításáért. Pántya Mihály sorsáról azóta sem tudunk semmit.

A falu katonai parancsnokai a szovjet hadseregből kerültek ki. Borisz és Andrej GPU legények voltak. Minden-
kivel szívesen elbeszélgettek, vidám, derűs emberek igye-
keztek lenni egyéni problémáik ellenére.

Jelenleg kutatás folyik felszabadítóink iránt. Én in-
ditottam meg, mint a falu tanácselnöke. Sajnos a szovjet
és román elvtársak eddig még nem találták meg községünk
felszabadítóit."

Molnár János így emlékezett vissza 1944. októberére:

"1944. október 5-én este 8-kor kivonultak a faluból
a magyar csapatok. Másnap délelőtt harckocsizugást hal-
lottam, gondoltam, biztos lemaradt egy tank, de ez már a
felszabadítók előhírnöke volt. A harckocsi után gyalog-
ság jött az utcánkba. A szovjet csapatok a templom körü-
li kertben megpihentek. A parancsnokuk előhívatta a plé-
bánost, röviden elbeszélgettek vele, majd megparancsolta,
hogy harangozzanak, hiszen dél van."

Rozsenyai Mihály családja egy Szücs Flórián nevezetű
romániai tiszthelyettes nevére emlékezik a felszabadítók
közül - valamint János bácsira, Miklós bácsira, akik ro-
mán katonák voltak. Sajnos a gyulai levéltárban nem sike-
rült semmilyen iratot találnom, amelyet szovjet vagy ro-
mán katonák irtak volna alá Gáderos községben. Csupán any-
nyit tudunk, hogy az orosházi járási katonai parancsnok
Jakusev őrnagy volt, és egy iratot Békés vármegye katonai
parancsnoksága nevében Harchov vezérkari százados irt a-
lá.

Politikai és gazdasági élet alakulása

Gádoros község előbb szabadult fel, mint a keletebbre fekvő Kolozsvár, melyet 1944. október 11-én foglaltak el a szovjet és román csapatok. Magyarország nyugati megyéiben még tombolt a fasiszta téboly, mikor Gádoros község már egy új élet küszöbére lépett.

1944. októberében -Tóth István visszaemlékezése szerint- egy szovjet politikai tiszt érdeklődött a helybeli baloldali érzelmű emberek felől. Hegedüs Imre ekkor szabadult a börtönből. Családja régi baloldali ember volt. Testvérei szociáldemokraták voltak, ő is az volt. Már október 7-én beszélgetésre hívta össze a kommunistákat. Ekkor alapították meg az MKP-t - nem hivatalosan.

Dr. Tibori János szerint az MKP hivatalos megalakulásának napja: 1944. október 12. - ez megegyezik az orosházi pártszervezet megalakulásának napjával. Az MKP szervezet életrehívói: Hegedüs Imre, Kiss József, Biró András, Tóth István, Tóth Ferenc, Halustyik Mihály, Kiss Imre, Sinka Márton, Hegedüs Pál, Paczuk András, Molnár Bálint, Lukácsi Ipatér, Lőcsei Lajos. Az adatokat az MSZMP Járási VB. Orosházi Agit.prop. 6114. sz./1960. sz. szolgáltatta. 19

Kiss Imre cipész, az MKP helyi alapító tagja, vissza-

19. Dr. Tibori János: A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története /Békéscsaba 1962./ /291. old./

emlékezésében elmondta, hogy a volt 48-as kör helyén szervezték meg az első legális kommunista gyűlést. Hegedüs Imre, sokgyerekes kereskedelmi alkalmazott javaslatára alapították meg a pártot.

"Hegedüs Imre első gyűlésünkön beszélt a felszabadulás fontosságáról, ismertette a hadihelyzetet. Elmondta, hogy legálisan is szervezhetjük a pártot. A szovjet katonai parancsnokságnak az ellen semmi kifogása nincs. Magyarország sorsát, ügyeit a nép intézi ezután, és nekünk kell azon lennünk, hogy a kommunisták vezessék a tömeget Gádoroson is. A németek közben Rákócifalvánál áttörték a szovjet vonalat. Fel kellett készülnünk arra, hogy szükség esetén csatlakozunk a visszavonuló szovjet csapatokhoz. Erre azonban nem került sor."

Igy fejezte be visszaemlékezését Kiss Imre.

A gádorosi Nemzeti Bizottság is jól tudta, hogy a termelés megindulásához minden segítséget megkapnak. Így létrehozhatták a helyi Termelési Bizottságot, melynek feladata volt a termelési eszközök maximális kihasználásával elérni, hogy a község termelőterületéből a lehető legkevesebb maradjon megműveletlenül.

1944. október 15-én Kerekes István bíró és az MKP helyi vezetősége határozatot hozott a termelés zavartalan folytatására. /Testületük alkotta a Nemzeti Bizottságot, mivel több párt ekkor nem működött./ Hogy a munkák zavar-

talanul haladjanak, kommunista ellenőröket neveztek ki a nagyobb gazdaságokba.²⁰

- 1./ Jakabfy Vilmos gazdaságába Sinka Mártont.
- 2./ Spilka testvérek gazdaságába Biró Andrást nevezték ki.
- 3./ A Werner testvérek gazdaságába pedig id. Hegedüs Istvánt.

Az őszi munkálatokat egyébként, visszaemlékezések szerint, az orosházi járási szovjet katonai parancsnok személyesen is ellenőrizte.

1944. november 3-án Dr. Csige Varga, Békés vármegye közigazgatási főnöke utasítja Békés vármegye városainak és faluinak vezetőit:

"A kommunistákat is be kell vonni a közigazgatásba a demokratikus szellem értelmében, a nem kizárólagosság elve alapján."²¹

Gádoros községben a kommunisták szervezkedtek először, ez ebben a szegény, agrárproletár községben érthető is volt. A községi ügyekben mindig rendkívül határozott álláspontot foglaltak el az MKP tagjai.

1944. november 26-án például felemelték szavukat az ellen, hogy a rendőrséget postási feladatra alkalmazzák,

20. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond, 1944. okt. 15.

21. BML orosházi járási főjegyző iratai 1944. nov. 3.

ugyanis adóbehajtási iverket kellett a rendőröknek széthordani.

Érdekes a tiltakozó levelük folytatása is: a pártnak nem tetszik, hogy a róm.kat. és a f ref.lelkész az iskolákban hittanórát tart, "imaházzá alakítják át az iskolákat."²²

1944. december 10-én Dr. Csige Varga, Békés vármegye közigazgatási főnöke a következőket állapítja meg:

"... két hónapja már, hogy megyénk orosz megszállás alá került, s meg kell állapítani, hogy a közbiztonság állandóan javul, s a lakosság feélelemérzete és riadalma csökkenőben van, melyet a fasiszta propaganda okozott /pl. a GPV kegyetlenkedéseiről stb./ ... el kell nyernünk a szovjet hadsereg vezetőinek bizalmát, mert csak így reméljük és várhatjuk helyzetünk további enyhülését. Mélyen elszomorító, hogy egyesek suttogó propagandát folytatnak a nyilaskeresztes felfogás érdekében. A közigazgatás egész területéről kizárni szándékozom a pártpolitikát ... Hamarosan meg fog alakulni az un. pártközi blokk.

Dr. Csige Varga sk. közig. főnök."²³

1944. december 14-én rendeletet hoznak az elmenekült és eltávozott közalkalmazottak igazoltatásáról.

22. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond, /1944.nov.6./

23. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond, /1944.dec.10./

A járási főszolgabíró iratai között olvasható, hogy 1944. december 13-án Gádoros község előljárósága közölte, hogy ott csupán a kommunista párt működik, a Kisgazdapárt megalakulása folyamatban van.²⁴

1944. december 26-án jelentik a községből, hogy megalakult a Kisgazdapárt. A megalakulás nehézségekbe nem ütközik. Az új pártot felszólította a főjegyző, hogy olyan számú megbizottat jelöljenek a testületbe, mint az MKP.²⁵

Az 1944-es decemberi állapotokat jól jellemzi a Gádoros község előljáróságától származó jelentés, mely 1944. december 2-án kelt:

"Közigazgatás: a tisztviselők mindent elkövetnek, hogy a rendelkezések végrehajtottassanak.

Egészségügy: 10 hastífuszos megbetegedés volt, 2 fő meghalt. A járvány megállt.

Politika: az MKP-val a viszony normális, az FKP minden segítséget megkap a megalakuláshoz.

Gazdaság: rendkívül kevés lóállománnyal rendelkezik a község.

Közellátás: petróleum és só nincs /annyi só sincs, hogy a pék pl. eladásra nem tud kenyeret sütni."²⁶

1945. január 1. után a németek egy röplapot terjesz-

24. BML Orosházi Járási főjegyző iratai /1944.nov.3./

25. BML járási főszolgabíró iratai /1944.dec.26./

26. BML járási főjegyző iratai /1944.dec.2./

tettek, melynek egyes vonatkozásai Gádoroson is terjedtek szóbelileg. Ez a röplap Dálnoki Béla volt m.kir. vezérezredes programja, aki "ugy írja alá", hogy ő "a magyarországi szovjet kormány miniszterelnöke."

A röplap kivonatolt szövege:

"Magyar forradalmárok! Vörösök! Kommunisták! Mindenki tudja, hogy a mult év október 15-én Kormányzó Urunk kiáltványának napján csapataimnak fegyverletételi parancsa csot adtam, és nyomban tárgyalásokat kezdtem az orosz összekötő tiszttel."

A németek a következő pontokat állították össze, - mint-ha ez vitéz Dálnoki programja lenne:

- "1./ Magyarország felvételét kéri a Szovjetunióba,
- 2./ Pengő helyett Rubel,
- 3./ Szovjet mintájú nagybirtok,
- 4./ A nyugdíj megszűnik /"aki nem dolgozik, ne is egyék"/
- 5./ A GÉU gondoskodik a fasisztákról,
- 6./ Az egyházak a görögkeleti egyháznak lesznek alárendelve,
- 7./ A munkásságot a szovjet szakszervezet szervezi,
- 8./ A zsidóságot az urak és a parasztok terhére kárpótolják,
- 9./ Munkácson zsidó egyetem lesz,
- 10./ Magyarországra oroszokat telepítenek,
- 11./ 15-16 évtől általános védkötelezettség a férfiaknál,

12./ 15-40 évtől általános védkötelezettség a nőknél.

Ezen ideiglenes programomat katonás elszántsággal fogom végrehajtani, és a közeljövőben kibővíteni minden, a kommunista világforradalom igényeit kielégítő rendelkezéssel. A Szovjetunióba beolvadt Magyarországot a közös forradalom mintaállamává teszem és a diadalmas vörös hadsereg alá helyezem."²⁷

A program nyilvánvaló célja a pánikkeltés volt. A röplap egyben figyelmeztetés a kommunistáknak, hogy az u.n. szélső baloldali jelszavak károkat okozhatnak, valamint, hogy a reakció gyakran fog e módosítással élni, ahogyan a későbbiekben találhatunk is erre példát.

A "program" különösebb kárt nem okozott itt a Vihar-sarokban, annak ellenére, hogy Gádoroson is ismerték a röplap egyes kitételeit. A nép bizott a kommunistákban.

1945. elején újabb pártok alakultak: az SZDP és NPP. A nyilasokat és a jobboldali embereket összeirták. Ezek az iratok ma is megtalálhatók az MSZMP Békés megyei pártarchívumában. Közmunkát végeztettek a nyilasokkal. Gádoroson nem volt sok nyilas, akik voltak, főleg kispolgári származásuak: iparosok, kereskedősk, akiket a pártba részint a nacionalizmus és a szereplési vágy hajtott. A nyilasok helyben 1944-ben már nem tudtak garázdálkodni.

A község első képviselőtestületi gyűlését a felszaba-

27. Dr. Tibori János: A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története /Békéscsaba, 1961/ /24-25.old./

dulás után 1945. február 24-én tartotta. A képviselőtestület tagjainak száma 40 volt. /10 MKP, 10 SZDP, 10 FKP képviselő és 10 képviselő a Földmunkás Szakszervezetből.²⁸

1945. március 26-án már az NPP is részt vett a gyűlésen. Országszerte sokan képtek be az MKP soraiba.

Gerő Ernő megállapította:

" /A tömegek/ ... nem azért tódultak a kommunista párt felé, mert nem tudják, mit akar, hanem azért, mert tudják, mit akar, mert megismerték a mi pártunkat és politikáját, és helyeslik ezt a politikát."²⁹

Máshol a következőket írta Gerő Ernő, melyek különösen jelentősek Gádoros szempontjából :

"A földmunkások és parasztok mind jelentékenyebb számban, ezrével jönnek a pártunkba, de a mi pártunk nem lehet csak munkáspárt, a mi a Párt összetételét illeti, kell hogy a Párt vegye magába a földmunkások leghaladottabb részét, a szegényparasztok, sőt a középparasztok leghaladottabb részét."

A kommunisták száma egyre gyarapodott. 1944. december 31-én kb. 150 fő volt az MKP tagja.

Az SZDP vezetői: Váci János, Dócsy László, Benkő Pál, Bencsik Imre, Kristóf Ferenc. A párt vezetői közt talál-

28. BML Gádoros község kgyjzkv 1945. febr. 24.

29. Gerő Ernő: A Magyar Kommunista Párt /Szikra, 1945/
/5. és 7. old./

hatunk régi baloldali embert, malomtulajdonost és volt szélső baloldalt is.

A Kisgazdapárt vezetői: Tóth Mihály, Szöllősi Imre, ifj. Molnár Sándor, Fekete László, Nagrand Károly és id. Rajki Pál. A vezetők módosabbak voltak, de a párt tagjai között sok szegény ember volt.

A Parasztpárt vezetői voltak: Wlgh Lajos, Kiss Sámuel, Biró József, Szabó István és Snell János. A vezetők között kispolgári elemek is találhatók. A pártre és tagjaira Gádoroson enyhe nacionalizmus volt jellemző.³⁰

A pártokbe tehát Gádoroson is igyekeztek befurakodni a népellenes, reakciós elemek is. A haladó pártok a Magyar Front örököséként megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front tagjai lettek.

Az ellátatlanok és a gyermekek gondját a faluban is a Nemzeti Segély karolta fel. A népellenes elemeket a községben is az Igazoló Bizottság vizsgálta felül, olyan eset azonban nem fordult elő, hogy a népbíróságnak kellett volna elrettentés céljából fellépnie.

Az 1945. április 30-i helyzetjelentés a község állapotairól a következőket tartalmazza:

"Közbiztonság: normális, 10 fő rendőr.

Egészségügy: oltások fertőző betegségek ellen,

visszajött az elmenekült Dr. Bartha Vilmos.

30. A pártok vezetőinek névsorát a szerző állította össze

Tanügy: folyik az oktatás, sok gyerek hiányzik,
mert sem cipőjük, sem ruhájuk.

Mezőgazdaság: folyik a tavaszi szántás. Még fel-
szántatlan terület 800 kh.

Az iparosok, kereskedők nehezen dolgoznak. Sokan
élelmiszert hordanak a városokba.

Nagy a talajviz Orosháza környékén. Emiatt Oroshá-
zát 1 nap alatt nehéz megjárni vonaton.

Politika: a községben 4 párt működik, valamint a
Földmunkás szakszervezet. A pártok egy-
másához való viszonya nem kielégítő, mert
az MKP-val a többi párt nem tud kijönni.
A volt nyilasok robotmunkát végeznek.
Reggel 8-kor le kell jelentkezniük. Fa-
siszta mozgolódás nem észlelhető."³¹

1945. június 26-án: 6 rendőre volt a falunak, 2 orvo-
sa, tanerőhiány nincs, a kapálás 60 %-ig befejezett,
nyersanyaghiány, közlekedés javult, nyilasok dolgoznak.³²

31. BML Orosházi Járási főjegyző iratai 1945. április 30.

32. BML Orosházi Járási főjegyző iratai 1945. június 26.

Ö s s z e f o g l a l á s

A felszabadulás előtti napokra feszült, ájult, vihar előtti csend volt jellemző. Az embereknek dolgozniuk kellett. A kommunistákat összeszedték a csendőrök. A felszabadulás komplikáció nélkül történt. Az emberek ösztönösen átértékelték a nap fontosságát és azonnal munkához láttak, ezzel ünnepelték a békét. Gádoros megmutatta, hogy méltó a Vihar-sarok forradalmi hagyományaihoz. A kommunisták rögtön szervezkedtek, ők mutattak egyedül kivezető utat a káosz-ból. Segitettek a mezőgazdasági munkák irányításában, és maguk is példát mutattak a dolgokban. Sok gádorosi segített Budapest újjáépítésében is. A község megmenekült az angol-amerikai terrorbombázásoktól, a háboru azonban így is sok szenvedést és nyomorúságot okozott. A régi problémák, ellentétek nagyobb erővel jelentkeztek, melyeket forradalmi lendülettel kellett megoldani.

II. fejezet

Gádoros a népi demokratikus forradalom éveiben /1945-1948/

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és hatása a községekre

A nácizmus elleni harc és az újjáépítés a demokratikus, új magyar állam megteremtését tette szükségessé. Új programra volt szükség a nemzeti erők összefogása és az ország újjáépítése céljából. Az MKP nyilvánosságra hozta a "demokratikus újjászületés" programját, mely eljutott a faluba is. A gádorosi kommunisták is hirdették a népnek:

"Hazánk történetének legsúlyosabb katasztrófáját éli át. Magyarországot német zsoldba szegődött vezetői beletaszították Hitler imperialista rabló háborújába a Szovjetunió és a többi szabad nemzet ellen. Azért álltak a német fasiszták mellé, mert segítségükkel akarták a szomszéd népeket leigázni, s bent az országban könyörtelenül elnyomni és rabságban tartani a magyar népet." "A bűnös politika következményeit sanyli az ország." Mindennek ellenére a Kommunista Párt azt hirdeti: lesz magyar újjászületés! Magyarország megmenekülhet és újjászülethet, ha a nemzet kiméletlenül leszámol az országvesztőkkel, ha "minden becsületes magyar összefog a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban az új, életerős, demokratikus Magyarország felépíté-

sére, ha a nép veszi kezébe az ország vezetését."³³

A program tartalmazza a demokratikus szabadságjogok biztosítását, ellenzi a faji és nemzeti gyűlölködést, hirdeti a vallásszabadságot, államosításokat követel, valamint 8 órás munkaidőt, stb.

A program lényeges követelése: Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívása, az Ideiglenes Kormány létrehozása.

A gádorosi népet leginkább az a pont ragadta meg, amely földreformot követelt, a kimondta, hogy az országgyűlésnek kell eldöntenie, mekkora legyen a birtokmaximum.

Gádoros népe elhatározta, hogy képviselőt delegálnak Debrecenbe. Molnár János így emlékezik vissza, hogyan is történt mindez:

"A nép nagy érdeklődéssel tanulmányozta és vitatta az MKP "demokratikus nemzeti ujjászületés" programját. A község lakossága felébredt az ájult csendből. Az emberek spontán, majd a párt is, Markovics Mihályt jelölték ki, hogy részt vegyen az Ideiglenes Nemzetgyűlésen.

Markovics Mihály 1931-től tagja volt az SZDP-nek. Kommunista sejtek munkájában is részt vett, az SZDP helyi alelnöke volt sokáig. Nagyon élénk, aktív, vállalkozó szellemű elvtárs volt. /Természetesen ő sem volt hiba nélküli. Néha talán elragadta a szereplési vágy is. Adomába illő, de megtörtént, hogy egyszer nem választották meg alelnöknek,

ő erre sértődöttségében elvitte a kályhacsövet télen és az egyetlen sakk készletet, melyeket ő vitt a párthelyiségbe; persze hamarosan belátta tévedését és visszatért a kályhacsóval és a sakk-készlettel együtt./ Harcos, bátor kommunista volt, aki nem félt senkitől és semmitől. 1937-ben lebukott, börtönbe került.

Markovics Mihály a párt javaslatára elvállalta a nehéz téli utazást. Lukácsi Ipatért/az MKP helyi alapító tagját/ bizták meg, hogy vigye el Debrecenbe. Lukácsi elvtárs a szovjet csapatoktól kapott az elhagyott javakból két lovat és egy szekeret - ezen mentek.

Miska bácsi hazatérése után részletesen beszámolt utjáról, főleg pedig az Ideiglenes Nemzetgyűlésen hallottakról. Részletesen kifejtette az országgyűlésen elhangzottakat. Rákosival is elbeszélgett. Kifogásolta, hogy az országos anyagok későn és elég hiányosan jutnak el sok esetben a kisebb falvakba. A pártvezető diplomatikusan a következőket válaszolta: "Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed menjen a hegyhez." "

Igy emlékezett Molnár János. Sajnos Markovics Mihály-lyal és Lukácsi Ipatérral már nem lehet elbeszélgetni - néhány éve meghaltak.

A község látta, hogy új idők hajnalához érkezett el

hazánk: az országgyűlés 230 küldötte közül 71 az MKP tagja volt. A párt irányvonalát ekkor Révai még elsősorban nemzetközi okokkal magyarázta. Azt hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió szövetségben van Angliával és az USA-val:

"Ha mi itt, most, Magyarországon azra törekednénk, hogy proletárdiktatúrát csináljunk, akkor nem törődnénk a Szovjetunió nemzetközi politikájával, sőt közönséges provokáció volna, mert alkalmas lenne arra, hogy ellentéteket provokáljon ki a Szovjetunió és nagy szövetségesei, Anglia és Amerika között."³⁴

Gádoroson a kommunisták bátran állást foglaltak. Az 1919-es vöröskatonák hirdették, hogy ott folytatják, ahol 1919-ben abbahagyták.

1945. januárjától új irányzat jelent meg a sajtóban és a beszédekben. A párt ettől kezdve már nemcsak a nyilasok megbüntetését, hanem a reakció elleni harc fokozását is követelte. Rákosi kijelentette, ha megváltozik a helyzet, akkor megváltozik a vonal is.³⁵

A debreceni kormány megalakulása után felszínre kerültek az ellentétek a koalíció jobb- és balszárnya között. Gerő 1945. január 7-i levelében a következőket írta Rákosi Mátyásnak:

34. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet
/Kossuth, 1970/ /111. old./

35. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet
/Kossuth, 1970/ /112-120. old./

"... a harc a reakcióval élesedik. Mi ezt tudtuk előre, és bár a dolgot nem akarjuk mesterségesen siettetni, a kormány előrehajtására szükséges nyomást felülről is, alulról is a közeli napokban erősíteni kezdjük."³⁶

Az országszerte beinduló láncreakció egyik szeme volt Gádoros is. A reakcióval az ország vezetőinek kinevezésében nehéz volt megegyezni. 4 vármegye élére kommunista vezetőt kapott, többek között Békés megye is. Békés vármegye főispánja Keresztes Mihály lett, aki régi ismerőse volt Gádoros község illegális kommunistáinak, hiszen nem egyszer ők bujtatták el a faluban a csendőrközpók elől. Rozsnyai Mihály visszaemlékezésében elmondta, hogy Keresztes Mihály Váci János műbutorasztalosnál dolgozott.

A vármegye főispánja kommunista volt, azonban a köztisztviselők nagy része még a régi gárdából állott. Így volt ez Gádoroson is. A község vezetői ekkor Kerekes István és Keszthelyi József.

/Mint már korábban említettem, a felszabadulás utáni első képviselő testületi gyűlés Gádoroson 1945. február 24-én volt./

Gádoroson a lakosság élénken figyelte az országos csatát, mely a hatalomért folyt. A következő állásfoglalásokból is láthatta a falu, hogy csak a kommunisták kép-

36. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1970./ /III. kötet 49. old./

viselik a nincstelen földmunkások ügyét igazán.

Az MKP debreceni vezetősége január elején elhatározta a harcot a földreformért. Az MKP érintkezésbe lépett az NPP-vel a földreformtervezet ügyében és sikerült egyezsége jutni. Az NPP a kommunista javaslatot /Erdei Ferencék/, mint sajátjukat tüntetik fel. Az MKP formailag az NPP-t támogatta. Gádoroson is az NPP tagjai támogatták a reformtervezetet, hiszen Erdei Ferenc is a Viharsarok szülötte volt.³⁷

A Kisgazdapárt a földreform ügyében időt akart nyerni. A párt elnöke azt írta:

"A kérdés nyugodt és szabad megvitatása a magyar demokrácia első nagy erőpróbája lesz. Szabad és szenvedélymentes tárgyalást kíván ez a mérhetetlen fontosságú probléma."³⁸

Az SZDP sokáig hallgatott, csak mikor eldőlt, hogy a földreformtervezet a minisztertanács elé kerül, akkor szólaaltak meg - hivatkozva 1930-as agrárprogramukra: "idő-szerű ma is, nekünk tehát nem volt okunk arra, hogy most új földreformtervezettel álljunk elő." A szocdemek még ekkor é sem érezték az új helyzetet, amely nem elégedett meg a félmegoldásokkal.³⁹

37. A magyar forradalmi munkásmozgalom története

/Kossuth, 1970/ /III. kötet 50. old./

38. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II. /Táncsics Könyvkiadó 1962./ 1034.old.

39. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon

Az országos párthelyzet megegyezett a gádorosival. A község veteránjai mondják, hogy taktikai okokból többen is benn maradhattak volna az SZDP-ben, hogy jó mederbe tereljék.

Március elején földmunkásgyűlést tartottak Szentesen /ahol több gádorosi is részt vett/, melyen megállapították, hogy "a reakció a szervezetlen agrárproletáriátus soraiban megtévesztő politikát folytat." Elfogadták az MKP és az NPP javaslatát, és kérték, hogy az Ideiglenes Kormány "a javaslatoknak megfelelően már április 1-én fogjon is hozzá a földek kiosztásához."⁴⁰

Nagy Imre földművelésügyi miniszter szavait /MKP/ örömmel hallgatta a gádorosi parasztság is:

"Végre valóra kell váltani az annyiszor becsapott és kisemmizett magyar nép évszázados álmát. Végre kell hajtani a földreformot. Olyan földreformot, amely gyökeresen felszámolja a feudalizmus átkos maradványait és sokszázezer mezőgazdasági munkást és szegényparasztot tesz életképes kisbirtok tulajdonosává."⁴¹

A földreform javaslat demokratikus agrárforradalmat akart, a község lakossága azonban nem értett teljesen egyet vele, mert sokallta, hogy a paraszti nagygazdaság felső határa 200 hold. A javaslat persze taktikai dolog

40. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II./Táncsics Könyvkiadó 1962/ 1036. old.

41. Nagy Imre: Egy évtized /Szikra, 1954./ I.köt. 61.old.

volt, melynek az volt a célja, hogy a kulákság ne álljon a nagybirtokosok mellé. A javaslat szerint a földosztást választott népi szervnek kell intézni: a földigénylő bizottságoknak.

A párt javaslatát Gádoroson örömmel fogadták. Az agitátorok megértették az egyszerű emberekkel, hogy a 200 hold országosan taktikai jellegű határ, mivel nem minden község földterülete olyan kicsi, mint a gádorosi.

A párt javaslatát széles körben megvitatta a község parasztsága, hiszen róla volt szó. A földreform javaslatát a helyi Kisgazdapárt vezetősége után a helyi SZDP vezetősége is egyetértett. Az MKP-nak sikerült maga mellé állítani a paraszti tömegeket.

A földreformmal csak viszonylag szűk réteg értett egyet. Gádoros kevés számú kuláksága kétségbe vonta a tanulatlan, tehát földmérői szaktudással nem rendelkező emberek illetékességét, hogy földet osszanak.

A lavinát azonban már nem lehetett megállítani.

A földreform végrehajtása Gádoroson, az első tsz

Gádoros község lakossága ünnepelt, mikor elfogadták a földreform javaslatot.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. Me. rendelete világosan kimondta, hogy a "nagybirtokrendszert meg kell szüntetni teljes egészében, és nagyságra való tekintet

nélkül el kell kobozni a hazaárulók, háborus és népellenes, bűnös magyar állampolgárok földbirtokait. Az igénybe vett legelőket osztatlanul a község tulajdonába kell adni. /29. §./" A rendelet sejteti a termelőszövetkezetek felé vezető utat, kimondja, hogy "az igénybe vett birtokhoz tartozó kisajátított gazdasági felszerelést, gépeket és gazdasági épületeket, amennyiben azok szétszátása nem felel meg a termelés érdekének, a földhöz juttatottakból alakítandó földművesszövetkezet tulajdonába kell adni." /30. §./ "Egy családnak csak akkora földet szabad kiosztani, amit a család a maga erejével meg tud művelni." /33. §./ "Igényjogosultak különösen azok, akik fegyverrel harcoltak, illetve harcolnak a fasizmus ellen." /36. §./

1945. márciusában létrehozták Gádoroson a Földigénylő Bizottságot, melyben pártonkívüliek is képviseltették magukat. A Földigénylő Bizottság tagjainak létszáma 30 fő volt. A tagság megoszlása 1/3 rész kommunista, 2/3 rész szakszervezeti tag. A bizottság választmányt választott, melynek tagjai: Badár Bálint, Bodnár György, Németh Dénes, Kovács István, Tóth Benedek voltak.

A bizottság papirmunkáit a jegyző végezte, melynek Szekeres Jánost jelölték ki.⁴²

A Földigénylő Bizottság számára az első nehézségeket a gyors végrehajtás szükségessége okozta. Már az első feladat -az igénybevehető földek gyors összeírása- sem volt egyszerű, annak ellenére, míg a telekkönyveket, a munka elvégzésének egyetlen lehetséges segédeszközét, a legtöbb

községből elmenekítették ; Gádoros községből nem hurcolták el és nem is semmisítették meg.

A gádorosi Földigénylő Bizottságra nem volt jellemző, hogy csak félve mert határozatot hozni egyes földbirtokok elvételére. Borisz és Andrej is figyelemmel kísérte a földreform végrehajtásának munkálatait, ha kellett, ők is adtak tanácsokat.

A párt nem engedte, hogy egy-két becsuszó, lényegtelen hiba miatt késleltessék a földosztás menetét, az volt az álláspontja, hogy mindenekelőtt történjen meg a földek kiosztása, a hibákat aztán majd ki lehet javítani. Ha a "boldog béke" időben került volna sor nálunk a földosztásra, akkor az természetesen helytelen lett volna, de 1945. tavaszán, egy átalakuló, forradalmi időszakban csak is ez lehetett az egyedül célravezető szempont.

Az első feladat tehát a 600/1945. Me. rendelet alapján megváltásra, illetve elkobzásra ítélt földbirtokok összeírása volt.

Ezek a következők voltak:⁴³

<u>N é v</u>	<u>Földterület</u>	<u>Javaslat</u>
Spilka Imre	174 kh 266 □-öl	Teljes elkobzás
Spilka László	174 kh 266 □-öl	Teljes igényba vétel

42. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. márc. 23.

43. 43 BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. R. 1.

<u>N é v</u>	<u>Földterület</u>	<u>Javaslat</u>
Spilka Margit	174 kh 266 □-öl	Teljes igénybe vétel
Werner György	306 kh 266 □-öl	Teljes elkobzás
Werner Veronika	306 kh 266 □-öl	Teljes igénybe vétel
Jakabffy Gyuláné /Justh Veronika/	206 kh 400 □-öl	Teljes igénybe vétel
Justh Margit	206 kh 400 □-öl	Teljes igénybe vétel
Birkás Bálint	11 kh 211 □-öl	Teljes elkobzás
Nyilas Sándor	1 kh 60 □-öl	Teljes igénybe vétel
Özv.Ádám Jánosné /Süle Julia/	6 kh 300 □-öl	Teljes igénybe vétel

Az utóbbiak elhagyták Gádorost, vagy kereskedők.

Gádorosról 1945. márciusában /27-én/ kb. 40 fő vonult be Gyulára az új hadseregbe. Az újoncnak nagy bált rendeztek a bevonulás előtt.

Gádorosra nem volt jellemző, hogy óvatosan iratkoztak fel a földigénylők. Az igénylők közül, mint a törvény is előírta, előnyben részesítették azokat, akik önként jelentkeztek a demokratikus hadseregbe. /Pl. Budai János Kinizsi utca 25./ Az igénylők neve mellé megjegyzéseket irtak, melyekben a baloldali érdekeket irták össze /pl. 1919-es vöröskatona/. Ha jobboldali érzelmi ember igényelt földet, ezt is jegyezték.

Ebben a dátum nélküli kimutatásban összesen 855 főt irtak össze. A Gádorosi Földigénylő Bizottság házhelyigénylők összeírási ivén 235 fő neve olvasható.

A bizottság a felosztási tervezetet kifüggesztette a községben 8 napi szemlére. Ez idő alatt fel lehetett szólni a döntés ellen. A kimérés békességgel folyt le a községben, itt is "gatyás mérnökök" vezetésével, ahogy a gazdagok gunyolták az iskolai végzettség nélküli népi vezetőket. A földigénylők a földosztás után birtoklevelet kaptak, mely:

"Ünnepélyesen tanusítja a birtokszerző azon jogát, hogy a nemzet által adott ingatlant háborítatlanul birtokolja. Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló módon gazdálkodni, és a rendeletben előírt feltételeket betartani. A birtoklevél a juttatott ingatlan telekkönyvi tulajdonjogának megszerzésére is szolgál."⁴⁴

A föld felosztása után Gádoroson is népünnepélyt szerveztek, az emberek azonban nem voltak teljesen elégedettek.

1945. március 28-án Békés vármegye Földrendező Tanácsához egy levél érkezett, melyben közölték, hogy az elkobandó birtokok az igénylőknek csak 25 %-át elégítik ki. Így a község szeretné igénybe venni Nagyszénás területén lévő gróf Berthold Kipót birtoknak Gádoros felőli részét, ami a községgel határos, s melyen gádorosiak dolgoznak.

44. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II. /Táncsics, 1962./ 1044. oldal

Alátámasztásul írják, hogy Nagyszénás, Kondoros területén lévő Geiszt birtokból is igényelhet.⁴⁵

1945. április 6-án Gyulán a vármegyei Földbirtokrendező Tanács ülésén a következő határozat született: Nyilas földjét el kell kobozni, özv. Ádámnénak 5 kh marad, Birkástól 4 kh-t el kell venni. Spilka Imrének, Spilka Margitnak, stb. 100-100 kh-t az uri birtok rendelet 12.§-a értelmében az ország más részén, a vármegye területén kívül rendelkezésre álló földterületből elégittessenek ki. A határozat megállapítja, hogy a 3 kh-s juttatás mellett is még kb. 700 kh hiány marad. Javasolták, hogy a hiányzó részt Nagymágocs község határából pótolják.⁴⁶

Gádoroson a Földigénylő Bizottság 1945. május 11-én tárgyalta Spilka Imre fellebbezését, melyben földet kért vissza. Kérelmét azonban elutasították, mivel a bizottság szerint nem igaz, hogy a földön ő gazdálkodna 20 éves fiával és felserdült leányával. Mint minisztériumi tisztviselő is "gyenge lábon áll, mert a náci Németország számára mezőgazdasági munkásokat toborzott, kiket személyesen kísért ki." Az iratot Valach István és Szekeres János /elnök és jegyző/ írta alá.⁴⁷

1945. május 30-án a községi Földigénylő Bizottság jelentí Gyulára, hogy az 1000 kh-n aluli birtokokból 6 o-

45. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. márc. 28.

46. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. ápr. 6.

47. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. máj. 11.

lyant is igénybe vettek, amelyet a tanács a kiosztás alól mentesített.⁴⁸

1945. június 28-án a következőket jelentették: többen a Dunántulra is mennének, ha ott földet is kapnának.⁴⁹

1945. július 23-án írják Gádorosról, hogy 1000 kh-t kértek Nagymágocstól, mely/ebben elf/ elvben elfogadta a kérést.⁵⁰

1945. szeptember 22-én az NBP helyi szervezete igazságtalan támadást intézett a bizottság ellen. Kifogások-ták, hogy "olyanok is jelentkeztek a Vörös hadseregbe, akik a katonai korhatáron már régen túl vannak, öregek és testi hibásak."⁵¹

A támadás valóban a tények elferditése volt és rosszindulatúnak nevezhető, például az emberek a magyar és nem a szovjet hadseregbe jelentkeztek, és természetesen mindenki, aki rászorult, szeretett volna földhöz jutni, hogy megéljen. Az NPP támadását a "kevés hal sok fóka" példára lehet visszavezetni.

Nézzük meg, hogyan emlékeznek vissza az egykori földosztók. Szekeres János így beszéli el emlékeit:

48. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. máj. 20.

49. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. jun. 28.

50. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. jul. 23.

51. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1945. szept. 22.

"A felszabadulás után a földmunkások szervezetének tagja lettem. Így kerültem a Földigénylő Bizottságba, mint a szakszervezet jelöltje. Én voltam a legfiatalabb ember, a bizottság jegyzőnek jelölt ki.

1944-45. nehéz időszak volt. Sok élelmiszerünk hiányzott. Pl.: só, cukor, élesztő, fűszerek, paprika, rizs, stb. A hurkát is kukoricakásával csináltuk. Élelmiszerekkel mégis jobban álltunk, mint a városi emberek, mert mi természetben kaptuk a fizetésünket.

Sok városi kereste fel falunkat Orosházáról és Szentestről, de még a messzebben lakók is, "ellátogattak" Gádorosra. Sokan csak kényszerből jöttek, hogy tudjanak a családjuknak enni adni, persze sok feketéző is üzletelt, volt aki kocsival szállította az árut, vagy vonattal /sokszor a vonat tetején/.

Ilyen időben jött létre a Földigénylő Bizottság. Vezetője Valach István lett. Egyszerű parasztember volt. Szülei "gazdag" emberek voltak. 8 kh földjük volt, ami Gádoroson jómódnak számított. Valach István jó kommunista volt, aki falusi viszonyok között képzett marxistának számított. Gyermekkorában sok könyvet olvasott. Olvasmányait megbeszélte barátaival, elvtársaival. Több marxista könyvet is megbeszéltünk.

Családjukban nagy szerepet játszott a könyv. Valach István öccse Valach /Várhelyi/ György a békéscsabai megyei könyvtár egyik vezetője lett. Valach Istvánt közfel-

kiáltással választottuk meg elnöknek, vezetőknek. Az ő népszerűsége, családjának becsületessége, műveltsége a sok nehéz problémában a megoldáshoz biztos alapot nyújtott. Vele, valamint Bodnár Györggyel és Puskás Ferencsel együtt osztottuk a földet. Én, mint a legfiatalabb, nyakamban a táblával, jegyeztem a juttatás tényét és helyét. Valach irányított, a másik két társunk mérte ki a földet és leverte a karót. A földosztásnál néhányan bizonytalanodtak: "Mi lesz, ha visszajönnek?", a többség azonban szilárdan állt a párt politikájában, a Szovjetunió erejében. Mi nem adtunk vissza 100 kh földet a volt tulajdonosoknak, egy lépésnyi földet sem kaptak vissza. Tudtuk, hogy mögöttünk áll a falu lakossága és nem érdekelt az, hogy milyen papirokat hoznak különböző irodáktól és bizottságoktól. A szegényekre 800 négyszögöl föld sem jutott személyenként. A mai játszótér helyén 1000-1500 ember együttesen fogadta meg, hogy "földet vissza nem adunk." A gyűlést az MKP és a szakszervezet együttesen szervezte. A szegényeken nem fogtak ki a földesurak, akik az "ügyesen" fogalmazott törvényekre hivatkoztak. Mi nem adtunk földet egy volt nagybirtokosnak sem, de máshol sem kaptak /másnak sem kellett/, pedig a törvények akkor ezt lehetővé tették. Spilka Imre is ezek közé tartozott. A Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott, ahol kommunista volt a miniszter: Nagy Imre. Sikert ő sem ért el nálunk. A szegényemberek sokszor összeugrottak egymással. A hirtelen földhözjutás, az évezredes álom elvakított egy-két embert. Gyakran irigykedtek egymásra. Emlékszem, hogy egyszer az

NPP intézett támadást ellenünk, mely utszéli vádakodással, a tények elferdítésével volt tele. Különböző községektől igyekeztünk földet szerezni. Az nem mindig járt sikerrel. Néhányan a falusiak közül máshová is elköltöztek volna, csak hogy földhöz jussanak. A bizottság megbízásából Szolnok megyébe is elutaztunk, Pusztakengyelre, parasztszekéren. Itt az emberek több holdat kaptak. Nemleges választ kaptunk. Idegennek nem adtak földet. Dunántulon is érdeklődtünk, Baranya megyében, ahol sok gádorosi ember dolgozott, itt is elutasító választ kaptunk. Összesen 716 család között osztottunk ki 1946 kh-t az 1945-46-os földosztáskor. Ebben benne van a később Gádoroshoz csatolt földterület is. Később kb. 900 kh-t csatoltak a községhez. A csatolt földből 3 holdanként lehetett bérelni, a tsz. mozgalom idején ezzel is be lehetett lépni a közösbe. 325 házhelyet osztottunk ki a Keleti portán, 130-at a Nyugatin. Én 4,5 kh-t kaptam. Azért kaptam 1,5 holddal többet, mert 3 gyermekem volt.

1945-1949-ig magam is földmunkás voltam, később a Szővosznál dolgoztam vezetői pozícióban. 1962-ben B Valach elvtárs meghalt. A község engem jelölt utódjának. Nem felejtette el a falu a régi földosztásbeli "jegyzőt".

Badár Bálint így emlékezett vissza:

"1944-1945. néha zavaros idő volt a politikailag járatlanoknak. Spekulánsok özönlöttek el a falvakat. A föld-reform végrehajtásában a reakció különböző zavarokat igye-

kezett kelteni.

A földosztás a Werner-majorban kezdődött meg. A kiosztott földeket karóval jelölték meg, melyen feltüntették a tulajdonos nevét és a földterület nagyságát. A reakció-sok nem törődtek bele veszteségeikbe, ravasz támadást indítottak a különböző pártokon belül. A kisgazdák részéről Kristóf Ferenc keltett bizonytalanságot: "Majd fent eldöntik, hogy visszaadják a földet, vagy sem!" Az MKP fellépett a spekulánsok és az árdrágítók ellen is.

1945-ben kezdeményezésemre termelőszövetkezetet alakítottunk. Kb. 80-an voltunk. 200 kh-t vettünk használatba. Ez a tsz azonban hamarosan feloszlott. A kommunisták közül többen 1919-re hivatkoztak és azt mondták, hogy még korai, nem akartak rögtön termelőszövetkezetet alakítani. Mindenki szerette volna megízlelni az enyém - tied fogalmát."

Nagy gondja ma is a falunak, hogy határa kicsi. Az akkori fejletlen viszonyok között ez még nagyobb problémát jelentett. Nagymágocs, Orosháza, Szentetornya, Gádoros községek esetében 4 községet és két megyét /Békés, Csongrád/ érintett a földterület körüli vita. Nagymágocson 16-20 kh-t is tudtak osztani. Gádoros, Szentetornya, Orosháza nincstelenjei, szegényei közül százaknak kellett nézni, mint válik a "nagy lehetőség" számukra egyre elérhetlenebbé."⁵²

Országosan a parasztság öntudatosabb lett a földosztás után. Békés megyében alakultak meg az első szövetkezetek. A tsz. Gádoroson a tanuk szerint nem volt tulságosan erős, nem volt elég állatállománya a tagságnak. A községben különösen kevés volt az igásállat. Az ujjgazdák közül néhányan a község lakóitól zsákmányolt lovakat kapták a szovjet hadseregtől.

Gádoros 29 állatot kapott a fölszabadítóktól. /Nincs tudomásom róla, hogy ezeket a bíróságok visszaadták volna a volt tulajdonosoknak. Ezt különben Vorosilov erélyesen elítélte./⁵³

Az új tulajdonosok a félreértések elkerülése végett tulajdonjogi igazolványokat kaptak a Vörös Hadsereg alakulataitól és katonai parancsnokságaitól.

A földreform Gádoroson sem biztosította a mezőgazdaság teljes átalakulását, a mezőgazdaság elmaradott, kezdetleges technikai viszonyainak megváltozását, a szegénység felszámolását, a dolgozó parasztságnak a kizsákmányolástól való teljes felszabadulását.

Az 1945. őszi választások a faluban

"A kommunisták erős hatást gyakoroltak a falura." /Mint az előző részben irtam Badár Bálint visszaemlékezése szerint termelőszövetkezetet is alakítottak./ Az NPP is aktív volt. Erdei Ferenc is felhívta a figyelmet a szövetkezetek fontosságára:

53. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II./Táncsics, 1962./ 1067. old.

"A szövetkezet nem más, mint egy-egy társadalmi rétegnek az önvédelmi szervezkedése, érdekvédelmi társulása, tehát olyan, mint a politikai harc."⁵⁴

A község lakossága látta, hogy a parasztság vállára nehezedik az ipari munkásság megsegítése, ez ellen csak egy-két kisebb megmozdulás volt. Erről majd a későbbiekben.

A Szabad Nép 1945. augusztus 7-i számában Rajk László és Kállai Gyula felhívták a parasztságot, hogy ne engedjenek a spekulánsok csábító ajánlatainak. 1 q búzáért 200-400 pengőt kértek. Igéretet tettek arra, hogy a vetőmagspekuláció ellen a kormány erélyesen fel fog lépni. Rákosi biztosította a népet, ha másképpen nem megy, elkobzás útján szerzik meg a szükséges termelőeszközöket.⁵⁵

1945. január 21-én az MKP és az SZDP vezetősége Debrecenben ideiglenes intézőbizottságot hozott létre. A pesti vezetőség jan. 25-én alakult meg. Mindez a két gádorosi munkaspártra is hatott. Az SZDP tagjai között a faluban sok illegális kommunista volt a horthysta korszakban, többségük a felszabadulás után belépett a megalakuló MKP-ba, akikkel elbeszélgettem utólag, megállapították, hogy több kommunistának e kellett volna maradnia az SZDP-ben.

A helyi SZDP meglehetősen vegyes volt, összegyűjtötte

54. Erdei Ferenc: Szövetkezetek /Sarló, 1945./ 30. old.

55. Szabad Nép 1945. aug. 7. /Tegyen eleget beszolgáltatási kötelezettségének a parasztság./

a reakciós elemeket, akik a kezdeti időszakban a párt vezetését vették át, ugyanakkor azonban meglehetősen erős baloldali bázist képviselt a szegényparaszti tagság. A helyi SZDP vezetősége befolyása alá kerítette a vezetőség baloldali vezetőit, akik hiuságból is minimálisnak tartották az MKP-t. Az NPP is riválisának tartotta az MKP-t, a kisgazdákról nem is beszélve.

Még januárban megindult a földmunkások szervezése szakszervezeti vonalon is, Gádoroson is létrejött a Földmunkás Szakszervezet. Alapító tagjai és vezetői: Rozsnyai Mihály, Valach István, Bottyán János, Sódar György és Szabó Mihály volt. Gádoros lakossága is egyetértett azzal, hogy az országos szakszervezeti vezetőségből a pejerista, horthysta elemeket ki kell zárni. A Földmunkás Szakszervezet községünkben az MKP befolyása alatt állott.

Vezetői volt 1919-es vöröskatonák voltak: Rozsnyai Mihály, akinek édesapja 1919-es tsz szervező, Rozsnyai maga is 1919-es vöröskatona volt, aki 1919-ben fegyverrel védte hazánkat a fehérek és Magyarország terület-rablói ellen. Nézzük meg visszaemlékezését:

"1919-ben én is vöröskatona voltam. Életemet a tsz szervező apám szellemi öröksége határozta meg. Mély hatást gyakorolt rám Kun Béla és Károlyi Mihály is, akik az összeomláskor a Tiszánál beszédet mondtak, nekünk vörös katonáknak.

Azt mondták, ha Magyarországot sikerül is leverniük a fehéreknek, Oroszországot sohasem veszik be. Kun Béla hangoztatta, hogy szükség lesz még ránk, eszméinkről ne mondjunk le, és kommunista szellemben neveljük gyerekeinket is.

1945-ben Péter-Pál napon jöttem haza szovjet hadifogságból. Igazoltam, hogy 1919-es vöröskatona vagyok. A szovjet katonai parancsnok azt mondta, szedjem össze társaimat, hazaenged bennünket, szükség lesz ránk otthon Magyarországon, az új ország felépítésében. Én is részt vettem a földosztásban. A DÉFOSZ megalakulásakor községi titkár lettem. 2 évig viseltem e tisztséget. Az VFOSZ tagokkal együtt a DÉFOSZ tagsága elérte az 1000-1500 főt, tehát komoly erőt jelentettünk, a község lakosságának több mint 1/3-át alkottuk.

Az elvtársak viccesen "Défosz Miska" bácsinak hívtak. Másik tisztségem - megyei törvényhatósági képviselő voltam Gádoros képviseletében. Keresztes Mihály főispánnal védtem Gádoros érdekeit. Nem volt nehéz dolgom. Keresztes Mihály elvtárs régi jó ismerősöm volt, ma is az, néha ma is elbeszélgetünk egymással, a régi szép időkről, ha összehetalálkozunk Pesten. A felszabadulás előtt főispánunk gyakran rejtőzködött Gádoroson a csne csendőrkopók elől. Váci János műbutorasztalosnál dolgozott.

Népszerű volt községünkben az orosházi katonai parancsnok, egy őrnagy. Magas, barna ember volt, kb. 45 éves le-

hetett /szovjet őrnagy volt/. Személyesen ellenőrizte a falu munkáját. Nem engedte, hogy akár egy tenyérnyi föld is vetetlen legyen. Ahobá nem tudtak mit vetni, oda napraforgót vettetett. Nagyon mérges volt, ha valamelyik gazdának gazos maradt a földje."

A gádorosi forradalmie erők is megértették a legfontosabb változásokat. Ezek a következők voltak: felszabadult Magyarország, megsemmisült a magyar tőkésék és földbirtokosok fasiszta állama, egy új demokratikus állam jött létre, a nagybirtokos osztály gazdaságilag megsemmisült, a politikai hatalomból kikerült.

Hibák persze voltak: a hadsereg megszervezése huzódik, a közigazgatást nem tisztították meg teljesen. Gádoroson Szenyéri István községi díjnokot "multbeli szereplése miatt" nem fogadták vissza októberben.

Az MKP területi titkárságokat hozott létre. E bizottságok akkor szűntek meg, amikor a megyei bizottságok kelő mértékben megerősödtek. Hazánkban 1945. májusában 2 fő probléma volt, mely egy kérdésből következett: "Merre tartson a magyar demokrácia?"

A két ut: népi demokrácia,
liberális konszolidáció a középosztály és
a parasztság befolyása alatt.⁵⁶

56. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1970./ /III. kötet 77. old./

Nagy ünnep volt Gádoroson az első szabad május elseje. A munkáspártok együttesen szervezték meg. Nagy propagandát fejtett ki a többi demokratikus párt is, az NPP pl. melynek baloldali vezetői Békés megyeiek voltak. 1945. májusában Darvas József és Erdei Ferenc beszédeket tartottak. 1945. május 23-án Erdei Ferenc kijelentette Orosházán:

"A magyar nép, nagyon jól tudjuk, nem akarta ezt a háborút, de nem volt bátorsága ahhoz, hogy szembeforduljon vele."⁵⁷

Nagy érdeklődéssel kísérték Gádoros kommunistái az MKP országos értekezletét, mely a kommunisták első legális ülése volt 1919. óta. Az értekezlet kimondta az együttműködést a haladó erőkkel, elsősorban az SZDP-vel. Szigorú intézkedéseket kell fogyanatosítani azok ellen, akik a zavarosban halásznak. Fel kell lépni a jobb és a szélsőbaloldal ellen a párton belül.⁵⁸

Az ország és a nép helyzete egyre rosszabbodott, ezt a jobboldal olyan beszolgáltatási rendszerrel akarta fokozni, amelyben a paraszt szinte teljes termését beadná, ugymond csak így lehetne élelmezni a várost. A cél a munkásság és a parasztság összeugrasztása volt. A párt ezt a támadást is visszaverte.

57. Viharsarok 1945. május 23. Erdei Ferenc beszéde Orosházán.

58. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kosuth, 1970./ /III. kötet 77. old./

Az MKP KV kezdeményezte, hogy 1945. őszén országos választások legyenek. Remélték, hogy a két munkáspárt fog győzni. Erre azért mertek gondolni, mert a kormányban balratolódás történt, a vasut helyreállítása gyorsabb ütemet vett. A választás nagy erőpróba volt. Az FKP maga köré tömörítette a jobboldalt, még a volt fasisztákat is. A klerikális reakció a templomokban buzdított a baloldal ellen. A reakció /maga sem remélte/ sikert ért el. A szavazatok 57 %-át szerezte meg, támadásba azonban mégsem mert lendülni, félt saját baloldalától. Az FKP baloldalát Dobi István vezette.

Nézzük meg az országos eredményeket, hogy össze tudjuk majd hasonlítani Gádoros község eredményeivel:⁵⁹

párt	FKP	MKP	SZDP	NPP	PDP
képviselő	243	70	65	23	2

A különböző pártok tehát országosan ilyen eredményeket értek el. Gádoroson a párthelyzet a következő volt:⁶⁰

Dátum:	MKP	SZDP	NPP	FKP	MADISZ	MNDSZ	
1945.VII.30.	212	190	70	210	365		Gádo-
1945.IX.17.	355	284	155	246	375	390	ros
1945.IX.29.	645	384	195	246	375	390	lakói
							4650

59. A magyar forradalmi munkásmozgalom története

/Kossuth, 1970./ /III. kötet 90. old./

60. MSZMP Békés megyei archivum MKP fond. 1945. VII. 30.

- IX. 17. - IX. 29.

Az utóbbi két időpont között csak az MKP növelte szavazatait. 1945. október 15-én választói gyűlés volt, amelyen 500-600 fő vett részt. Ugyanabban az időpontban az FKP-nak is gyűlése volt, amelyen csak 200 fő volt jelen.⁶¹

"Gádoroson az ujonnan földhöz juttatottak valami termelő és értékesítő szövetkezet formát alakítottak, természetesen az önkéntesség elve alapján, ezideig 60 taggal. 1945. október 14-én az NPP tartott választási gyűlést, 21-én az MKP, melyen 1000-1200 ember vett részt. Két utcai felvonulást is szervezett az MKP, a párt tagjainak száma október 22-én már 790 fő. Ebből 440 nő és 350 férfi."⁶² Így szól az MKP egy jelentése.

1945. október 30-i helyzetjelentés az MKP Békés megyei titkárságától közvetlenül a választások előtti időkről:

"Verekedések a megyében állandóan napirenden vannak. Az FKP budapesti kiküldöttjei házról-házra járva a következőkkel operálnak: "Rákosi zsidó, és a zsidókat fel akarja öltöztetni: Nem tűrhetjük, hogy a zsidók uralkodjanak. Mi, magyarok rendelkezünk nagy történelmi multtal, és ezért azt sem tűrhetjük, hogy az orosz hordák megszállva tartsanak bennünket.""

61. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond. 1945.okt. 15.

62. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond. 1945.okt. 30.

Egy másik helyen az egyik szónok azt mondta, hogy a "kommunisták dologkerülők, bitangok és hazaárulók. Csak rabolják és fosztogatják a népet ... A kommunisták az okai annak is, hogy a hadifoglyok nem térnek haza."

"Mi nem azt akarjuk, hogy arccal a vasut felé, hanem azt mondjuk, hogy arccal az Ur felé. Mi nem akarjuk a marxizmust sem tanítani, sem tanulni. Nekünk csak egy lobogónk van, a magyar nemzeti lobogó. Irtóznak a vörös színtől, és nem is akarjuk a vörös rémet."⁶³

Ime a megyei helyzetjelentés, mely Gádorosra is jellemző volt. A jobboldali elemek nem fukarkodtak a legaljasabb demagóg jelszavak használatával, az antiszemizmussal; Gádoroson azonban a nép nem dőlt be nekik.

Az 1945. nov. 4-i Nemzetgyűlési Képviselői választások gádorosi eredményei:⁶⁴

Szavazásra jogosult	férfi	nő	NPP	NDP	MKP	FKP	SZDP
2 993	1904	1685	341	26	1391	743	311

A kommunisták tehát Gádoroson elsőprő győzelmet arattak. A KV bársonyászlóját a választásokért a megye kommunistáinak Révai József adta át. A reakciók Gádorost "kisoroszországnak" hívták, utalván a kommunisták győzelmére. A KV oklevéllel tüntette ki a községet.

63. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond 1945. okt. 30.

64. MSZMP Békés megyei archivuma MKP fond 1945. nov. 4.

A gádorosi nép ismertette a szembenálló feleket. A földreform elleni támadás első, nyílt elvi megfogalmazását 1945. okt. 18-án kelt pásztorlevelében, Mindszenty József hercegprimás adta /a választások előtt/:

"Nem a földbirtok-reformot tesszük itt bírálat tárgyává, hanem a benne megnyilvánuló bosszuló szellemet, mely igéri ugyan a vagyonukból kiforgatott tulajdonosoknak a jóvátételt, de az ígéretekből aligha lehet valami. Magára a reformra is kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy végrehajtásában nélkülözte a megfontoltságot, s ennek az elsietett szenvedélytől fűtött munkának gazdasági következményeit sanyli és ki tudja, mily hosszú ideig sanyalni fogja az egész lakosság, főleg a városi dolgozók."⁶⁵

A falu dolgozó parasztsága tudta, hogy kit kell meghallgatnia. Rajk László /MKP/ hirdette:

"Mi kommunisták a földreform pontos végrehajtását követeljük, annál is inkább, mert tudvalevő, hogy igen jelentékeny része volt pártunknak e törvény megalkotásában és végrehajtásában. Ki kell jelentenünk azonban, hogy a földreform veszélyeztetését nem azokban a kivételes tulajdonságokban láthatjuk, amikor helyenként a földigénylők a földéhségtől vezetve a megkimélt 100-200 hold alá mentek, hanem elsősorban azokban a kilengésekben, amikor furfangos ügyvédek és paragrafus csavarók segítségével, a föld-

65. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II. /Táncsics, 1962./ 1055-1056. old.

reform-törvény világos rendelkezése dacára nemegyszer sikerrel kísérlik meg kiforgatni a földhözjuttatottakat azokból a kisbirtokokból, amelyeket a magyar demokrácia juttatott nekik."⁶⁶

Ezek a tényezők, melyekről Rajk beszélt, növelték az MKP népszerűségét Gádoroson, melyhez persze hozzájárult a helyi vezetők népszerűsége, tisztánlátása, melyet nem csökkentett az esetleges forrófejűség sem.

A kisgazdapárti választási győzelem után Gádoroson is felemelkedtek az árak. November végére a pénz vásárló értéke a szabadpiacon érte el a 1/10-részét az októberinek. A gádorosi agrárproletárok egyetértettek az ipari munkássággal, mely követelte a gépgyárak, erőművek stb. államosítását. A község kommunistái munkásegységet követeltek a szociáldemokratákkal, az SZDP helyi vezetői azonban még tétováztak, majd miután a párttagság nyomást gyakorolt rájuk, ők is az egység mellett foglaltak/állást/ állást. A haladó erők Gádoroson is már régóta követelték, hogy Magyarország köztársaság legyen. Szakasits Árpád ilyenirányu állásfoglalását a községben is tanulmányozták, mely a helyi ujságban, a Viharsarokban jelent meg. A faluban senki sem kért a Mindszenty-féle királyságból.⁶⁷

66. Nemzetgyűlési Napló, 1945-49. I. 75.

67. Viharsarok 1945. aug. 25. /Szakasits Árpád az SZDP kongresszus./

Az osztályharc éleződése a faluban

1946. febr. 1-én Magyarország köztársaság lett. A nép régi óhaja teljesült ezzel, az ország vezetői azonban még nem a nép érdekeit képviselték teljesen. Az államhatalom egyes képviselői a volt nagybirtokosokat támogatták. A dolgozó nép ezt nem nézhette ölbetett kézzel. A népi mozgalmak, melyekben a gádorosi naggyűlések is egy-egy láncszemet alkottak, ösztönszerűen hatottak a Függetlenségi Front balszárnyára. Létrejött a fronton belül a Baloldali Blokk.

Márc. 7-én a Baloldali Blokk Budapesten rendezett tüntetésén több gádorosi is részt vett. A márciusi követelések kormányprogrammá váltak. A parasztellenes pereket hatálytalanították.

Nagy jelentőségű volt az NPP első országos kongresszusa, mely az MKP-val való egység jegyében zajlott.⁶⁸

A párt baloldalának kiemelkedő alakjai alföldiek: Erdei Ferenc, Darvas József, Veres Péter, Darvas József testvére Dumitrás József, később évekig az orosházi járási tanács vb. titkára volt.

Az MKP 1946. májusában nyilvánosságra hozta stabilizációs programját, mely mellett a gádorosiak is állást

68. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1970./ /III.köt.106.old./ valamint Szabó Szó 1946. máj. 12. NPP. kiáltványa

foglaltak a helyi megmozdulások alkalmával. A község kispolgársága kételkedve, de reménykedve fogadta a programot. 1946. júliusában az infláció teljes lett. Magyarországon adták ki a világörtelem legnagyobb címletű papírpénzét. Az 1945. júliusi 1 pengő 1946. júniusában 120 millió pengőt ér, július elsején pedig már 50 milliárd pengő. A nehézséget fokozta, hogy az esztelen jobboldali szociáldemokraták a sztrájkban látták a megoldást. Ezt a dolgozó parasztság nemtetszéssel fogadta Gádoroson is.

Gádoroson is retorzióként feloszlatták a jobboldali szervezeteket. A belügyminiszter 1946-ban Gádoroson feloszlatta a Katolikus Legényegyletet, Katolikus Leánykört.⁶⁹

A község lakói egyetértettek a Népszavával, mely 1946. július 6-án a következőket írta: "A forint kibocsájtásával mindenki megkapja munkájának maradandó ellenértékét, érdemes lesz tehát ismét takarékoskodni. Megszűnik az inflációból származó erkölcstelen mellékjövedelem is."⁷⁰

Az új pénz már nevében is emlékeztetett 1848. dicső hagyományaira. A munkáspártok együttesen léptek fel a Forint, a dolgozó nép ellenségei ellen. A gádorosi kommunisták jelszavát hirdették a szocdemek, pártonkivüliek, parasztok, munkások, kisiparosok, kiskereskedők: "Halál arra, aki a Forintot megfurja!" Egyetértettek az MKP megállapításával:

69. BML orosházi járási főszolgabíró iratai 1730/1946.

70. Népszava, 1946. június 20.

"Ha a stabilizálás a munkáspártok politikai megerősödéséhez vezet, ha az adópolitika és az egész pénzügyi politika a javak elosztását és a terhek megosztását a dolgozók javára befolyásolja, ha a stabilizáció a többlettermelést elősegítve, az életszínvonal általános emelkedéséhez vezet, akkor a stabilizálás, ha nem is közvetlenül, de közvetve a szocializmus előfeltételeinek a megteremtését szolgálja."⁷¹

Az MKP 1946. nyarán falujáró mozgalmat indított, melyben a városi munkások, színészek, értelmiségiek Gádoroson is meglátogatták parasztestvéreiket.

Az 1946-os év kiemelkedő eseménye volt az MKP szept. 28. és az okt. 1. között megtartott III. kongresszusa. A kongresszust áthatotta a nagyszerű munka elvégzése keltette öröm, a felelősségtudat. A tanácskozás kijelentette: "A stabilizáció megvalósításával arról kell döntení, hogy gazdaságilag milyen úton haladjon az ország. A stabilizáció megállapította a dolgozó rétegek elnyomorodását, véget vetett a spekuláció tobzódásának, megerősítette a demokrácia gazdasági alapjait."

A gádorosi parasztság j különösen az utóbbi idézetre figyelt fel: "A kartellek és bankok kizsákmányolásával szemben, mely a parasztság nagy tömegeinek elnyomorodásával és lesüllyedésével jár együtt, az MKP küzd a parasz-

71. A kommunista párt szövetségi politikája /Kossuth, 1966./ 115. old.

ti kisgazdaságok, elsősorban az ujjgazdák megsegítésért és megerősítéséért, a parasztság szövetkezeti mozgalmának hatékony állami felkarolása útján."⁷²

Jelentős volt a közigazgatás reformjának követelése. 1946-ban a közigazgatási reform sokakat foglalkoztatott. Egy terv született meg, mely szerint a Mindszenti járás székhelye Szentes lett volna, melyhez Gádoros is csatlakozna. Gádoros tiltakozott a terv ellen. Indoklás: "Orosháza csak 13 km-re van, míg Szentes 29 km-re. A község lakossága egyöntetűen nem kívánja a Csongrád megyéhez való csatlakozást."⁷³

Az MKP orosházi járási konferencián már az év elején /1946. febr. 18-án/ meghirdetik az MKP, SZDP egységét. Ez tette lehetővé, hogy a földosztás zavartalanul le tudott zajlani.⁷⁴

Békés vármegye Földhivatala 1947. márc. 29-én megállapította, hogy Gádoroson a nagybirtokosoktól 1608 kh 711 négyszögöl területű ingatlanok felhasználásával hozzájárult a reform végrehajtásához, ebből 1387 kh 90 □-öl a kiosztás célját képezte, a többit házhelyekre hagyták. Az indoklás negyedik pontja kimondta, hogy a juttatás gádorosi mértéke 3 kh, mely gyermekenként 0,5 kh-al emelkedett. 1946. szept. 22-ig kb. 160 fő nem kapott földet.

72. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1966./ 115. old.

73. BML Gádoros község kegyjzskv. 77 hgy.3188.kt.sz./1946.

74. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1946. febr. 18.

1947. május 21-én a községben gőzeke nincs, traktor egy van, ez is 13 éves és üzemképtelen.⁷⁵

Az 1947-es választások Gádoroson tovább növelték a kommunisták tekintélyét. A választások a községben ismét fölényes MKP győzelmet hoztak.

Az SZDP az 1947-es választások után rendezte a problémákat az MKP-val:⁷⁶

"Nélkülünk senki sem zuzza szét a külföldi reakció zsoldjába szegődött, még mindig erős magyar reakciót, senki sem nyeri meg a félrevezetett tömegeket. Nélkülünk senki sem dolgozza ki és valósítja meg az ország felépítésének a nem csekély gazdasági nehézségek leküzdésének, a magyar demokrácia erkölcsi megtisztításának kormányzati programját."

"Nélkülünk senki sem valósítja meg a háborus sebek begyógyításának, a népjólét emelésének, a nemzet újjászülésének nagy hároméves tervét. Nélkülünk senki sem teszi Magyarországot a szomszédokkal való barátság, a világbéke, a Dunavölgyi béke őrévé és támaszává. Ezért kell a munkásegység."

Az MKP fellépett a drágaság ellen is. A "Viharsarok" írta pl., hogy 1947. július 27-én Orosházán 2-3 Ft volt a burgonya. Keresztes főispán /MKP/ intézkedett, hogy vi-

75. BML Gádorosi Földigénylő Bizottság 1947.márc.29. és máj.

76. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1970./ /III. kötet 152. old./

gyenek Orosházára burgonyát és 1,10 Ft-ért árulják. Közben a hadifoglyok is kezdenek hazajönni. A Debrecenbe érkezett hadifoglyok között gádorosiak is voltak /pl. Ravasz István/.⁷⁷

1947-ben a község vezetői fontos határozatot hoztak. Szükséges a villany bevezetése, kulturház, községháza, stb. építése. A villamosítással kapcsolatban az iparügyi miniszterhez folyamodott a község.⁷⁸

A község lakossága 1947-ben érdeklődött Gombos Imre sorai iránt, mely a termelőszövetkezetről szólt, mint már említettem korábban, volt a faluban egy kezdetleges tsz, de rövidesen feloszlott. Gombos Imre a következőket írta:

"A mezőgazdasági szövetkezés végső célja az, hogy megteremtse a földművesek korszerű közösségét. E korszerű paraszti közösség kialakulását szolgálja mindenki, aki elfogadja és a megvalósításhoz segíti a paraszti társadalmak itt következő két legfontosabb törekvését:

1./ A termelési eredmény emberenként, holdanként, állatonként és -hozzátehetjük ezt is- családonként való forrása.

2./ Az egyre növekvő termelés anyagi költségeinek hathatós csökkentése."⁷⁹

77. Vihansarok, 1947. júl. 27. /Letörjük a drágaságot./

78. BML Gádoros község kgyzkv. 16. kgy. 787 ikt.sz./1947.

/37 kgy. 1969. ikt.sz./1947.

79. A szövetkezeti mozgalom /Budapest, 1947./Gombos Imre /62. old./

A gádorosi kommunisták azonban még csak elmélegileg készülődtek a tsz mozgalom beindítására. Addig még egy-két tennivaló hátra volt. A legfontosabb ezek közül a munkásegység megteremtése volt.

A munkáspártok egyesülése Gádoroson

A gádorosi szociáldemokraták és kommunisták örömmel követték figyelemmel az SZDP baloldalának támadását /Marosán György, Révész Ferenc, Rónai Sándor/, mely a jobb-oldallal való szakításhoz vezetett /Kéthly Anna, Szélig Imre, stb./. A márc. 6-8 SZDP kongresszus megnyitotta az utat az egyesülés felé. Az egyesülési kongresszus jan. 12-én zajlott le.

Hogyan jött létre az egység Békés megye egy kis falvában?

Orosházán 1947. márc. 3-án Gergely Balázs szocdem.járásai titkár Szakasits és Rákosi példájára hivatkozva életeti az egységet.⁸⁰

1947. október 6-án Rozsnyai kijelentette Gádoroson:

"A pártok közötti viszony nem kielégítő. A Nemzeti Bizottság ülésén az NB elnöke lemondott és kivonult a tereméből. A párt Molnár elvtársat jelölte, aki régi baloldali ember."⁸¹

1948. ápr. 22-én pártközi értekezlet volt az összes párt részvételével. Juhász Ferenc /MKP/ rámutatott, hogy

81. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond 1947. okt. 6.

a civakodásoknak a jobboldal látja hasznát. Fekete Ferenc felhívja az NPP figyelmét, "rossz magatartására" pl. az ápr. 4-i ünnepséget valósággal elszabotálták.⁸²

Járási titkári értekezleten hangzott el: "Gádoros környéke 20 %-os fagykárt szenvedett. Az elmúlt hónap alatt viszonyunk a többi párttal az egész járás területén sokat javult. Az NPP-nél örvendetesen tapasztalható KV-jük hatása. Némi zavart okozott Gádoroson, hogy az MKP vezetők ultimátumszerűen több tagot kizárattak az NPP-ből."⁸³

Az 1948. májusi járási titkári jelentésben a következő olvasható: "Az egyházi reakció igyekezzon elterglni a figyelmet az iskolák államosításának a fontosságáról," és kihasználja a meglévő problémákat. Ilyen volt Gádoroson is, ahol 150-200 ember követelte a kenyeret, és meg akarták rohamozni a malmot és közellátást."⁸⁴

Az egyházi reakció ilyeneket hirdet: "A gyerekek az iskolák államosítása után közös WC-be járnak. A vallás tanítását először megengedik, aztán eltörlik. Jön az egyházak, majd a földek államosítása. Nem engedik meg a keresztelkedést."⁸⁵

82. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. ápr. 22.

83. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. ápr. 29.

84. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. májusa

85. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. májusa.

A ref. egyház a szélsőséges reakciós megnyilvánulásokban nem vett részt. Különösen azután, hogy Ravasz László f. ref.püspök lemondott. Mindszenty, a katolikus egyház vezetője azonban aktív. Községi ülésen Bottyán János 1948. dec. 13-án elítéli Mindszentyt, mellyel a helyi képviseletestület egyetért, és kéri a kormányt, hogy Mindszentyt távolítsa el beosztásából.⁸⁶

Ez nagy dolog, mivel a községi közgyűléseken eddig sohasem politizáltak az emberek. Ha az ember olvasgatja a községi közgyűlési jegyzőkönyvet, oda kell figyelnie pl. hogy észrevegye, hogy a II. világháború zavaros éveiben vagyunk. A testület csak a község dolgaival szokott foglalkozni: apaállatokkal, községi pénzekkel, bérletekkel.

1948-ban Békéscsabán volt az MKP és az SZDP Békés megyei egyesítő konferenciája.⁸⁷

Gádoros Tulkán Sándornéval képviseltette magát. Az új párt olyan alapon állott, ahogy azt Szakasits Árpád is akarta. /Népszava, 1948. ápr. 25-én/: "Az MDP olyan párt legyen, amilyennek a marxista-leninista elmélet alapján lennie kell."⁸⁸

1948. ápr. 29-i SZDP és MKP közös májtsi kiáltványa kimondta, hogy a "két nagy munkáspárt, felülemelkedvén a

86. BML Gádoros község kgyjz kv. 73. kgy. 3702/1948.

87. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. május 23.

88. Népszava 1948. ápr. 25. Szakasits Árpád: "Munkásegység - népiegység"

párt önzésén, eltökélte, hogy erőit nemzetépítő, szépet szolgáló munkára egyesíti, és a két pártot egy párttá, a Magyar Dolgozók Pártjává alakítja."⁸⁹

Marosán György a következőket mondta: "A párt /SZDP/ forradalmi baloldali rétege élet-halálharcot vivott a reformista vezető rétegekkel, amelyek sokszor többrebecsülték a hazug álparlamentizmust, az eredménytelen legalizációt, mint a forradalmi, áldozatokkal járó harcok nevelést."⁹⁰

Az írásbeli dokumentumok után nézzük meg a helyi visszaemlékezéseket. Rozsnyai Mihály így emlékezett a harcok időkre:

"A Nemzeti Bizottság vezetésében a jobboldali elemeket lemondattuk. Érdekes volt, hogy az NPP helyi vezetői 1948. ápr. 4-én a tsz ellen agitáltak. Az ünnepélyen katonák elvtársak is részt vettek. A katonák úgy tapsoltak és kiabáltak, hogy az NPP vezetője kénytelen volt elkotródni az emelvényről, az MKP szónokánál már siri csend volt, mindenki feszülten figyelt. 1948-ban egy ember számára 60 dkg kenyeret adtak. Az emberek többet akartak. Ekkor történt, hogy felbujtásra feltörték a bányászoknak induló vagont, a rendőrség azonban leállította az akciót."

89. Népszava 1948. április 29. SZDP és MKP közös májusi kiáltványa.

90. Népszava 1948. május 16. Marosán György: "Egység előtt utoljára az egyesülésről."

Nagy György a következőket mondta:

"A felszabadulás után nehéz évek következtek - a nagy összeecsapások évei /földosztás, választások, személyi összeszólalkozások./ A jobboldali emberek -volt nyilasok, malomtulajdonosok, stb.- igyekeztek befurakodni a baloldali pártokba. A jobboldal helyi gyűjtőtáborra az SZDP volt, ez volt a második legerősebb párt, és sokszor rivalizált az MKP-val. Végül is az SZDP-ben teljes mértékben a baloldal vette át a vezetést falunkban is. Ebben segített az MKP falujáró mozgalma is.

Eljött az egyesülés éve - létrejött az MDP. A tagrevíziós bizottságok elnökei kommunisták voltak. Gádoroson nagyszénásiak intézték a revíziót, Nagyszénáson mi. Tétel volt ez. 1 hónapig gyalog jártunk át. Az SZDP jobboldali tagjaiból ekkor egy sem jutott be a pártba."

Ö s s z e f o g l a l á s

A felszabadulás egy sor új problémát hozott elő Gádoroson is, melyek forradalmi megoldást követeltek. A községben először az MKP rendezte sorait, melynek állásfoglalása mindig rendkívül magabiztos és határozott volt. Ez elősegítette, hogy a kis határral rendelkező községben is sikerült végrehajtani a földreformot. A választásokon az MKP olyan eredményeket ért el, amelyek országosan is a legkiválóbbak közé tartoztak. Kevés munkáskörzet előzte meg a Viharsarok e agrárproletár körzetét. A harcos évek-

ben az MKP tartotta a fáklyát, mely megvilágította a szebb jövő felé vezető utat. A faluban már a felszabadulás után közvetlenül megalakult az első tsz, az ország egyik első termelőszövetkezete, ez azonban még életképtelen volt. A falu kommunistái élénken tanulmányozták a mezőgazdaság szocialista átalakításának elméleti problémáit, hogy ha eljön az idő, akkor a legbiztosabb kézzel irányítsanak. Ezt azért tették, mert látták, hogy a földreform ellenére a község életszínvonala csak minimálisan javult.

Szorgos, dolgos évek következtek és természetesen hibák is, de a gádorosi nép nagy része szilárdan hitt a szocializmusban.

III. fejezet

A község a szocializmus építésének éveiben /1948-1956/

A kezdet, a mezőgazdaság szocialista átalakításának hajnala Gádoroson

Rákosi Mátyás, a népi mozgalom erejével kikényszerített győzelem után, teljes egészében vissza akart térni a régi módszerekhez: "Általában vissza kell térnünk most ... -miután a népmozgalmak megtették a magukét- ahhoz, hogy a központi hatalom tekintélyét erősítsük.. És le kell építeni azokat a jelenségeket, amik megnehezítik a demokratikus ... központi hatalom kiépítését."⁹¹

91. Rákosi Mátyás: A magyar demokráciáért /Szikra, 1947./
222. old.

1948. szeptemberében Révai József már kikelt azok ellen, akik a szocializmust az életszinvonal állandó emelésével kapcsolták össze. Rákosi Mátyás a KV november 27-i ülésén már nem a három és fél esztendő nehézségeiről beszélt, hanem arról, hogy "az elmúlt két esztendőben kicsit kipihenhattuk magunkat. Most újra neki kell gyürkőzni. Ujra fel kell szítani a város és a falu dolgozóiban azt az önfeláldozó spártai szellemet, amely 1945. tavaszán az újjáépítés terén csodákat művelt, s az országot kirántotta a szakadékból."⁹²

A párt vezetői törvényerőre emelték az önmegtartóztatás és az áldozatvállalás spártai szellemét. Gádoros népére kétségtelenül hatottak e jelszavak, de egy-két esetben azonban már /pl. a beszolgáltatásoknál/ a rendeletek, jelmondatok célszerűsége elgondolkodásra készítette az embereket.

A beszolgáltatási rendszer normáinak emelése már ekkor sötét árnyékot vetett előre, pedig Nagy Imre 1945-ben még így foglalta össze a beszolgáltatás lényegét:

"Beszolgáltatásra valamilyen mértékben szükség van a mai viszonyok között, mely egyrészt a város és főképpen az ipari munkásság legégetőbb szükségleteit biztosítja, ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a paraszt gazdaságilag

92. A kommunista párt szövetségi politikája /Kossuth, 1966./ 157-158. old.

talpraálljon és a falusi lakosság a mai viszonyokhoz képest felfelé emelkedjen."⁹³

A község dolgozó parasztságának a figyelmét ebben az időben a tsz mozgalom beindítása kötötte le. A haladó gondolkodású emberek a tsz-ek távlatain, a község erején, a nagyüzemi gazdálkodáson gondolkodtak. A földreform nem oldotta meg az összes problémát, 3-4 holddal még nem lettek gazdagabbak a község szegényparasztjai. A kommunisták tudatosan, mások pedig -mivel veszíteni valójuk nemigen volt- néhol kényszerűségből vállalták az új termelési módot. Rákosiék nyilatkozatai ekkor még különösebben nem foglalkoztattak senkit, mivel a nadrágszíjat jobban már nem lehetett összeszorítani.

A tsz-t választók 3 fokozatot láttak maguk előtt:

- I. típus: táblás művelés - egyéni betakarítás
- II. típus: közös művelés, betakarítás - elosztás a bevitt föld alapján
- III. típus: közös művelés, betakarítás - elosztás a bevitt föld és a végzett munka alapján, iparosított mezőgazdaság.

A parasztság látta, hogy a termelőszövetkezet munkájába beleszólhat, illetve azt saját maga tervezi. Boros Lajos 1948-ban így írt erről.

93. Nagy Imre: Egy évtized /Szikra, 1954./ /I.kötet 64.old./

"Különleges szerepe van a szövetkezet életében a tag-
értekezletnek. Állandó jellegű intézménye ugyan a
szövetkezeti életnek, azonban nem tekinthető szerv-
nek, mert intézkedési joga nincs. A szövetkezet szer-
vei tehát szoros értelemben véve: a közgyűlés, az i-
gazgatóság és a felügyelő bizottság."94

1948. október 18-án Péter József, Szücs József, Budai
János, Tóth Ferenc, Lőcsei Lajos, Bencsik János, Badár
Bálint, ifj. Badár János, Szekeres János, Bóniám Ferenc,
Pataki András, Zahorecz János megalakították a Werner ma-
jor területén a Gerő termelőszövetkezetet 53 kh. földte-
rületen. A tsz-nek nagy gondot okozott, hogy az egyénen-
ként elvetett terményt közösen takarítsák be, és az őszi
vetési munkálatokat elvégezzék, mivel a tsz mindössze 4
lóval és 4 tehénnel rendelkezett. A tsz 2 kastélyt /Wer-
ner, Justh/ valamint 5 db tanyát kapott az államtól.

1948-ban Justh major területén is alakult egy termelő-
szövetkezet: Rajk László néven, melynek alapítói: Sódar
György, Matyej Pál, Gombkötő Imre, Horváth Sándor, Sz.
Varga Ferenc, Bella József, Polyák János. 1949. tavaszán
a két kis termelőszövetkezet egyesült. A tsz területe 95
kh. lett. A családok száma 18, tagok száma 18 volt. Az i-
gen hiányos felszerelésű tsz tagjai valamivel könnyebben
viselték el a nehézségeket, mint sok egyéni gazda. /Ter-

mésátlagok a mellékletben./

Állatállomány: 4 db. ló, 4 db tehén, 20 db anyakoca, 150 db anyajuh, az utóbbiak vásárlásához az állam hosszulejáratu beruházási hitelt folyósított.

1949. október 31-én a tsz zárszámadást készített. Egy munkaegység értéke 16.50 Ft volt.

Ebben a gazdasági évben a tsz épített 1 db 32 férőhelyes szalmatetőtős növendékmarha istállót, 14.000 Ft értékben. 1db 50 férőhelyes növendékmarha istállót 18.000 Ft értékben, 1db 100 férőhelyes marhaszállást 23.000 Ft értékben. A vezetők: Péter József, Zahorecz János, Nagy Rozália, /elnök, párttitkár, könyvelő/ - agronómus nem volt.⁹⁵

Ez volt a kezdete Gádoros legrégibb tsz-ének. Elgondolkoztatóak a számok, a beruházások, de egyben mutatják is az alapítók lelkesedését. A tsz tagjai összefogtak, mert sajátmagukból volt szó. A politikai életre is az összefogás volt a jellemző. Czikora Mihály azt állapította meg egy helyi pártközi értekezleten: "Gádoroson a pártok főleg munkásokból és szegény parasztokból állnak, széthúzásnak nincs helye, akik az együttműködést akadályozzák, azokat ki kell zárni a különböző pártokból."⁹⁶

95. "Petőfi tsz története" /Gádoros, kézirat/ a tsz vezetősége megbízásából összeállította Szabó János főkönyvelő, a továbbiakban a tsz-re vonatkozó adatok innen.

96. MSZMP Békés m. archivuma MKP fond. 1948. ápr. 22.

1949. őszén sokan beléptek a termelőszövetkezetbe, mert úgy gondolták, hogy a közösben jobb a megélhetés, mint az egyéniben. A földterület jelentősen megnövekedett -1949. őszén 513 kh lett. A tsz-ben 125 család, 175 fő dolgozott. 17 db ló, 46 db szarvasmarha, 145 db sertés, 307 juh és 455 vegyes baromfival rendelkezett a közös. 21300 liter tehéntejet és 2100 liter juhtejet fejtek. Jelentős mennyiségű gyapjút is termeltek: 10,5 q-t. Az 1 munkaegység értéke 39,70 Ft lett. Ebből készpénz 33,30 Ft, természetbeni 6,40 Ft volt. A tsz vagyona 519 417 Ft lett.

A tagság nagy beruházásokat hajtott végre. 1 db 300 férőhelyes süldőnevelőt építettek, valamint egy másik 300 férőhelyes süldő nevelőt 25.000 Ft értékben. Az elnök Kristóf János, a könyvelő Hegedüs Mária volt.

1949. augusztusa a gádorosi nép régi vágyának a teljesítését is jelentette. Ekkor lépett érvénybe a Magyar Népköztársaság alkotmánya. A község lakossága azonban érthetetlenül figyelte Rákosi 1949. március 5-i kijelentését /az MDP KV ülésén hangzott el a népfrontról/: "Ha az elvtársak azt hiszik, hogy az a népfront hosszú életű, tartós képződmény, akkor nagyon tévednek. Ez a népfront tulajdonképpen a szomszéd pártok elhalási processzusának egy foka ... sok ebből a népfrontpolitikából nem jön ki."⁹⁷

A gádorosi nép is úgy érte el az eredményeket, hogy a

97. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth, 1970./ /III. kötet 197. old./

haladó erők összefogtak. Sok olyan ember volt, akinek a nézetei nagyjából megegyeztek a kommunistaékéval, de valami /esetleg a vallásossága/ mégis távoltartotta a párttól.

A személyi kultusz légköre a faluban

Az 1949. júniusi letartóztatások Gádoroson is növelték a parasztság ingadozó rétegeinek bizalmatlanságát az MDP iránt. A párttagságban kétes érzelmeket keltettek ezek az események, hiszen pl. nem egy embernek személyes ismerőse volt Marosán György, aki Békés megyei, de a többi vezető letartóztatása is furcsállást okozott. A gádorosi szegény parasztság nagy buzgalommal járt újból templomba, az új bálvány imádása még szokatlan volt, pedig a "nép szeretett vezére" csalhatatlanságának bizonyításáért mindent megtettek. A gádorosi emberek lassan csak a kocsmákban mertek bírálatot mondani baráti beszélgetések alkalmával, de ott is csak óvatosan. A bizalmatlanság légköre a falura is rátelepedett, a rokonok, a barátok nem bíztak meg egymásban. A visszaemlékezések így festik le az akkori légkört szinte az egész országban, nézzük meg azonban részletesen az okokat.

Az országban, így g Gádoroson is, a tényleges osztályellenesség ellen látványos adminisztratív harc folyt, kitelepítés, kuláküldözés, ami lényegesen nem érintette harci erejét és szervezkedését, viszont sújtotta az új hatalomhoz alkalmazkodni akarókat és az ártatlanokat is, fokozta a társadalom egyes rétegeinek elkeseredését. A tör-

vénytelen meghurcolások, amelyek becsületes dolgozókat is sujtottak sok esetben a leleplezés helyett mártirokká emelte az ellenséges elemeket a közvélemény előtt. Míg a kötelező beszolgáltatás és az adózás rendszere közömbössé tette a parasztságot a termelés fejlesztésében. Igaz, hogy a dolgozó parasztság anyagi létfeltételei ebben az időben nem javultak, a szocialista építés számos vívmányának hatására azonban a falu politikai és kulturális arculata jelentősen megváltozott.

1949-ben ezeket irták a községi közgyűlési jegyzőkönyvbe. Az idézetek hiven tükrözik a kort.

Doboz községet kihívták begyűjtési versenyre.⁹⁸

1949. október 5-én "A község által jegyzendő tervekölcsön 290.000 Ft és csak 85.000 Ft-t jegyeztek a mai napig. 1949. október 11-én az MDP nevében Béniám József bejelenti, hogy az ötéves tervekölcsön előirányzata 250.000 Ft-ra csökkent. Ezigáig még csak 150.000 Ft jegyeztetett elő. Béniám József nagy szervezést kért. 600 család tartózkodott szerinte az előjegyzéstől."⁹⁹

1949. december 21-én diszgyűlést tartottak Sztálin 70. születésnapjának megünneplésére, s egyben táviratot küldtek a szovjet nagykövetségre.¹⁰⁰

98. BML Gádoros község kgyjzkv 24 kgy. 18 ikt.sz./1949.

99. BML Gádoros község kgyjzkv 58 kgy. 2407 ikt.sz./1949.

100./MSZMP Békés m. archivuma MDP fond/ BML Gádoros község kgyjzkv 50 kgy. 18 ikt.sz./1949.

Az MDP iratok közül 1949-ből ezeket lehet olvasni:

Március 15-én 1200 fő vonult fel a nagy nemzeti ünnepet üdvözölni. Az MDP-ben ekkorre már megtörtént a tagrevízió /1949. január 22-én./¹⁰¹

Április 5-én gyűlést tartottak Gádoroson, mely után szégyentáblákat függesztettek ki a faluban, melyekre a kulákok és családjuk rövid története került fel /pl. hogyan szerezték vagyonukat és hogyan nyuzták a népet/. A következők kerültek fel a szégyen táblára: Kovács József 50 kh, Kovács Imre 50 kh, Szücs József 100 kh, Lelle Szabó János 70 kh. /Bottyán János más jelentésében földjeik nagysága más./¹⁰²

1949. ápr. 19-24. agitációs tanfolyaon milyen rémhírekről számoltak be:

"Rákosi elvtárs ápr. 19-i programbeszédében kijelentette, hogy azok a parasztok, akik 10 kh földdel rendelkeznek, meg lesznek semmisítve."

"Azért van választás, mert közeleg a háboru. Erősítik a hadsereget is."

"Amerikai munkások látogatóban voltak Magyarországon. Kérdezték, hogy kié a gyár." "A mienk!" -felelték kórusban a magyar munkások" "Nálunk a tőkéséké, mégis jobban élünk, mint ti."

"Egy elvtárs beszámolt arról, hogy volt egy pár helyen,

101. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond. 1949. március 16.

102. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond. 1946. ápr. 5.

s találkozott olyanokkal, akik mindent helyeseltek. Akárhogy is találta a kérdést feladni, mindent jónak találtak, egyszerűen nem nyilatkoztak."¹⁰³

1949. áprilisában, májusában tömeggyűléseket rendezett az MDP, melyeken a választásokra készültek./ápr. 22. -ápr. 24. ápr. 25-26. május 10-11-12./ A párt megjelölte a követendő utat, az ország és ezenbelül a község problémáira kaptak a dolgozók feleletet. Értékelte a hároméves tervet. Készülődés az ötéves tervre. A jelszó: "Megyünk vasárnap a Népfrontra szavazni."¹⁰⁴

1949. június 10-én 801 tagja volt az MDP-nek.¹⁰⁵

Az 1949. június 20-i jegyzőkönyvben /pártbizottsági ülésről/ a következőket olvashatjuk:¹⁰⁶

"Forró szeretetünkről biztosítjuk Rákosi elvtársat és a KV-t, és üdvözlünket küldjük abból az alkalomból feléjük, hogy még idejében leleplezte Rajk és áruló bandájának trockista tevékenységét. A legnagyobb megvetéssel fordulunk ezen banditák felé, kik áruló módon, elért eredményeinket, szocialista építésünket és a Szovjetunióval való bensőséges viszonyunkat akarták tönkre tenni."

Mindez a "kor szellemének" megfelelő üdvözlés, mely nem őszinte. 1949. aug. 15-én a Gerő tsz székházában szö-

103. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond 1949. áprilisa

104. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond 1949. májusa

105. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond 1949. jun. 10.

106. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond 1948. jun. 20.

vetkezeti naggyűlést tartottak, melynek sikere érdekében agitációt fejtettek ki. Több dolgozó olvasta a "Mi az a termelőszövetkezeti csoport?" című korabeli művet, mely így felel erre a kérdésre:¹⁰⁷

"Miért félnek a közösen termelő szövetkezettől: Vannak, akik azt mondják: "Mi pedig nem közösködünk senkivel!" - félnek a szövetkezéstől. Vajjon miért? Igaz, hogy a szövetkezeti termelés olyan új út, amelyet még nem ismernek, de az idegenkedés oka nem ez, hanem az, hogy a kulákok és a volt földesurak gondoskodtak arról, hogy alaposan elijesszék a dolgozó parasztokat a közös szövetkezeti termeléstől. Bemesélték a hiszékeny parasztoknak, hogy ha táblás termelésre szövetkeznek, akkor vályuból kell nekik enni, vagy csajkával kell sorban állni az ételért. Valahogy úgy vannak egyes emberek ezzel a csajkamesével, mint a félős mumussal. Fogalmuk sincs róla, hogy mi a mumus, de azért félnek kimenni az udvarra este a sötétben, mert az öreganyjuk azzal ijesztgette őket."

1949. aug. 28-án rendkívüli népnevelői értekezleten Gádoroson Bottyán János így beszélt: "A kulákok nem munkával szerezték vagyonukat, hanem csalással, kizsákmányolással."

A kulákok állandóan uszitanak ellenünk pl. most só és gyufa ügyében. A népnevelőnek ismerni kell a napi eseménye-

107. Mi a termelőszövetkezeti csoport? /Szikra, 1949./

ket, és mindenre felelni kell tudnia, meg kell nyerni a dolgozókat. Politikánk támaszkodik a szegény parasztra, nyerd meg a középparasztot és harcolj a kulák ellen. A termelőcsoport tagosítást kért, ezzel kapcsolatban biztosan lesznek rémhírek. A népnevelők kötelessége ezt azonnal jelenteni."¹⁰⁸

1949-ben a szégyentábla módszere már minden ágra kiterjed, azok is a táblára kerülnek, akik nem végzik el a mélyszántást.

1949. szeptember 12-én az orosházi járási titkári értekezleten a következőket mondták Gádorosról: "Ifj. Kovács István azt mondta, hogy Rajk nem is bűnös, Rajk jó munkát akart csinálni, de elfogták, hogy a többiek nyugodtan tudjanak dolgozni." Gádorosról írta a jelentés, hogy több szegény gyereket nem vettek fel továbbtanulni. Míg egy-két ember gyerekét, akik pedig "az angol rádiót is szokták hallgatni" felvették. Az egyházak a járás valamennyi községében kibocsájtottak egy körlevelet, hogy "csak a vallás az egyedüli rendes dolog."¹⁰⁹

Rajk tárgyalásokra Gádoroson is rádióhallgatásokat szerveztek. Kb. 1200 fő hallgatta a rádiót, mint a jelentés mondja.¹¹⁰

1949. szeptember 30-i MDP ülésen Bényi József kijelenti: "Az ötéves tervkölcson kibocsájtását a dolgozók meg-

108. MSZMP Békés m. archivuma MDP. fond. 1949. aug. 28.

109. MSZMP Békés m. archivuma MDP. fond. 1949. szept. 12.

110. MSZMP Békés m. archivuma MDP. fond 1949. szept. 23.

értéssel fogadták, de sokan rossz anyagi helyzetüknél fogva nem tudnak, vagy csak kis összeget tudnak jegyezni.

A kulákság és a klerikális reakció azzal a hanggal jött ki, hogy ezt az összeget nem fogja a kormány visszaadni soha. Mi ezeket a hangokat azonnal visszavertük".¹¹¹

Sztálin születésnapjára Gádoroson is munkafelajánlásokat tettek a dolgozók.

Az 1950-ben bevezetett tanácsrendszer objektíve a dolgozó paraszti tömegek politikai aktivizálódásának, a helyi vezetésbe való bekapcsolódásának lehetőségeit teremtette meg. Jóllehet a demokrácia háttérbe szorítása korlátozta ezeknek az objektív lehetőségeknek a kihasználását, a helyi tanácsok, amelyeknek több százezer dolgozó paraszt volt tagja, már ekkor bebizonyították életképességüket és alkalmasságukat a fenti szerep betöltésére. A kulturális fejlődést elsősorban a villamosítás jelezte. Gádoroson 1950-ban indult el a villamosítás. Ekkor 13-km-t értek el. Ez volt a könyv és egyéb sajtótermékek, a mozi és a rádió valóságos honfoglalásának időszaka a faluban. Mindezek a falu kulturális elmaradottságának a felszámolását szolgálták.¹¹²

1950-re is jellemzőek a versenykihívások. Ekkor Körösladányt és Tótkomlóst hívta versenyre Gádoros. Nagy ünne-

111. MSZMP Békés m. archivuma MDP d fond. 1949. szept.30.

112. Gádorosi Nagyközségi Tanács VB. adatközlése.

pe volt a községnek felszabadulásunk 5. évfordulójának a megünneplése. Ujabb kölcsönjegyzések.¹¹³

1950. márc. 1-én az MDP ülésen Gábor Antal kijelentette: "Sérelmezi tagságunk, hogy a párttitkárok nem választás útján kerülnek be, a titkárok /az alapszervezeteknél/ gyakran változnak. Ebben látja a pártdemokrácia megsértését."¹¹⁴

Sajnos kevés ilyen felszólalás volt és annak sem volt eredménye, hiszen a Rákosi-Gerő féle vezetés minden intézkedés bevezetésekor hangsúlyozta, hogy az a szovjet tapasztalatok alapján történik, és ezzel valósággal a Szovjetuniót tette felelőssé a tömegek szemében a helytelen intézkedések következményeiért.

Gerő Ernő kijelentése, mely szerint a mezőgazdaság fejlődése nem kielégítő, erre az évre Gádorosra is vonatkoztatható, bár kétségtelenül születtek vitathatatlan eredmények. Ebben az évben egyesült a Gerő tsz a lajosszénási területen működő Petőfi nevet viselő II. típusu tszcs-vel. Innen jöttek át: Rozsnyai Mihály, Szalai Rozália, Tóth József, Varga Antal és még mások.

Állatlétszám alakulása: 27 db ló, 78 db szarvasmarha, 391 sertés, 414 juh, 400 db vegyes baromfi. Építettek egy 50 férőhelyes lóistállót, /158.000 Ft/, 1 db 80 férőhelyes

113. BML Gádoros község kgyjz kv 9 kgy. 81-21. ikt.sz./1950.
és 19 kgy. 88-22. ikt.sz./1950.

114. MSZMP Békés m. archivuma MDP fond. 1950. márc. 1.

lóistállót /168.000 Ft/. A két tsz. egyesítése, a nagyobb beruházások miatt, valamint a termelőségcsökkenés fejletlensége miatt 1 munkaegység értéke csak 20.76 Ft lett. A párttitkár Fazekas Ferenc lett, az agronómus Pásztor Ferencné volt.

A tsz vezetőségére nagy gond hárult, mert a parasztság sokat várt tőle a problematikus időben. Sztálin így írt róla: "A parasztok most sem saját maguktól közelítik meg a gazdaságról/avló/ való gondoskodást és az ügyek ésszerű vezetését, hanem a kolhoz vezetőségétől, vagy helyesebben: nem annyira saját maguktól, hanem a kolhoz vezetőségétől."¹¹⁵

A sztálini idézet a vezetés fontosságára hívja fel a figyelmet, és egyben a vezetés mindenhatóságát igyekszik megalapozni.

Minden tsz tag tudta, hogy "minden termelőszövetkezetben dolgozó a végzett munkája arányában részesedik a jövedelmekből."¹¹⁶

De a két tsz egyesülésekor azt is be kellett látniuk, hogy "a szövetkezeti tagok részesedése az anyagi javakból saját munkájukon kívül az üzem egészének eredményétől függ."

Gádoros dolgozó parasztsága 1951. februárjában nagy érdeklődéssel követte az MDP; II. kongresszusát, mely megállapította, hogy "A mezőgazdaság az eredmények ellenére

115. Sztálin: A leninizmus kérdései /Szikra 1953./ 494.old.

116. Az MDP KV-ének, PB-ának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai /Szikra, 1951./ 48. old.

kezd egész szocialista fejlődésünk gátlójává válni, mert a követelmények sokkal gyorsabban nőnek, mint a mezőgazdaság termelése."¹¹⁷

Rákosi óriási fejlődést ütemezett be, melynek tervét Gádoros lakossága is kitörő örömmel fogadta, de nem kellett sok idő hozzá, hogy a község lakói a saját bőrükön megbizonyosodjanak, hogy a tervek irreálisak.

Az 1951-1952. évi erőszakolt szervezéssel egyidejűleg megkezdődött a kulákgazdaságok likvidálása a faluban is. A tsz-eket erősen gyengítette a begyűjtési rendszer is, mely az új szervezési és termelési nehézségekkel küzdő közös gazdaságokat szinte jobban sújtotta, mint az egyéni-
leg gazdálkodókat.

A községben is 3 tszcs-ét szerveztek, melyek kicsik voltak, kis földterülettel rendelkeztek. A tszcsék alakultak és változtak a későbbiek során. A leghíresebb az "Új élet" volt közöttük. A Szabad Föld "Téli esték" sorozatában megjelent Nahlik rövid értékelése. "Miért előnyös a szövetkezeti gazdálkodás?" Ezt Gádoroson is sokan olvasták. A füzetben az újonnan alakult tsz-ek tagjai számoltak be a közös eredményekről, a közös jövőről.

A 7. oldalon egy dolgozó paraszt így jellemezte a kulákokat, akik gyűlölték az új gazdálkodási rendszert: "Gyűlölték/az/ bennünket, mert látták, hogy a csoport megala-

117. A szocializmus építésének útján /Szikra, 1956./ 35.old.

kitásával kicsuszott kezeik közül az olcsó munkaerő."118

A falu mezőgazdaságának nehéz évei

Az 1951-52-es gazdasági évben a meglévő /későbbi Petőfi/ tsz területe tovább növekedett, az év végére 1274 kh lett. Családtagok száma 172 fő, tagok száma 270 fő lett. /A tsz tagok száma az előző évihez viszonyítva 123 fővel csökkent, annak ellenére, hogy 4 belépők is voltak. Ez abból adódik, hogy a tagok feleségei is tagként szerepeltek a nyilvántartásban, ez évtől kezdve viszont csak mint családtagok./Az 1952-es év az első aszályos esztendő volt. A rossz időjárás miatt a termésátlagok igen gyengék voltak. Állatállomány: 36 ló, 91 szarvasmarha, 631 sertés, 545 juh, 920 baromfi. Az egy munkaegység értéke 13,74 Ft lett. /Ebből készpénz 3.04 Ft. természetben 10,70 Ft./

Az aszályos időjárás mellett a tagok jövedelmét nagymértékben befolyásolta az is, hogy választott vezetőinek a nagy gazdasághoz nem volt semmiféle szakiskolai végzettségük. A korábbi tapasztalatok kevésnek bizonyultak. A tagság Király Jánost és Pataki Andrást tanulni küldte. Az 1952-es év végén a tsz nagyon rosszul állt. Nem volt elég takarmány. Az embereknek sem volt elég ennivalója. Sokan otthagyták a mezőgazdaságot, máshol igyekeztek munkához jutni. Sokan azonban hittek abban, hogy a nagyüzemi gazdál-

118. Mahlik Gyula: Miért előnyös a termelőszövetkezeti gazdálkodás? /Szikra/ /6-7. old./

kodás a nehézségek ellenére is a jövő útja, és nem hátráltak meg.

Nézzük meg az 1952. nov. 1-től 1953. október 31-ig terjedő gazdasági év eredményeit. Ez az év itt is szomorú volt, mint az országban mindenhol. A tsz földterülete: 1568 kh lett. 132 család, /183 fő/ dolgozott. Állatlétszám 51 ló, 106 szarvasmarha, 564 sertés, 447 baromfi. Állati termékhozam 22 q gyapju, 35765 l tehéntej, 4915 l tehéntej, 13994 db tojás. A takarmányhiány következtében sok ló elpusztult, több tehenet pedig kényszervágni kellett. Az 1 munkaegység értéke 22,77 Ft. /Ebből készpénz 7,96 Ft, természetbeni 15,81 Ft/. A tsz vagyona 1.514.081 Ft. A termelőszövetkezet ebben az évben villamosította az I-es üzemet és épített 1 db 3000 férőhelyes csibenevelőt 99.000 Ft összegben. A tsz vezetői: elnök - Király János, párttitkár - Szabó János, könyvelő - Zana Julianna, agronómus - Pataki András voltak.

Az MDP KV 1953. évi júniusában értékelte a helyzetet és számos hibát feltárt. Az aszályos évek következményeit súlyosította a termelőszövetkezetek létrehozásának túlzottan gyors üteme, ami nem felelt meg az országban meglévő politikai és gazdasági előfeltételeknek. Megállapították, hogy hatékonyabban kell támogatni a termelőszövetkezeteket és szabaddá kell tenni a kilépést. A KV úgy határozott, hogy lassítani kell a termelőszövetkezetek számszerű fejlesztését, meg kell szilárdítani a működő kollektív gazdaságokat, egyúttal erőteljesen támogatni kell ér-

dekeltségüket a termelésben. Nagy Imre ezt saját íze szerint így magyarázta: "a kormány minden eszközzel meg kívánja szilárdítani a paraszti termelés és tulajdon biztonságát."¹¹⁹

A "Viharsarok Népe" c. helyi ujság aránylag keveset írt Gádorosról. Gádoros a különböző megyei mezőgazdasági versenyek résztvevője. /1952.jul.24., 1952.jul.30./¹²⁰

A kor jegyzőkönyveiben továbbra is a békekölcsönjegyzések "behajtásáról" olvashatunk, a kulákok holmijának zálogosításáról, a tagosításokról. 1952. jan. 8-án Dr. Hidas 2 hastifuszos megbetegedésről számolt be.

Az adóztatás súlyos terheket nyomott a tsz-re, de az egyéni gazdálkodók vállára is. A beadási kötelezettségek teljesítése állandó napirendi pont volt./Báá/ Badár Bálint visszaemlékezésében beszélt erről a nehéz időről. Ő volt ekkor az MDP helyi vezetője. Az ő harcos egyénisége "kötelességtudásra és vezetésre való képessége folytán Gádorson az események még a legkritikusabb időben is irányíthatók voltak." De olvassuk a visszaemlékezést:

"Nehéz volt ez a korszak. Sokszor világosan mi sem láttuk a problémákat. Egyhez azonban mindig ragaszkodtunk, hogy emberséggel oldjuk meg a dolgokat, mert tudtuk, hogy

119. A kommunista párt Szövetségi politikája /Kossuth 1966./ 85. old.

120. Viharsarok Népe 1952. jul. 24. és 1952. július 30.
/Mezőgazdasági versenyek eredményei./

a párt az emberekért harcol, ha egy-két vezető olykor embertelenül viselkedett is, és ilyen viselkedésre kényszerített másokat is. A Rajk perrel mi sem értettünk egyet. Csodálkoztunk és értetlenek voltunk. Azt sem értettük, hogy miért rágták szinte a szájába mindenkinek Rajkék bűnösségét.

Ugy igyekeztünk megvilágosítani a dolgokat, hogy az emberek hite ne rendüljön meg a pártban, hogy az emberek ne egy új terrrorszervezetet lássanak benne, mely újból, mint eddig mindig, csak a szegényeket bántja. Nagy Imre nagyon népszerű volt, azonban a népszerűsége ellentmondásos volt.

A begyűjtési rendszert humánusan igyekeztünk végrehajtani. Pl. egy embernek megengedtük, hogy adja el az egyetlen séfirtását. A kapott összegből aztán tudott két malacot venni. Így neki is lett ennivalója és az államnak is tudta teljesíteni kötelességét. A törvény szerint, amíg a beszolgáltatási kötelezettségét nem teljesítette az illető, nem lett volna szabad eladnia a disznóját. Amit tettünk, akkor tehát törvényellenes volt. Ime egy példa, melylyel a párt országos hibáit, melyeket ösztönösen is megsejtettünk, igyekeztünk csökkenteni, illetve elviselhetővé tenni."

1953. márc. 15-én rendkívüli /ünnepélyes/ VB ülés volt, melyen Árus Tibor megyei VB titkár átadta Gádoros dolgozóinak a megyei tanács begyűjtési vándorzászlaját, valamint

a begyűjtési állandóbizottság az állandóbizottságok vándorzászlaját kapta meg.¹²¹

1954. májusában zajlott le az MDP III. kongresszusa, melyen Rákosi kijelentette: "Kijavítjuk azokat a hibákat, melyek kulákpolitikánkban előállottak... Az utolsó napok tapasztalatai a kulákokkal kapcsolatban újra azt mutatják, hogy "kutyából nem lesz szalonna."¹²²

Rákosi megállapította, hogy a párton belül számolni kell a jobboldali veszélyekkel, bár arról nem beszélt, hogy a KV-ben is erős a jobboldali befolyás. Azt a látszatot igyekezett kelteni a beszámoló, hogy egységes a párt, holott a széthuzás egyre nagyobb. Gádoroson is jellemző volt ez a széthuzás a tsz vezetőségében, de más vonalon is, hiszen az országos széthuzásnak megvolt a vidéki vetülete is.

Gádoros dolgozóit sem nyugtatták meg az ilyenfajta Rákosi kijelentések: "Rendkívül vigyáztunk arra, hogy a kollektív vezetés helyes elve el ne sikkadjon, hogy vissza ne térjen a régi egyéni vezetés újra. Kitartottunk amellett a régi magyar közmondás mellett, hogy több szem többet lát. A kollektív vezetés elvét ugyanugy vagy még jobban őrizzük,

121. BML Gádoros község VB. jegyzőkönyvek 1953. március 15. rendkívüli közgyűlés.

122. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. /Szikra, 1955./ 576. old.

mint ahogyan 1953-ban elhatároztuk."¹²³

A község dolgozói is követelték az ártatlanok rehabilitációját, pl. Marosán György és társai esetében. Rákosiék ezt szabotálták. A nyugati rádiók igyekeztek megmértelyezni a tudatlanabb lakosságot /a párttagok is hallgatták a nyugati rádiókat a visszaemlékezések szerint./ Nagy Imrét népszerűsítették, mint a nemzeti kommunisták vezetőjét, hogy ezzel is további jobboldali lépésekre serkentsék. Nyugaton látták, hogy érdemes Magyarországgal próbálkozni. Először: Nagy Imre engedményekre kényszerült, a pártvezetéssel szemben bizonyos ellenállás alakult ki, mely az egész országra kiterjedt; a pártapparátus nagy belső feszültség jeleit mutatta.¹²⁴

A Szabad Európa sajtó 1954. okt. 1-én pénteken délután 5-kor München melletti főhadiszállásáról a léggömbök szárait indította el Magyarország felé. Egymás után több hullámban küldték a ballonokat, és egy-egy ballon 300-1000 röpcédulát szórt szét.

Nyugat "törődésében, figyelmességében" Gádoros is részvevő volt. Tóth András visszaemlékezésében elmondta, hogy a nyugati röpcédulák eljutottak Gádorosra is, a község belterületére, a taraji legelőre, a volt Spilka területre.

123. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek /Szikra, 1955./ /591-592.old./

124. Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956. /Kossuth 1959./ /36-38. old./

A leesett röpcédulákat a párttagokkal és a rendőrséggel rögtön összeszedették. A lezuhant léggömbök irányító szerkezeteit tüzserészek szedték össze.

Rozsnyai Mihály a következőket mesélte:

"A párt nem népszerű, de fontos feladattal bizott meg. Nekem kellett végrehajtani a tagosításokat, melyeket a legméltányosabban és a legigazságosabban igyekeztem végrehajtani. A Szabad Európa rádió névszerint engem is megfenyegetett egy alkalommal, hogy Gádoroson Rozsnyai Mihály kommunista lakolni fog tetteiért, de én mitsem törődtem ezzel, ha a Szabad Európa megfenyegetett, akkor bizonyára jól végeztem a munkámat. Az eset után különösen éreztem, hogy a falu népe mellett áll. Munkámat elismerte az állam, több magas kitüntetést kaptam Dobi Isvántól és Losonczy Páltól."

1954-ben a népfront mozgalom újjászerveződött Gádoroson is. Azonban a népfront csak akkor tudta volna elérni a kívánt eredményeket, ha a párt politikája helyes lett volna.

1953. nov. 1-től 1954. okt. 31-ig terjedő gazdasági év Gádoroson ismét nagyon nehéz volt. Ez volt a harmadik aszályos esztendő. Új vezetőséggel kezdte a munkát a tsz. Ez azonban nem sikerült, mert az aszályos időjárás miatt a termésátlagok igen alacsonyak lettek. Súlyosbitotta ezt az is, hogy az előző években kölcsönvett terményeket is ebben az évben kellett visszaadni. Így a tagok részesedése igen alacsony lett. 1 munkaegység értéke 15,57 Ft volt csak. /Ebből készpénz 6.88 Ft/. Kenyérnek valóval el lettek látva

a parasztok, mivel munkaegységenként 2 q buza jutott. Ebben az évben sok paraszt nem tudta, hogy hol is jobb.

Sok tag kilépett a tsz-ből, sok egyéni pedig belépett, ugyanis a 3 aszályos esztendő őket még sokkal jobban megviselte, mint a termelőszövetkezeti tagokat. A termelőszövetkezet ebben az évben épített 1 db. 30 férőhelyes növénydékmarhaistállót 132.000 Ft értékben.

A tsz új vezetői: elnök - Molnár János, párttitkár - Bella Mihály, könyvelő - Vida Ilona, agronómus - Pataki András.

Az 1954. nov. 1-től 1955. október 31-ig terjedő gazdasági év jobban sikerült. A tsz földterülete 1478 kh, melyen 189 fő, családtagok száma 141 fő, dolgozott. A tsz ebben az évben szénporos téглаégetéssel foglalkozott. A téглаégetés 601.000 db jó minőségű téglát eredményezett. A növénytermesztési átlagok közepesek voltak. 1 munkaegység értéke 24,48 Ft lett. /Ebből készpénz 15,88 Ft, természetbeni 8,60 Ft/. A tsz ekkor vásárolta első tehergépkocsiját 1 db 3,5 tonnás Csepel gépkocsit. A konyhakertészeti, valamint a gyümölcs termésének jobb értékesítése céljából a Csongrádi Vörös tsz-el közösen standot építettek 28.000 Ft értékben. A tsz új párttitkára Vastag János lett. A nehéz évek ellenére a községben a születések és a halálozások száma eredményesen, jó irányba változott, amit persze az akkori rendeletek is befolyásoltak.¹²⁵

Év	születések száma	halálozások száma
1946.	100	78

Év	születések száma	halálozások száma
1947.	101	64
1948.	130	73
1949.	153	42
1950.	163	51
1951.	177	52
1952.	131	64
1953.	149	68
1954.	171	55

A falu fejlődése nagyobb ütemet vett, mint korábban, annak ellenére, hogy néha súlyos hiányosságokat kellett pótolni. Pl. dögtemető, létesítésére 1954-ben született határozat, addig az állatokat szegény emberek gyűjtötték össze.¹²⁶

Egy 1954-es határozat megállapította, hogy Gádoros az adóbehajtási versenyben a 7. Néhányan nem tudták a adót fizetni, közben 3 q cukruk volt. A kiutat transzferálásban és zálogosításban látták.¹²⁷

A Gerő tsz-nél Patakit elmarasztalták, hogy nem képes arra, hogy összefogja a tsz munkáját. Nem tudnak konkrét adatokat adni a VB. részére, sőt Pataki András meg is tagadta ezt. Egy VB határozat figyelmeztette a Gerő tsz-t, hogy a lovakat a tsz csak indokolt esetben használja vasárnap. A tsz nagyobb gondot fordítson a juh termékek értékesítésére, mert "tavaly /1953/ sok gomolya megromlott". Az őszi árpa

126. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 21/1954.

127. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 321/1954.

területét ne hagyják parlagon, kukoricával vessék be. "A-
zon iparkodjon a tsz, hogy a dolgozók között a hangulat q
jó legyen."128

Nézzünk meg egy tszcs-t. Bella Imre elnök, /Uj Élet tsz//
elmondja, hogy a tengeri vetés azért nem folyamatos, mert
a taggyűlésen elfogadták azt a határozatot, hogy mindenki
önmaga vesze el a kukoricát, s nem állítottak be legalább
2 vetőgépet. "Molnár Bálint az a tsz-ben, aki a ráeső mun-
kaköltséget nem fizette ki." Bella szeretné, ha a tanács
hajtaná be az elmaradt összegeket.129

1955-ben nagy baromfivész volt, az orosházi keltetőből
lehetett csirkéket igényelni.130

1955-ben január 18-án Molnár János beszélt a Gerő tsz-
ről. Megállapította, hogy Pataki, volt agronómus, nem megfe-
lelően foglalkozott a tsz munkáival. Kérdésekre válaszolva
Molnár János elmondta, hogy az állattenyésztési vezetőt le-
váltották, mert volt, hogy a malacok tiszta kukorica darát
ettek, de volt arra is eset, hogy csak tiszta korpát kaptak.
1954-ben volt olyan földterület is, amit nem vállaltak el
a tagok, és az megműveletlen maradt.131

A falusi állapotokat jól megvilágítja Tóth András VB.

128. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 32/1954.

129. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 46/1954 és 54/1954.

130. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 71/1954.

131. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 1955. jan. 18.

titkár megállapítása, mely szerint van ugyan a községben cukrászda, a dolgozók mégis Nagyszénásra járnak át süteményért, mert Gádoroson nem készítenek, pedig a cukrászda felszerelése jó, berendezése izléeses. A falunak ma is ez az egyetlen cukrászdája van, ami nem felel meg az igényeknek, hiszen vasárnaponként pl. jóval nagyobb forgalmat is le tudna bonyolítani. Kocsma 5 van a faluban, a falu minden sarkában 1-1 és egy a központban. Mindennapos látvány az árokban holtrészezen fekvő férfi, néha nő is.¹³²

A község élete a "termelőszövetkezeti község" cím elnyerése idején

1955. június 7-én VB ülésen Polyák István javasolta, hogy az ősz folyamán Gádoros legyen tsz község. Tóth András megállapította, hogy 20 hónapig a tanács nem foglalkozott a szövetkezet számszerű fejlesztésével. Kielemté, hogy -"önkéntesen lépjenek be az emberek a tsz-ekbe. Mindenki előtt csak ez az út állhat, mert ez az út a fejlődés útja."¹³³

Gádoros 1955. október 1-re termelőszövetkezeti község lett. Ekkor volt először az. Néhányan ekkor sem léptek be. Nov. 8-i jegyzőkönyvből való idézet:

"Komoly hiányosság volt a Gerő tsz vezetőinek részéről, hogy a dolgozó parasztok elé vitték, hogy mely területet akarják tagosítani, egyes dolgozók arra hivatkozva, hogy

132. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 1955. jan. 18.

133. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 1955. jun. 7.

földjük nem esik a táblára, visszakérték belépési nyilatkozataikat."¹³⁴

Mindez bizonyítja, hogy az "önkéntességet" 1956. előtt máshogy értelmezték.

1955-ben a meglévő 3 tsz mellett 4 új keletkezett. Milyen tsz-ek is voltak ekkor Gádoroson?

	Alakulási év	Tipus
Gerő tsz.	1948.	III.
Haladás tsz.	1954.	II.
Új Élet tszcs.	1951.	Ø.
Kossuth "	1955.	I.
Béke "	1955.	I.
Vörös Hajnal"	1955.	I.

Hogyan alakult meg egy tszcs? Fábri István visszaemlékezése:

"1955-ben alakítottuk meg a Vörös Hajnalt a lakásomon, 20 személy volt jelen, kb. 70 holdat hoztak be. Az ülésen a közösségi vezetői is részt vettek. Sok irat nem maradt meg ebből az időből, de nem értünk rá ilyenekkel foglalkozni. Végeztük a munkánkat a földeken.

1956. októberéig szépen felfejlődtünk. Nagy Imréék azonban megzavarták az embereket. Néhányan kiléptek a közösségből."

A többi apró tszcs-re is hasonlókat mondhatnánk. Irat

nem maradt fenn, de nem is tulságosan lényeges ez a probléma, mivel nem sokáig maradtak meg ezek a tszcs-k.

1956. június 26-án a községben hatóságilag nyilvántartott betegek száma 46 volt. A trachoma visszaszorítása komoly eredményekkel járt. A községnek ekkor még volt bölcsődéje, melyet teljesen kihasználtak, ez később megszűnt.¹³⁵

683 tanuló járt iskolába, mint az akkori ülésen az ált. iskola igazgatója beszámolt: "A hittan lemorzsolódásban komoly eredményeket értünk el. A két évvel ezelőtti 53 %-os jelentkezés 24 %-ra csökkent."

1956. aug. 7-én kelt jegyzőkönyvben lehet olvasni, hogy 1950. augusztusától rendőrség nem volt a faluban, a nagyszénási rendőrök jártak át járőrbe. 1955. szeptember 1-én kapott a község körzeti megbizottat.¹³⁶

A faluban tehát történtek változások, nem is csekélyek, a népbetegségeket is visszaszorították; de Dobi István álma csak később valósulhatott meg, mely egyben a parasztság vágya is volt:

"A gondatlan nyugodt élet, a biztonság, a szociális biztosítás, a nagyüzem rendszeres munkája, amit a gépek nagymértékben megkönnyítenek, a gondozott háztáji öröme, a jól vezetett közös gazdaságból járó termény és pénzbeni részesedés, amelynek bősége a tsz. erősödésének, gyarapodásának

135. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 1956. jun. 26.

136. BML Gádoros község VB jegyzőkönyvek 1956. aug. 7.

arányában évről-évre szemmel láthatóan növekedik."

Ezek az álmok akkor valósultak meg, mikor a falu másodszor lett termelőszövetkezeti község, addig még sok küzdelem volt hátra.¹³⁷

Közben az ártatlanul elítélt embereket elengedték, de politikailag megbizhatatlanoknak bélyegezték őket. A gazdasági helyzet határozottan javult, de a politikai helyzet továbbra is bizonytalan maradt.

Nagy Imre jelszavai a gádorosi népre is hatottak, még a kommunisták egy részére is. "Kis országok számára, mint Magyarország, létkérdés: helyesen meghatározni helyzetünket az államok közötti viszonyok terén. El kell kerülnünk, hogy az ország a hatalmi és tömbök összeecsapásának aktív része legyen."¹³⁸

A Szabad Európa követeli Rákosiék távozását: "A Nagy Imre probléma nem zárult le Budapesten, az események egyre jobban Nagy Imrét igazolják."¹³⁹

A KV 1956. júliusában határozatot hozott: a pártban mé-

137. Dobi István: A parasztság jövője a szövetkezet /Mezőgazdasági Kiadó Budapest 1955./ 164. old.

138. Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956. /Kossuth 1969./ 55-56. old.

139. Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956. /Kossuth 1969./ 62. old.

lyek a szektásság, a jobboldali oportunizmus gyökerei, melyek ellen kiméretlen harcot kell folytatni.¹⁴⁰

Rákosi végre távozott, melyet örömmel fogadtak Gádoros dolgozói is, csak azt furcsállották, hogy éppen Gerő jelentette ki, hogy Rákosi a XX. /SZKP/ kongresszus után "nem tudta teljes mértékben az új követelményeknek megfelelően átállítani saját munkáját és a PB, valamint a KV. titkárságnak munkáját."¹⁴¹

A község lakói érdeklődéssel, de egyben kétkedéssel olvasták Gerő Ernő sorait: "Pártunk irányvonala továbbra is változatlanul, töretlenül a mezőgazdaság szocialista átalakítása, a legszigorubb önkéntesség betartásával, de nem passzív módon, hanem az elért eredmények népszerűsítésével, s érvek segítségével."¹⁴²

A helyi vezetők humánusak voltak, de jó néhány helyen nem kért a parasztság a Rákosi-Gerő korszak "érveiből."

Ö s s z e f o g l a l á s

A tárgyalt időszak a mezőgazdaság szocialista átszervezésének kezdeti időszaka volt a faluban, mely 1949-től 1956-ig tartott. Ebben a korszakban még jelentősek voltak a kapitalista elemek. Nagy eredmény volt a munkanélküliség teljes megszűnése, ha a falusiak nagy része kénytelen is

140. A magyar forradalmi munkásmozgalom története /Kossuth 1970./ III. kötet 224. old.

141-142. Gerő Ernő: Pártegységgel a szocialista demokráciáért. /9. old. és 22. old./ /Szikra 1956./

volt a község határain túl munkát vállalni. A korszakra a személyi kultusz légköre nyomta rá a bélyeget.

A helyi kezdeményezéseket eltiporták. Kiméretlen adminisztratív eszközöket alkalmaztak, a paragrafusok, rendeletek olykor szinte embertelenek voltak. A falu vezetői azonban sohasem veszítették el emberségüket, a dolgozó néppel való együttérzésüket. A falu gazdasági, kulturális fejlődése, ha lassan is, de megindult. Jelentős esemény volt a falu történetében a villany bevezetése. A község fejlődésére is rányomta bélyegét az ország bizonytalan politikai helyzete, melyet még a nyugati adók is súlyosbíttak. 1955-re a falu termelőszövetkezeti község lett.

Ez azonban kikényszerített eredmény volt, mely nem lehetett tartós, hiszen a gazdasági és politikai alapok hiányoztak.

IV. fejezet

A község fejlődése az ellenforradalom leverésétől a szocializmus alapjainak lerakásáig /1956 - 1962//

Gádoros az ellenforradalom napjaiban, a munkásparaszt hatalom megvédése

A megoldatlan problémák Gádoroson is drámai helyzeteket teremtettek. Az "Ellenforradalmi események Békés megyében" c. könyv I. kötete így mesél a Gádoroson történteokról:¹⁴³

143. Ellenforradalmi események Békés megyében I. Békés m.

VB. Békéscsaba /7. old./

"Az új honfoglalás Gádoros községben a tanácsházán született meg. A szavak helyett a tettek mezejére lépve megalakították az új "Földrendező Bizottságot." A bizottság elnöki tisztét Petri József VB. elnök vállalta. A bizottság elhatározta, hogy minden földet visszaadnak a volt tulajdonosoknak. A termelőszövetkezeteket egy tollvonással megszüntették. A bizottságban az egyéni gazdákat Gombkötő János, Páli Ferenc, Czombos János, Horváth János képviselték, a termelőszövetkezeteket egy-egy kilépő tag. A munkát el is kezdték, sőt a cölöpöket is leverték, csak egyet hagytak ki a számításból: a munkás-paraszt hatalmat."

Egy-két alfejezet a fent említett könyvből:

Egy nullával többet...

Jól ismerik Gádoroson Kovács István kertészt, aki egymaga 160 dolgozót akart kivégezni. Egyik hangoskodó társa ezt keveselte, mire ő könnyedén kijelentette, hogy megtoldja egy nullával.

Ő volt a gádorosi bölcsőde felosztója is, mondván, hogy "nem etetünk tovább kommunista kölyköket." Azt viszont mindenki tudja, hogy a bölcsődében nem csak a kommunista -sőt nem is elsősorban kommunista-, hanem pártunkivüli dolgozók gyermekei is vannak.

Kakastollas tekintély;;.

Abban az időben, amikor "nemzetőrök" "védték" Gádoros község nyugalma, érdekes javaslatot tett Rozsnyai Sándor,

"nemzetőrparancsnok." Minden "nemzetőr" sapkája mellé kastollat rendelt a tekintély megtartása végett.

Horthy-utánczó ...

A község lakossága furcsa kezdeményezésnek volt tanuja. Pörneki Mihály kerékpáron, ásóval a vállán indult a kommunisták sirjét megásni. Először sirokat akart ásni, aztán irtani, majd amint ő mondotta, a "győzelem után fehér lovon fogok bevonulni Gádorosra."

Ime az említett műből a Gádorosra vonatkozó rész, melyhez kommentárt nem is fűzök.

Mivel az ekkori iratokhoz nehéz hozzájutni, beszéljenek a szemtanúk:

Tóth András a következőket mesélte el:

"Gádoroson 1956. október 27-re két tüntetést szerveztek: Egyiket a jobboldali erők által befolyásolt nép, a másikat a párt szervezte - a Járási PB. utasítására.

Az ellenforradalmárok tüntetése jobban sikerült, a párt rendezvényén alig voltak. A jobboldali erők szervezettek voltak és állandóan készenlétben álltak. Jelük a malom szírnája volt.

Mindszenty fellépését a nép elítélte, sőt a katolikus egyház helyi képviselője, dr. Rálmai József sem értett egyet az egyházfővel. Az evangélikus pap békepap volt, így ő sem foglalt állást a jobboldali katolikus egyházvezetőség mel-

lett.

A jobboldali elemek és egyes fecsegő, garázda, alkoholista elemek felelőtlen magatartása különösebben nem hatott a lakosságra. A pártházat nem dulták fel, azt fegyveres őrség védte mindvégig a középületekkel együtt.

November 4. után plakátokat ragasztottunk, jelmondatókat festettünk a falakra.

Mint a község állami vezetőjét, szervezőmunkámért "Munkás-paraszt hatalomért" éremmel tüntettek ki."

Badár Bálint a következőket mesélte:

"A párt nem vesztette el a fejét 1956-ban. Az emberekkel tudatosítottuk, hogy a dolgozó nép hatalma forog veszélyben. A jobboldali erők hatottak néhány emberre, azonban mi is erősek voltunk. Felleptünk a Pestről jövő rémhírek ellen.

Október 23-át követő napokban volt az első tüntetés a községben. Néhány tanácsi dolgozót zaklattak, esténként bezörgettek a lakásuk ablakán. Az emberek közül néhányan, nem is mindig rossz szándékkal, részeg állapotban fecsegték mindenfélét, "szellemeskedtek."

A jobboldal itt is szerzett fegyvereket. Itt is megalakult a nemzetőrség. Az akkori rendőrség nekünk, kommunistáknak nem adott fegyvert. Nekünk csak otthoni eszközök maradtak: kasza, szárvágó, kalapács.

A zavaros időkben a járási /orosházi/ ellenforradalmi

bizottság járta a falvakat és uszítottak a járási akkori vezetőik ellen.

A pártház sohasem szüntette meg munkáját. Mindig nyitva volt, a helybeli jobboldal vezetői nem merték azt feladni. A dekorációt sem égették el, mint szinte mindenhol. Néhányan mondták, hogy fegyverek vannak a pártház pincéjében. Ekkor azt mondtam, hogy nézzék meg, néhány hitetlenkedő lejött és meggyőződött róla, hogy nincs. Az embereknek mondtam, hogy "Mi ki merünk állni, vállaljuk tetteinkért a felelősséget!" Ez hatott az emberekre, emlékeztette őket, arra, hogy sokszor éppen a helyi párt védte meg őket az országos párt tulkapásaitól.

Nagyszénáson -a szomszéd faluban- mindent elégettek. Gádoroson senki sem merte bántani a kommunistákat, persze megnyugtató volt számunkra november negyedike, mivel a jobboldal egyre bátrabbá lett és k előbb-utóbb önállóan is cselekedett volna, -nem várva meg a nép véleményét.

Egy szovjet harckocsi jött Gádorosra november 4-én, azután mindenki máshogy beszélt.

Azt, hogy ilyen szerencsésen alakultak a dolgok, talán azzal is magyarázhatnám, hogy elvem mindig ez volt: "Mindent közösen kell megoldanunk, és az emberek bizalmával sohasem szabad visszaélni." Igyekeztem ezt mindig megtartani, hogy ez mennyire sikerült, igazolják a tények."

A megyei ujság, a Kossuth népe, november 3-án mozgósi-

tott. Pár nap múlva azonban Gádoroson is leszerelték a nemzetőrséget.¹⁴⁴

1956. november 10-én a községi jegyzőkönyvbe ezt jegyezték: "Jelen voltak Valach VB. elnök, Tóth A. VB. titkár, Badár Bálint, Birkás Pál, Polyák István, Petri József. A "Forradalmi Munkás - Paraszt Tanács" részéről: Tamási István a következőket mondta: "Nem kell olyan szólamokat használni, ahogy azt Valach polgártárs tette, hogy a mi pártunk vette ismét a kezébe a vezetést, és a mi pártunk vezetője mondotta, hogy vegyük fel a munkát, mert jelenleg nem pártokról van szó, hanem a magyarok édes hazájáról, hogy rend és nyugalom legyen a községben."¹⁴⁵

Ekkor választották meg Petri Józsefet VB. titkárnak, aki azokat a helytelen intézkedéseket hozta, melyről már beszéltem. Petri József középparaszt volt, és politikailag eléggé képzetlen, talán ezért nem vette észre, hogy egyesek őt tolták előtérbe, mintegy ütőkártyaként.

1957. január 4-én Petri József ismertette a VB-vel, hogy "a forradalmi időszak alatt december 6-án községünkben megtörtént második tüntetés alkalmával a tanácsi dolgozók egy része ellen kifogások merültek fel ... A tömeghangulatot, egyes személyek bekiáltását figyelembe véve in-

144. Kossuth Népe 1956. nov. 1. /Szovjet csapatmozdulatok Békés megyében./

145. BML Gádoros község VB. jegyzőkönyvének 1956. nov. 10.

tézkedtünk."146

1957. január 27-én Petri József lemondott, Valach tért vissza. Bella József járási VB. elnök ekkor felhívta Petri József figyelmét arra, hogy a működése alatti törvénytelen intézkedésekért ő a felelős.147

A Gerő tsz-nek az 1955. nov. 1-től 1956. november 30-ig terjedő gazdasági év a megpróbáltatások és a helytállás éve volt. A tagok nagyon igyekeztek, hogy az év jól sikerüljön. Nem rontotta a tagság munkakedvét az sem, hogy az országban elég zavaros volt a helyzet. A tagság tudta, hogy helyzete a saját munkájától függ. Az MDP. júniusi határozata után a "Gerő" nevet "Petőfi"-re változtatta a termelőszövetkezet. A termésátlagok jól alakultak. A munkaegység értéke 34,29 Ft lett. Ez a munkaegység részesedés komoly veszélybe került az októberi események következtében. Néhányan a községből szét akarták hurcolni a közös vagyont, sőt még a raktárakban lévő gabonát is, mely a tagok részesedése volt. A tsz. dolgozói éjjel-nappal őrszolgálatot tartottak, védték a közöset. A tsz. irodája a kommunisták egyik főhadiszállása lett. Itt vitatták meg az eseményeket, és állapították meg a közös feladatokat.

Az irodánál is állandó őrség volt, később 2 szovjet katonára is őrséget állt. A tsz. tagságának összefogása meghoz-

146. BML. Gádoros község VB. jegyzőkönyvek január 4.

147. BML. Gádoros község VB. jegyzőkönyvek 1957. jan. 27.

ta az eredményt, mert az ellenforradalmárok számottevő kárt nem tudtak elérni. A dolgozók teljes egészében megkapták a természetben még bentlévő részesedésüket. A tagság 1956. őszén más évekhez hasonlóan elvetette az őszi kalászosokat, nem törődve olyan fenyegetésekkel, hogy "ugyan/ "ugysem fogjátok learatni, hiába vetitek el."

A tsz. ebben az évben még 1 db. K 25-ös Zetort is tudott venni.

A decemberben megtartott gyűlés sokáig emlékezetes maradt, az embereknek. A községben ekkor, mint utaltam rá, a zavaros nézetek terjesztői még háborítatlanul tevékenykedtek. Ezen a közgyűlésen tettek hitet a tagok amellet, hogy akarják-e tovább a közös gazdálkodást. Névszerint mindenkít megkérdeztek, hogy marad-e, vagy sem. A 189 tagból mindössze 35-en válaszoltak nemmel.

A tsz. vezetői voltak: elnök - Molnár János, párttitkár - Pataki András, könyvelő - Vida Ilona, agronómus - Bojtár József.

Mit jelentett a gádorosi parasztság viselkedése? Azt, hogy megértette a párt politikáját, melyet Marosán György így fejezett ki akkor:

"Aki ma sztrájkot hirdet, legyen író, újságíró, diák vagy megtévesztett munkás, akarva - akaratlanul furcsa morál prédikátora lett. Ne dolgozzon a vasipar, a bányaipar, az építőipar, de ugyanekkor ezek az igen tisztelt honpol-

gárok követelik, hogy dolgozzanak a pékek, mert kenyér kell, a husipari munkások, mert hus kell, legyen tej is a gyerekeknek, az üzletek árusítsanak burgonyát, zöldséget, fűszerárut, a villany ne alaudjon ki, víz és gáz is legyen, lehetőleg egy kis közlekedés is, a kórházak is gyógyítsák a betegeket. Szóval mindezen a területen a dolgozók végezzék a munkájukat, ők viszont munka nélkül is kapják a fizetést.

Demagóg jelszavakkal tévesztik meg az embereket, és az országot az infláció felé hajszolják."¹⁴⁸

A gádorosi dolgozókra nem hatottak a demagóg jelszavak, kevés kivételtől eltekintve, mert megértették, hogy a nép ellenségei még nem veszítették el összes reményüket: "Taktikájuk lényege most az, hogy megbénítják az ország életét, és ha már a hatalmat nem tudták megszerezni, a régi rendet nem tudták visszaállítani, akkor "utánunk az özönviz" alapon a nemzetnek minél súlyosabb károkat akarnak okozni."¹⁴⁹

A gádorosi nép megértette a párt jelszavát: "Lépjenek elő a munkásosztály régi és új harcosai, álljon sorompóba a szervezett munkásság és közös erőfeszítéssel győzzük le az alkotó munka züllesztőit, akadályozzuk meg ravasz, mélysegesen népellenes és nemzetvesztő tevékenységük érvényesülését."¹⁵⁰

148.149-150. Marosán György: A párt harca a tömegekért

/Kossuth 1959./ /9-9. old. és 171. old./

A község is tuljutott a válságon, melyből a haladó erők győzedelmesen kerültek ki, és újabb rohamot indíthattak falujuk felemelkedéséért.

A konszolidáció Gádoroson

A Petőfi tsz. az 1956. dec. 1-től 1957. december 31-ig tartó gazdasági évben igen jó eredményeket ért el. A tsz. földterülete 1350 kh, családok száma 130 fő, tagok száma 154 fő. A tagság új erővel, megtisztulva fogott a közös munkához. Azok maradtak a tsz-ben, akik a megpróbáltatások ellenére is bíztak a nagyüzemi gazdálkodás fölényében. Minden területen példás munkát végeztek. Az új vezetőség igen aktív munkát végzett, jól gazdálkodott a bevételekkel és a kiadásokkal. A jó munka eredménye nem is maradt el. A termésátlagok elég jól alakultak. 1 munkaegység értéke rekordmagasságot ért el: 40,65 Ft-ot. /Ebből készpénz 21,46 Ft, természetben 19,19 Ft/. Az állatállomány kondíciója erősen megjavult, mert takarmány elegendő mennyiségben volt biztosítva számára. /Az állati hozamok is jók voltak:/

111550 l tehéntej, 2777 l juhtej, 2484 kg gyapju.

A tsz. vezetői voltak: elnök - Bába István majd Pataki András, párttitkár - Sódar György, könyvelő - Vida Ilona, agronómus - Király János.

Tóth István VB. elnök h. így jellemezte a tsz-ek életét 1957. június 18-án:

"Haladás tsz. összterülete 426 kh. A kilépett tagok száma 12, a kivitt földterület 54 kh.

Kossuth tsz-ből 106 személy lépett ki 355 kh-al, 50 fő maradt 150 kh-al.

Az Új Élet-ből 29 személy lépett ki, 143 személy maradt bent 460 kh-al.

A Vörös Hajnalból 57 fő lépett ki. 90 tag maradt 300 kh-al.

Az Új Barázda tsz-ből is 130 kh vált ki.

A Béke tsz-ből 40 fő vált ki."¹⁵¹

A tsz-eket tehát alaposan megviselte az ellenforradalom, de nélkülük sem értek volna el nagy eredményeket, mert nagy részük mesterségesen létrehozott, kikényszerített bákormány volt, korának létesítménye.

Idő kellett hozzá, míg ezek az emberek is megtalálták helyüket a társadalomban, de az ilyen mesterséges létesítmények felbomlása is kétségtelenül hozzájárult az eszmei-politikai letisztuláshoz. A szövetkezeti politika is módosult. A kilépők Gádoroson is visszakapták földjeiket és állataikat. A szervezést az adott helyzetben megszüntették. A régi urak visszatérése már nem ijesztgette a parasztságot, megerősödött az egyéni gazdálkodás vágya, különösen azoknál, akik gazdasági és adminisztratív kényszer hatására léptek be. A megtévedt embereket, akik úgy gondolták,

151. BML. Gádoros község VB. jegyzőkönyve 1957. jun. 18.

hogy a tsz. mégis jobb, visszavették. Dobi István mondta erről:

"Helyes-e kérlelhetetlennek lenni ahhoz a parasztemberhez, akinek jó, ha négy elemi iskolája volt, és most már menne vissza boldogan régi szövetkezetébe, de nem engedik. Az ilyenfajta kérlelhetetlenség helytelen."¹⁵²

Gádoroson is természetesen visszavették a megtévedteket. 1957-ben Gádoroson is megalakult a Munkásőrség és a KISZ. 1957. május elseje a dolgozók nagy ünnepe volt, melyen a parasztság a mezőgazdaság szocialista átalakítása mellett tett hitet.

Sok gádorosi megtévedt ember örömmel hallgatta Kádár János szavait, aki határozottan óvott attól, hogy a kis hibákat elkövető embereket ellenforradalmároknak nevezzék, megbélyegezzék őket, ugyanakkor erőteljes támadást intézett a meglévő jobboldali és szélsőségesen "baloldali" erők ellen.

Az MSZMP. 1957. júniusi értekezlete biztosítékot adott a falu lakosságának is:

"Mi semmiféle törvénytelen eszközt nem engedtünk meg most sem, de nem engedhetjük meg a jövőben sem. A/törvény/törvényesség védelme a nép érdekeinek a védelmét, a proletáriktaura védelmét jelenti."¹⁵³

152. Dobi István: Szocialista mezőgazdaság, parasztélet
/Kossuth, 1958./ /198. old./

153. A magyar forradalmi munkásmozgalom története
/Kossuth, 1970./ /III. köt. 283. old./

1958-ban az országgyűlési és tanácsválasztáson a köz-
ség is hitet tett a kormány politikája mellett.

A gádorosi parasztság érdeklődéssel figyelte Dobi Ist-
ván látogatását 1958-ban Nagyszénáson, ahol kijelentette:

"A párt és a kormány a szövetkezetek szervezésében
szigoruan ragaszkodik az önkéntesség tiszteletbentartásá-
hoz. De nemcsak a népgazdaságnak általában, de a dolgozó
parasztságnak is kárára válna, ha nem figyelmeztetnénk uj-
ra és újra a szocialista átalakulás előnyeire."¹⁵⁴

Az 1958-as gazdasági évben a Petőfi tsz. kezdte bebi-
zonyítani, hogy a nagyüzemi gazdálkodás valóban a fele-
melkedés egyedül járható, biztos útja. A tsz. földterüle-
te 1373 kh., családtagok száma 139, tagok száma 212. Az
előző jó gazdasági év meghozta a tagság munkakedvét. Ál-
lati termékhozamok: 3552 l tej tehenenként, gyapju 5,1 kg.
juhonként. 1 munkaegység értéke 40,67 Ft. Ebből készpénz
23 Ft., természetben 17,67 Ft. Az 1958-as év jubileumi év
volt. Ekkor ünnepelte a tsz. fennállásának 10. évforduló-
ját. A tagság közös vacsorával ünnepelt, melyen Dobi Ist-
ván, az Elnöki Tanács elnöke is részt vett.

Ez az év egyben a beruházások éve is volt. 2 db. góré
épült 94.000 Ft. értékben, 2 db. gépszín 24 ezer Ft, 2 db.
juhhodály 330 ezer Ft, 1 db. szeszfőzde 42 ezer Ft, 1 da-
ráló 11 ezer Ft, 1 db. szabadszállásos istálló 104 ezer
Ft. értékben.

154. Dobi István: A szocialista mezőgazdaság, parasztélet
/Kossuth, 1958./ /218. old.//

Az 1958-as év jelentős eseménye volt, hogy megalakult Gádoros későbbi nagy tsz-e, a Dózsa tsz.

"A Dózsa tsz. 1958. március 4-én alakult meg. Az 1 alapítók között voltak új gazdák, kis és középparasztok. Név szerint: Jancsó Mihály, Téren István, Libor Antal, Libor Róza, Bor Mihály, Trelligyik Pál, G. Szabó Mihály, Vizi Pál, Soós József, Juhász János, Zahorecz István, Verbőczy István. Ők voltak az alapítói Gádoros második nagy tsz-ének. A későbbiekben a Petőfi és a Dózsa tsz. felszívta a magángazdákat, és a tsz-eket."¹⁵⁵

A Dózsa tsz. földterülete 229 kh. volt a megalakulás-kor. Álló és fogyóeszközökre volt szükség, hogy a gazdálkodás megindulhasson. Ehhez 501 ezer Ft. hitelt vettek fel, melyből egy 15 férőhelyes sertésfiaztatót építettek, vásároltak 15 db. anyakocát, 1 lófogatot, munkagépeket és 20 db. előhasi üszőt. A tehénistálló földalapi juttatás volt. A szántást és egyéb gépesített munkákat a nagyszénási gépállomással végeztették. A szövetkezet közvetlen vezetői: elnök - Téren István, párttitkár - Jancsó Mihály, könyvelő - Libor Róza lett.

Nézzük meg a VB. jegyzőkönyvek mit írnak az 1958-as évről.

Hittanra az általános iskolában 250-an iratkoztak be.

155. Dózsa tsz. története /kézirat, Gádoros/ a tsz. vezetősége megbízásából összeállította Nagrand Károly főkönyvelő /a továbbiakban a tsz-re vonatkozó adatok innen./

33-an jártak azonban névlegesen.¹⁵⁶

A közbiztonság aránylag jó volt. A fő problémát néhány úzer, részeges okozta. A kulturrendezvények színvonala javult, a falusias verekedések megszűnőben voltak. A község egészségügyi helyzete jó volt, bár egy hastifuszos megbetegedés előfordult.¹⁵⁷

1958. végére a politikai és morális feltételek lehetővé tették a termelőszövetkezetek további fellendítését. Az "agrártéziseket" a KB. még 1957. júliusában fogadta el. A határozat megállapította, hogy a 4 holddal rendelkező kisparasztság könnyen belép a szövetkezetbe, a megerősödés céljából viszont a 15 holdig terjedő földbirtokkal rendelkező középparasztságot is meg kell nyerni.

A fő cél a mezőgazdasági szövetkezetek létrehozása, azaz a magasabb típusú szövetkezet. A fejlesztés Gádorson is ilyen arányba fordult. Az elv az volt, hogy a két tsz-t kell felduzzasztani.

1958-ban decemberben a KB. újból tárgyalta a termelőszövetkezetek helyzetéről. Megállapította, hogy az 1959-es év folyamán "a politikai és a gazdasági helyzet lehetővé teszi a termelőszövetkezeti mozgalomnak az eddiginél

156. Gádoros község VB. jegyzőkönyvek 1958. febr. 14.

/A VB. jegyzőkönyvek 1958-tól a helyi tanácsnál találhatók meg./

157. Gádoros község VB. jegyzőkönyvek 1958. május 3.

gyorsabb fejlődését, már az 1959-es év folyamán." Az újrászervező fejlődés feltételei belátható időn belül biztosíthatók. Az átszervezés szemléleti egységet követelt. A kételkedők azt hirdették, hogy a szövetkezeti mozgalom fokozása átmenetileg csökkenti a termelés emelkedését, melyet nem szabad a szocialista átszervezés kedvéért kockáztatni. Eltérő vélemények voltak a szövetkezeti formák kérdésében. A KB. szilárdan állást foglalt a magasabb rendű szövetkezetek megalakítása mellett, szerinte a parasztság képes erre.¹⁵⁸

Nagy hatással voltak a belépőkre a szociális intézkedések: a földjáradék fizetése a bevitt földek után, és az SZTK. kiterjesztése a szövetkezeti tagokra. A tagság dönt arról, hogy ki legyen az elnök. A kulákságot be kell venni a tsz-be, két évig azonban jogukat korlátozzák. A korlátozás után, mely időszak jó, becsületes munkát jelentett, teljes jogokat kaptak, akár vezetői pozíciót is elnyerhettek.

A mezőgazdaság szocialista átalakításának II. szakasza

/1959-1960./

Több probléma merült fel a parasztság körében Gádorson ezen időszak alatt is.

Viták folytak a földjáradék problémájáról. Érdekellen-

158. A magyar forradalmi munkásmozgalom története

/Kossuth, 1970./ /III. kötet 301. old./

tét alakult ki a volt földmunkások, kisparasztok, közép-parasztok között. Az előbbieket a végzett munka szerint kívánták a jövedelem elosztását, az utóbbiak pedig a bevitt földterületek alapján. Az állami rendelkezések végül is meghozták a döntést: a felosztható tiszta jövedelem egy holdra eső átlagának minimum 5 %-át kell, és maximum 10 %-át lehet földjáradékként folyósítani a bevitt földek után. E határozaton belül a szövetkezeti tagság állapította meg a mértéket. A másik probléma a háztáji problémája volt, egyesek túl sokat akartak adni, mások azt mondták, hogy felesleges.¹⁵⁹

Meg kellett szilárdítani a régi és az új tagság helyzetét, egységét. Sok helyen hirdették a régi tagok, hogy az újak beültek a készbe. Gádoroson azonban nem volt szükség arra, hogy a régiek elzárkózása miatt az újak új tsz-t alakítsanak.

1959-ben fokozódott az ellenséges elemek zavart keltő munkája. A nyugati adók is felélénkültek.

Az 1957-es és az 1958-as gazdasági évek jó eredményeinek hatására sok egyéni dolgozó kérte felvételét a Petőfi tsz-be. Több, mint 300 család irta alá a belépési nyilatkozatot, több mint 1400 kh. földterülettel 1959. tavaszán őszi belépésre.

159. A magyar forradalmi munkás mozgalom története

/Kossuth, 1970./ /III. kötet 307. old./

Ez az év is igen jól sikerült. A tsz. résztvett az országos termelési versenyben és igen jó, negyedik helyezést ért el. A tsz. sok kiállításon vett részt. Az "Annus" nevű tehén az országos kiállításon II. helyezést ért el. A Debrecenben megtartott tiszántuli kiállításon I. helyezést, az orosházi járásin I. helyezést ért el. A tehén gondozói Vastag János és Balogh Imre voltak. A merinói juhok is jó eredményeket értek el. A termésátlagok jók voltak.

Állati terméshozamok: tehenentej 3600 l. tehenenként, gyapju 5,1 kg. juhonként. A munkaegység értéke 35,58 Ft. volt. /ebből készpénz 32,90 Ft./ Ebben az évben csak cukor és rizs volt természetben elszámolva. A tsz. vagyona 5 399 165 Ft. volt. Ebből tiszta vagyon 2 648 412 Ft. A tsz. közvetlen vezetői: elnök - Pataki András, párttitkár - Bottyán János, könyvelő - Kiss János, agronómus - Király János.

A Dózsa tsz. 1959. december 31-i fordulónappal készült mérlege szerint a főbb adatok a tsz-ről a következők: földterület 229 kh., családok száma 23, tagok száma 25 fő.

Az MSZMP. első kongresszusát a termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése idején tartotta 1959. nov. 30-tól dec. 5-ig, mely kimondta, hogy a "következő évben befejezzük a mezőgazdaság átszervezését."¹⁶⁰

160. A magyar forradalmi munkásmozgalom története

/Kossuth, 1970./ /III. kötet 314. old./

Kádár János beszédéből láthatta a parasztság, hogy az állam a mezőgazdaság szocialista átalakítását humánusankarja megoldani, mely az egész magyar nép érdekeit is szolgálja: "rendkívül fontos, hogy a felvilágosítást végző emberek a paraszttal, mint dolgozó testvérükkel beszéljenek; kellő tapintattal, türelemmel és emberséggel szóljanak hozzájuk. Meg kell értenie mindenkinek, hogy ez a lépés minden paraszt ember számára komoly elhatározás kérdése."161

A parasztság jelentős részében él a gyűjtögetés, a megtollasodás vágya. A munkás-paraszt állam nem engedi, hogy 100 paraszt közül csak 5-10 éljen jól, hogy 90 tönkremenjen, hogy 10 meggazdagodjon. A parasztság nagy része életét a kapitalista világ terhes törvényei szerint élte le. A mezőgazdasági termelés növekedése szükséges, a termelékenységé is.

A gádorosi parasztság egyetértett Dobi István hozzászólásával: "Erősítsük szövetkezeteinket, mert végeredményben minden szövetkezet olyan erős, amilyené saját tagjai teszik."

Nyers Rezső érdekes megállapításokat tett a tsz-ekről: "Az állami és a szövetkezeti tulajdonforma egyaránt szocialista jellegű: Egyiknek sem rendeltetése, hogy kiszorítsa a másikat. A szövetkezetekkel szembeni szélsőséges nézetek:

161. MSZMP. VII. kong. /161/ jegyzőkönyve /Kossuth, 1960./

a szövetkezeti formát erős szálak fűzik az össznépi tulajdonhoz".¹⁶²

Gádoson is jelentkezett ilyen probléma: "Egyes szövetkezetek a piacon 3 Ft-ért árusították a burgonyát, akkor, amikor az állami és szövetkezeti kiskereskedelmi ár 1,50 Ft. volt."¹⁶³

Gádoson ez a jelenség azzal is magyarázható, hogy kevés zöldséges boltja van a falunak, és az emberek, ha nem akarnak Orosházára utazni, akkor kénytelenek a helyi árakat elfogadni.

A szocializmus alapjainak lerakása a községben

Molnár Imre megállapításával kezdem ezt az alfejezetet:

"Az egységes paraszti osztály kialakításának a feltétele, hogy az egész parasztság viszonya a termelőeszközökhöz egységes legyen, eltűnjenek a nagy vagyoni aránytalanságok, az általuk megtermelt anyagi javakból egységesen, munkájuk arányában részesedjenek, felszámolóddjanak a vagyoni különbségekből fakadó ellentétek. létrejöjjön az érdekazonosság, kialakuljon a szervezettség, az együvé tartozás, az egymás segítségének és támogatásának érzése, egységesen emelkedjék kulturális színvonala és politikai öntudata."¹⁶⁴

162-163. Nyers Rezső: Szövetkezetek a magyar népi demokráciában /Kossuth, 1959./ /233-234. és 241. old./

164. A termelőszövetkezetek megszilárdításának főbb jogi kérdései. /Akadémiai 1962./ /221. old./

Fontos a termelőszövetkezetekben a munka szerepének jól értelmezett felfogása, mint Lenin mondotta: "A szocialista viszonyok között a dolgozók felett nincs semmiféle iga, semmiféle hatalom, kivéve saját egyesülésük hatalmát.

Ez a hatalom viszont feltételezi a szigorú alárendeltséget a termelés folyamata alatt, mert enélkül a szocialista termelési közösségek nem tarthatók fenn, minthogy a termelést végzőknek az egységes irányítása és szervezése a szigorú alárendeltség nélkül nem valósítható meg."¹⁶⁵

A szocialista közösség azonban csak jó vezetéssel tud boldogulni, mint Kádár János is írta: "Lehet pillanatnyi sikert elérni, de a vezetésnek akkor lesz tekintélye, ha mindig válaszol a tömegek kérdésére, mindig a tömegek érdekeinek megfelelően és nem pillanatnyi hangulat szerint cselekszik. Ez a vezetés lesz a legjobb, mert összeforr a tömegekkel."¹⁶⁶

Látni fogjuk, illetve már láttuk, ha a vezetőség nem volt megfelelő a tsz-eknél, akkor a munkájuk sem volt jó.

A Petőfi tsz. földterülete 2 756 kh, 456 család, 466 tag az 1960-as gazdasági évben. A közös munkában azonban csak 251 fő vett részt. A többi vagy munkaképtelen, vagy olyan, hogy beadta a földjét a tsz-be, de ott munkát nem

165. Lenin - Sztálin: A munkáért Bp. 1950. /178. old.//

166. Kádár János: Szilárd néphatalom, független Magyarország //Kossuth, 1962.// /138-139. old.//

vállalt. Ez az esztendő már nem ismételte meg az előző évek jó eredményeit.

A vezetőség nem tudta összefogni az új tagokat és a régi tagságot. A munkákat nem tudták jól, kellőképpen megszervezni. Ennek oka részint az volt, hogy az új tagok nem egyik napról a másikra illeszkedtek be a közös munkába. Sok volt a nézeteltérés, az intrika.

Több frakció alakult ki. A közvetlen vezetőség sem volt egységes. A széthúzás, a szervezetlenség, rossz munkamorál rányomta bélyegét a terméseredményekre is. 1 munkaegység értéke csupán 23,42 Ft. lett. A felsőbb szervek sem hozták meg a kellő intézkedéseket. Ennek tudható be az, hogy az 1960. évi zárszámadási közgyűlés kudarcba fulladt. Még a gazdasági beszámolót sem engedték elmondani. Leváltották a vezetőséget, és újat választottak. A tsz. ebben az évben 2 db. 50-es Super Zetort vásárolt 228 ezer Ft. és 1 db. RS-09-es traktort 64 ezer Ft. értékben. A tsz. vezetői lettek: elnök - Pataki András, párttitkár - Bottyán János, főkönyvelő - Süle Ferencné, főagronómus - Puskás Ferenc.

Az 1960-as gazdasági év a Dózsa tsz.-nél is gyenge volt. Itt is részben a vezetőség volt a hibás. Földterületük 1467 kh. volt. Családok száma: 261 volt, 263 tag, 189 dolgozó tag. A szövetkezet vezetői: elnök - Bálint András, párttitkár - Téren István, agronómus - Horváth Mihály, könyvelő - Libor Róza. A tagság nagy része becsülettel látott munkához, sajnos a tervhez viszonyítva mindenből kie-

sések lettek. Ez így volt annak ellenére, hogy a növénytermesztési hozamok jók voltak. A nagy kiesés főleg az állati termékekből és a rosszul működő téglagyár kieséséből adódott. A beruházások is tulságosan magasak voltak. Egy szóval a gazdasági irányítás nem volt a legjobbnak.

Épült 1 db. 50 férőhelyes istálló, 1 db. növendékmarha istálló, 280 férőhelyes sertésszállás, 1 db. 5 vagonos góré. Hiteltartozás XII. 3-án 1 810 000 Ft. volt. A beruházásokat csökkenteni kellett volna, hogy a tagok jövedelme magasabb legyen. Sajnos a vezetés nem hallgatott a pénzügyi emberekre, főleg Horváth agronómus, aki mindent a saját feje szerint csinált. Az alacsony jövedelem miatt a tagok munkamorálja sokat romlott.

A tsz. állatállománya

Petőfi tsz.

Dózsa tsz.

fejős tehén	63 db.		
sertés	750 db.	szarvasmarha	1 000 db.
szarvasmarha	262 db.	sertés	394 db.
juh	767 db.	lő	26 db.
baromfi	12 764 db.		
lő	51 db.		

Az MSZMP KB. 1961. februári határozata megállapította, hogy a szocialista termelési viszonyok a mezőgazdaságban is uralkodóvá váltak. A KB. 1961. febr. határozata azt azonban mégsem mondta ki, hogy befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása.

Az 1961-es gazdasági évben a Petőfi tsz. földterülete 2664 kh. volt, ebből szántó 3052 kh, háztáji 542 kh. Az ujonnan választott vezetőség igyekezett rendet teremteni a termelőszövetkezetben. Igyekezett a régi és az új tagok között a viszányt megjavítani, azonban ez nem minden vonalon sikerült. A vezetőség ebben az évben sem tudott kijönni egymással, komoly nézeteltérések voltak közöttük. 538 család dolgozott a tsz-ben, a tagok száma 665 főre emelkedett. A nagyobb létszámot nem tudta kellőképpen irányítani az előljáróság. 1 munkaegység értéke 30 Ft. Volt. Ez azonban nem volt reális, mert a leltározásnál hiba történt, emiatt minden tagnak munkaegységenként 0,5 kg kukoricát vissza kellett vinni. A rossz munkaegyszervezés következtében a kukoricaszár zöme kint maradt a földön levágatlanul. Több száz kh. földet tavasszal kellett felszántani.

A tsz. ebben az évben 1 db. MTZ-t vásárolt 96 ezer Ft-ért és 1 db. DT 413-ast 168 ezer Ft-ért. Elnök: Polyák János, párttitkár - Szabó Sándor, főkönyvelő - Süle Ferencné, főagronómus - Puskás Ferenc volt.

A személyi problémák jellemezték a Dózsa tsz-t is. Ekkor már országosan fölénybe került a szövetkezeti gazdálkodás. A községben is szinte már mindenki tsz. tag. A földterület elérte a 4009 kh.-t. A tagok száma 746 főre emelkedett. Horváth agronómus tovább önkényeskedett. Ehhez hozzájárult az is, hogy Bálint tsz. elnök egyéves iskolára ment és helyettesét, Vass Andrást, Horváth agronómus letorkolta. Horváth sokat részegeskedett is. A befolyt jövede-

lem nem volt nagy a beruházásokhoz képest. Sok épületet és új gépeket vásároltak. Mindezek jelentős mértékben befolyásolták a tagság anyagi helyzetét. Horváth agronómus viselkedését most már nem nézték el.

A tsz. vezető: a párttitkár - Jancsó Mihály IX. 1-től, az agronómus Csallány Gábor lett. A többi poszton változás nem történt.

Valach János 1961. január 10-i VB. ülésen a következőket mondta, melyek a mezőgazdaság szocialista átalakítása szempontjából igen fontosak:

"Gádoros község már az 1955-ben történő szervezéskor termelőszövetkezeti község lett. Azonban az ellenforradalom hatására a tsz-ekben községünk szántóterületének csak 52 %-a maradt. 1959 márciusában ismét termelőszövetkezeti község lettünk. Ugyanis a község szántóterületének 80 %-a, tsz. illetve tszcs. területe lett. Konkrétan 536 tsz. tag kezén volt 2806 kh. és 710 tszcs. tag kezén 2356 kh., ami együtt 5171 kh-t tesz ki. Ebből csak 4470 kh. föld volt Gádoros határában. Ugyanakkor maradt még 368 egyéni parcella községünkben 1116 kh-al.

1960. márciusában újabb szervezés történt, amikor 204 család 604 kh. földdel lépett át a két tszcs-be, ekkor szűnt meg a "Haladás" tszcs, mivel teljes egészében belépett a Dózsa tsz-be.

1960. júliusában újra hozzáfogtunk az I-es típusú cso-

portok tagjait is, meg az egyénileg dolgozó parasztokat is átszervezni a meglévő 2 szövetkezetbe. Jelenlegi időpontig az 571 tszcs tagból, valamint a 368 egyénileg gazdálkodó parasztból csak összesen 69-en nem léptek át a tsz-ekbe, ami 130 kh. földet tesz ki. Látva a nagy fejlődést a megyei VB-től földrendezési engedélyezést kértünk, amit a Megyei VB. 1961. január 3-án keltezett 7/1961. Mg. o. számú határozatával engedélyezett is. A földrendezés munkálatai jelenleg is folynak. Községünkben már csak 2 tsz. működik. Az I-es típusú tsz-ek teljesen fel lettek számolva."167

Az 1961-es esztendő az aszály miatt országosan nehéz esztendő volt. Az MSZMP. KB. 1962. márciusában elfogadott határozata megállapítja:

"1958. decemberében a KB. közvetlen feladatként határozta meg a mezőgazdaság szocialista átszervezését és a mezőgazdasági termelés ezzel egyidejű emelését. Ez a bátor elhatározás osztályellenségeinkből gunyolódást és dühöt váltott ki, de nem kevés becsületes ember is kételkedett a realitásában.

Most KB-ságunk, pártunk jelentheti az egész dolgozó magyar népnek, hogy az 1958. októberében kitűzött célt a tervezettnél jóval hamarabb elértük.

Hazánkban befejeződött a mezőgazdaság szocialista át-

szervezése, egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, és az átszervezés három éve alatt egyidejűleg emelkedett a mezőgazdaság termelése is. A munkáshatalom megvédése és megszilárdítása az ellenforradalmi támadással szemben, a szocialista népgazdaság fejlesztésében elért gazdasági eredmények általában és a mezőgazdaság szocialista átszervezése: ez a magyar nép 1956. november óta elért kiemelkedő, egymással összefüggő történelmi jelentőségű győzelme."168

Ö s s z e f o g l a l á s

Gádoros községben is sikerült legyőzni az ellenforradalmárok támadását, akik ebben a régi baloldali faluban nem sok eredményt értek el. Az ideológiai letisztulás itt is több időt vett igénybe. A Rákosi-korszak mesterségesen létrehozott tákolmányai, /több tszcs/ felbomlottak. Az átszervezésben rövid szünet következett, ez a gazdasági, politikai konszoládáció ideje volt.

Az átszervezés második szakasza 1959-ben kezdődött meg és 1960-ban ért véget, mely lezárta a fejlődés egy nehéz és dicsőséges korszakát. Gádoroson is sikerült lerakni a szocializmus alapjait.

168. Gádoros község VB. jegyzőkönyvek 1961. jan. 10.

V. fejezet

Gádoros fejlődése a szocializmus alapjainak lerakása utáni években

A falu gazdasági, politikai, kulturális arculata az új gazdasági irányítás előtti időszakban

Az utolsó fejezetet kezdjük az 1962-es gazdasági év eredményeinek ismertetésével.

A közös munkában a Dózsa tsz.-ben 387 tag vett részt. Az előző évek kudarcai még mindig éreztették hatásukat. Sor került bizonyos intézkedésekre, amelyek a tagság életszínvonalát voltak hivatottak felemelni a lehetőségekhez képest. A nyugdíjas főagronómus a járási tanács felkérésére vállalta a munkát, nagy ambícióval dolgozott, sajnos azonban a hagyományos brigádrendszerrel végzett munka nem hozott olyan eredményeket, amelyeket egy ekkora üzem el tudna érni. A tsz. tiszta vagyona 6 504 258 Ft volt, 734 095 Ft-al növekedett. Az egy munkaegység értéke 31,17 Ft volt.

Gádoros régebbi termelőszövetkezete, a Petőfi tsz, az előző évek válságát még nem tudta kiheverni. A tsz. földterülete, valamint a család és a taglétszám az előző évihez hasonló. A tsz.-nek új agronómusa lett, aki ebben az évben végezte el az egyetemet. Tanulmányai miatt sokat volt távol munkahelyétől. A tagság egy része szervezkedni kezdett az új vezetőség ellen, a főhangadók azok vol-

tak, akik két évvel ezelőtt a régi vezetőséget leváltották, de az új vezetőséggel sem elégedtek meg.

A tsz. elnök csak pártutasításra volt hajlandó megtartani a gazdasági beszámolót. Egy munkaegység 19,68 Ft. volt. Ez is csak úgy, hogy az 1963-as gazdasági évből 580 000 Ft-ot előrehozta, különben csak 16,50 Ft lett volna, tehát kb. fele a Dózsa tsz. eredményének.

A meglévő hibák ellenére is, melyek részint a túlhasznált beruházásokkal függtek össze, megteremtődtek az alapjai egy fejlettebb gazdasági irányítási rendszernek. A nagyüzemi gazdálkodás megindulásával megkezdődött a munkásság és a parasztság osztálykülönbségek fokozatos eltűnése. A gádorosi falusi könyvtár megfelelő fejlesztése alapja lett a további kulturális felemelkedésnek.

A falu termelőszövetkezeteinek dolgozói érdeklődéssel követték a szocialista brigádvezetők első országos tanácskozását, mely április közepén volt.

A község parasztsága nagy figyelemmel kísérte az MSZMP. VIII. kongresszusát, melytől a mezőgazdaság fokozottabb támogatást várt. A várakozás nem volt alaptalan.

Kádár János megállapította, hogy az anyagi ösztönzés rendszerét meg kell javítani úgy, hogy az a gazdaságos termelésre, a termelőberendezések jobb kihasználására serkentessen. Nagyon lényeges, hogy a parasztság még jobban legyen érdekelt a termelésben. Kádár János hangsúlyozta, hogy "Ne közvetlenül a lelkesedésre építsünk, hanem a nagy forrada-

lom szülte lelkesedés segítségével a személyes érdekre, a személyes érdekeltiségre."169

Ezt Gádoroson sem vették figyelembe, pedig a tárgyalt időszakban: "A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyben a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért folyik."170

Az 1963-as gazdasági évben mindkét tsz. megszívlelte a kongresszus tanulságait.

A Petőfi tsz. földterülete: 3664 kh, ebből 550 kh háztáji. Családok száma 551, tagok száma 585. A tsz. tagsága az 1963. február 21-i közgyűlésen leváltotta a régi vezetőséget és újat választott, mely nagyon nehezen kezdte munkáját. Nem volt takarmány az állatok részére. A tagságnak nem sok kedve volt a munkához.

Az új elnök és főagronómus ki együttműködve a tagsággal megoldotta a problémákat. A takarmányhiány kiküszöbölésére kukoricát és kukoricaszárat vásároltak, hogy az állatállományt át tudják teleltetni. A munkakedv helyreállítása érdekében új premizálási módszert dolgoztak ki, mely bevált. A termésátlagok jók voltak. A gyümölcsös is jó eredményt ért el. 2900 q alma és 750 q szilva termett.

169. MSZMP. VIII. kong. jegyzőkönyve /Kossuth, 1963.//
/192-193. old.//

170. A magyar forradalmi munkásmozgalom története
/Kossuth, 1970.// /III. kötet 339-340. old./

Egy munkaegység értéke 27,95 Ft lett, ugyanakkor terven felül 912 000 Ft prémiumot fizettek ki. A tsz. vagyona 110289467, ebből tiszta vagyon 7 322 137 Ft. A tsz. 3 traktort vásárolt. Az új elnök Czombos János, főkönyvelő Somodi László, a főagromómus Király Sándor volt.

A Dózsa tsz. eredményei: 446 dolgozó tag: egy munkaegység értéke 30,55 Ft, közös vagyon 14 228 ezer Ft, tiszta vagyon 9 296 ezer Ft. A közösen művelt földterület 3263 kh. Egy dolgozó tag átlagosan évi 14 272 Ft-ot keresett.

Az eredmény itt is nagyjából megfelelőnek mondható, sőt talán a Dózsa jobb eredményt ért el, mint a Petőfi, annak ellenére, hogy a beruházások itt sem maradtak el: 1 db. 500 férőhelyes juhhodály, 1 db. dohánypajta, sertéstelep villamosítása, a sertésfiasztatót is villamosították.

Nézzük meg, milyen volt az 1964-es gazdasági év.

A Petőfi tsz. földterülete 572 kh. Közös gazdálkodásra 3061 kh jutott, melyből 2690 kh volt szántó, 326 dolgozó tagja volt a tsz-nek.

Az 1964-es év árbevételei:

Növénytermesztés	4 799 000 Ft
zöldségtermelés	63 000 Ft
gyümölcstermelés	943 000 Ft
egyéb növénytermelés	880 000 Ft
összesen:	6 685 000 Ft

Az 1964-es év árbevételei:

szarvasmarha tartás	818 000	Ft
sértés	2 129 000	Ft
juhászat	190 000	Ft
baromfi	656 000	Ft
egyéb állat	16 000	Ft
összesen:	3 805 000	Ft
segédüzemek	42 000	Ft
feldolgozó üzemek	186 000	Ft
egyéb bevételek	91 000	Ft
árbevétel összesen:	10 813 000	Ft

91 db tehene, 58 db lova, 99 anyakocája, 4 db kanja, 377 anyajuha, 10 db 1 éves csikója, 6 db 2 éves csikója, 28 méhcsaládja, 20 db itatásos borjuja, 55 db növendékűszője, 11 db növendékbikája, 77 db hizómarhája, 120 db szopósmalaca, 759 süldője, 103 báránya, 255 db hizósértése volt ebben az évben a tsz-nek.

A munkaegységre jutó részesedés 41,09 Ft volt. /természetbeni 6,96 Ft/. A tsz. tagjai elégedettek voltak a jövedelemmel, de a vezetésben továbbra is voltak nézeteltérések. A tsz. ebben az évben kisebb beruházásokat hajtott végre: mérlegház, drótgóré, cefretároló stb.

A Dózsa tsz. tiszta vagyona növekedése ebben az évben 1 360 ezer Ft. volt. /437 dolgozó tag, 3155 kh./ A tsz tiszta vagyona 10 787 ezer Ft. volt. Egy munkaegység 32,17 Ft lett. A tsz. vezetősége megfiatalodott. Az előző tsz. el-

nők és főagronómus nyugdíjba ment. Az új elnök Tóth László lett, főagronómus Kiss János.

A következő évben, az 1965-ös gazdasági évben, a tsz-ek ismét jó eredményeket értek el, a régi évekhez képest.

A Petőfi tsz. 44,62 Ft-ot fizetett munkaegységenként. A tsz-re nyomasztó hatást gyakorolt, hogy a gazdálkodási módszerekről az elnöknek és a főagronómusnak egészen más véleménye volt, az előbbi a régi módszerekhez ragaszkodott, az utóbbi az újhoz.

A Dózsa tsz. megfiatalodott vezetése nagy lendülettel dolgozott a tagsággal együtt 1965-ben. A növénytermesztőknek régi vágya teljesült, hogy bevezették a százalékos növénytermesztést. A másik jelentős esemény az volt, hogy az új vezetés a beruházásokat saját erőből oldotta meg. Ettől kezdve hitelt nem vettek fel. A fenti intézkedések fokozták a munkakedvet és megszilárdították a gazdálkodást is. 1 munkaegység értéke 38,32 Ft. volt.

A kultúra terjesztését szolgálta, hogy a községi VB. 1964. január 6-án megrendelte a megyei tanács tervező irodájától egy db. 350 férőhelyes kulturház tervezési munkálatait.

1965-ben /május 30-án/ a községben 63 analfabéta volt, ebből 12 főt bevontak az oktatásba.

1965. április 1-én a kb. 6000 kötettel rendelkező könyvtárnak 801 tagja volt. 14 éven aluli 416 fő, 14-18 év közötti 89 fő, 18 éven felüli 296 fő.¹⁷¹

Gádoros község lakossága nagy mértékben igényelte a falu városiasodását, melyre Fehér Lajos országos viszonylatban így hívte fel a figyelmet:

"Ifjaink és leányaink úgy is szolgálhatják a falu és a város közötti különbségek csökkentésének ügyét, ha ott-hon maradva serénykednek szövetkezetük jó megalapozásán, mielőbbi felvirágoztatásán, a falu kulturális felemelésén."¹⁷²

A Petőfi tsz. az 1966-os évben a következő eredményeket érte el: A tsz. földterülete 3612 kh. volt, ebből 540 kh. lejtött a háztáji földek részére. 540 tagja volt a tsz-nek, ebből 342 fő dolgozó tag, 55 fő dolgozó családtag, 219 fő nyugdíjas tsz. tag. Egy munkaegység értéke 43, 13 Ft. volt.

A tsz-nek 85 db. tehene volt, 102 anyakocája, 340 db. anyajuha, 60 db. lova, 46 méhcsaládja.

A tsz-nek ekkor kb. 2 000 000 Ft. értékű munkagépe és gazdasági felszerelése volt. A cukorrépa termés kiváló volt ebben az évben, a gyümölcsös azonban nem fizetett úgy, mint az előző évben, az állattartás jól jövedelmezett. A tsz. tiszta vagyona ebben az évben 1 094 000 Ft-al nőtt. A tsz. vezetőségében a nézeteltérések nem szűntek meg.

171. Gádoros község VB. jegyzőkönyve dátum szerint.

172. Fehér Lajos: Agrár és szövetkezeti politikánk /1965-1969./ /Kossuth, 1970./ /46. old./

A Dózsa tsz. eredményei hasonlóak voltak a Petőfi tsz. eredményeihez. A forgóalap érték 5 477 000 Ft volt, ebből takarmány 1 983 000 Ft. A meglévő jószágállománynak biztosított volt a takarmány. Az előző évi részesedés, valamint a biztonságos gazdálkodás tovább növelte az eredményeket:

	fő
Dolgozó tagok száma:	392 Ft
összes tag:	641 fő
közösen művelt földterület:	3294 kh.
tagok összes részesedése:	7.808.000 Ft.
egy tagra jutó jövedelem:	19.918 Ft.
egy munkaegység értéke:	42,32 Ft.
tiszta vagyon:	13.123.000 Ft.
tiszta vagyon növekedése:	2.767.000 Ft.
közös vagyon:	16.656.000 Ft.
hítel:	30.330.000 Ft-

1966. május 25-27. KB. ülés volt a gazdasági reformról. 1966. júniusában országgyűlés volt.

1966. november 28-tól dec. 3-ig tartott az MSZMP. XI. kongresszusa. Gádoros lakossága is munkaversennyel készült a nagy eseményre. A kongresszus a következőket javasolta:

"A mezőgazdasági termelőszövetkezetek további megszilárdításának, gazdasági biztonságának, a parasztságnak és a társadalomnak az érdekeiből kiindulva javasoljuk: megfelelő jogszabályokkal teremtsük meg a termelőszövetkezetek földtulajdonának törvényes alapjait."

"Szükségesnek látszik egy olyan törvény kidolgozása, amely elvileg lehetővé teszi, hogy a termelőszövetkezetek birtokában lévő föld megfelelő megváltási ár ellenében a tsz-ek tulajdonába menjen át. A földtulajdonnal rendelkező termelőszövetkezeti tag számára biztosítani kell azt a jogot, hogy időhatár nélkül bármikor maga válasszon földjáraadékokat élvez-e élete végéig, vagy megváltási ár ellenében a tsz. tulajdonába adja át a földet."¹⁷³

A kongresszus állásfoglalása jelentős volt a helyi termelőszövetkezetek szempontjából, mert ezek a problémák Gádoroson is jelentkeztek.

A Petőfi tsz. 1967-es, 1968-as eredményeinél is fejlődés tapasztalható:

	1967-es év	1968-as év
A tsz. földterülete a háztájimál	3617 kh.	3603 kh.
háztáji	596 kh.	500 kh.
közös földterület	3022 kh.	3103 kh.
közös szántó	2710 kh.	2763 kh.
családok száma	512	512
tagok száma	540	545
dolgozó tagok száma	355	339
dolgozó családtagok száma	26	37
nyugdíjas, járadékos tagok száma	223	24

Árbevételek:	1967-es év	1968-as év
növénytermesztés összesen:	8.939.000 Ft.	11.541.000 Ft.
állattartás - " -	5.171.000 Ft.	5.277.000 Ft.
egyéb bevételek - " -	0.556.000 Ft.	2.619.000 Ft.
árbevétel - " -	14.666.000 Ft.	19.514.000 Ft.
a tsz. közös vagyona	17.247.000 Ft.	22.613.000 Ft.
beruházott "	9.655.000 Ft.	6.811.000 Ft.
tiszta "	15.100.000 Ft.	17.717.000 Ft.
forgóalap	6.213.000 Ft.	15.787.000 Ft.
halmozott termelési érték	19.867.000 Ft.	23.763.000 Ft.
halmozatlan " "	16.451.000 Ft.	17.151.000 Ft.
bruttó jövedelem	10.611.000 Ft.	11.288.000 Ft.

Megjegyzés: Beruházott vagyon 1967. évi csökkenése, valamint a forgóalap 1968. évi növekedése abból adódott, hogy ekkor történt az 5000 Ft-on aluli állóeszközök forgóeszközzé való átminősítése.

Nézzük meg az állatállomány alakulását egy-két ágazatban:

	1967.	1968.
tehén	102 db.	93 db.
anyakoca	112 db.	110 db.
lő	48 db.	45 db.
hizómarha	718 db.	187 db.
hizósértés	157 db.	1056 db.

Az állatállomány több területen csökkenést mutatott, a hizósértések száma viszont ugrásszerűen megnövekedett.

Az 1968-as év már egy új korszak beköszöntését jelentette, melyről a következő alfejezetben bővebben lesz szó.

Gádoros fejlődése 1968. után

1968. január elseje, a gazdasági irányítás új rendszerének bevezetése, fordulópontot jelentett: nagy lehetőségeket és egyben óriási feladatokat, felelősséget. A megnövekedett feladatok láttára Czombos János, a Petőfi tsz. elnöke, végre megértette, hogy az új követelményeknek nem tud maradéktalanul eleget tenni és lemondott. A tsz. 1968. június elsején tartott közgyűlésén Zahorecz Józsefet választották elnökenk, aki jól ismerte a tsz. lehetőségeit, problémáit.

Első feladata az volt, hogy a sok éven át huzódó viszálykodást felszámolja. A tsz. párttitkára Sánta Mihály lett. /főkönyvelő Szabó János, főagronómus Király Sándor/. A tsz. vezetését fiatal gárda vette át. A tagság kíváncsi-
an leste, hogy vajon mit fognak csinálni a "gyerekek". A "gyerekek" kiállták a próbát, mint a későbbiekben ez kiderült.

A Dózsa tsz. is kiállta a próbát. A tsz. egyenletesen fejlődött. Világosan lehet látni abból, hogy a tiszta vagyon, valamint a tagok jövedelme évről-évre meglekedett, és ezzel kapcsolatban a hitelállomány csökkent.

1967-ben 3434000 Ft volt a tiszta vagyon növekedése. Egy munkaegység értéke 44,32 Ft. volt.

1968-ban a tsz-ek új törvényt kaptak. A törvény a mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztésére, a tsz. tagok anyagi és kulturális igényeinek, valamint a népgazdaság szükségleteinek kielégítése érdekében meghatározta azokat a szabályokat, amelyek elősegítették a termelőszövetkezetek szervezettségének fokozását, demokratikus vezetésének és vállalatyszerűen folytatott gazdálkodásának folyamatos fejlesztését, valamint társadalmi feladatainak teljesítését. 1968-ban a Dózsa tsz. tagjai munkaegységenként 49,84 Ft-ot kaptak. A tiszta vagyon növekedése 3 596 000 Ft., hitel-állomány XII. 31-én 1 258 000 Ft. volt. A tiszta vagyon 22 745 000 Ft. volt.

A tsz.-eknél is szükségesek voltak a gazdasági irányításban való változtatások. Mint Nyers Rezső írta: "a termelőszövetkezetekben nem fejlődött ki eléggé a vállalati gazdálkodás."¹⁷⁴

A szövetkezetek és az állami vállalatok gazdasági és jogi kapcsolataiban nem érvényesült mindig következetesen az egyenjogúság elve. A tsz-eknél erősíteni és fejleszteni kellett az önálló elszámolás és önigazgatás elvét. Alkalmazni kellett a szövetkezetekben is a vállalati gazdálkodás olyan kategóriáját, mint a vállalati jövedelem, az önköltség, a nyereség, az értékcsökkenési leírás, a for-

174. Nyers Rezső: Gazdaságpolitikánk és a gazdasági mechanizmus reformja /Kossuth, 1968.// /52-53. old. valamint 47. és 74. old./

góalapok, a tartalékalap, a munkadíjalap képzése. Alapelv: saját bevételből finanszírozni a beruházások nagy részét, és csak olyan mértékben szabad igénybe venni hosszulejáratu hiteleket, hogy azokat az átlagos gazdálkodási színvonal mellett zavartalanul vissza tudja fizetni. A tagok anyagi érdekeltségi rendszerét a helyi viszyszonyoknak megfelelően kellett fejleszteni. Át kellett térni a kétoldalu munkaszerződésekre, amelyek mind a vezetőség, mind a tagok jogait és kötelelességeit tartalmazzák. Át kellett térni a garantált havonkénti pénzbeli munkadíjazásra és a nyereségtől függő részesedés rendszerére. Mindezekre feltétlenül szükség volt, mert a gádorosi helyzet megegyezett az országos helyzettel, melynek jellemzője volt, hogy több tsz. a csőd szélén állt, a vezetői torzsalkodtak.

Gádoros dolgozóinak figyelmét egy nemzetközi egyensúly is lekötötte, melyben közvetlenül a község lakói is érdekeltek voltak. Néhány gádorosi fiatal is részt vett a csehszlovák nép internacionalista megsegítésében, akik kellő tapintattal és türelemmel beszélgettek el csehszlovákiai munkás és paraszt testvéreinkkel.

Az 1968-as év Gádoros község lakóinak régi álmát teljesítette: megkezdték a község vízművesítését, mintegy 8 millió Ft. költséggel.

A "Negyed századunk" című Békés megyei kiadvány jól vázolja a parasztság új lehetőségeit, és egy új típusu parasztság kialakulását:

"A mezőgazdaság gépesítésének politikai, gazdasági és társadalmi jelentőségét leginkább az adja, hogy termelékenyebbé válik a munka, lehetőség nyílik a mezőgazdaságban a munkaidő csökkentésére, ezzel több szabad idő jut az itt dolgozók részére, a saját politikai, szakmai és egyéb területen történő ismereteink bővítésére, pihenésre, szórakozásra, és a társadalmi életben a munka területén kívüli aktívabb részvételére."¹⁷⁵

Nézzük meg konkrétan a falu egészségügyi, szociális, művelődésügyi helyzetét napjainkban:

2 orvosa van a falunak, a község régi álma teljesült, kapott gyermekorvosi státuszt. 1950-ben szülőotthon épült a községben, mely 1964-ig működött. Ezután az anyák Orosházán, illetve Szentesen szültek. Régebben Gádoros az agrárproletárok és tbc-s betegek faluja volt. Az előbbi megszűnt és az utóbbi is, melyhez nagy segítséget nyújtott az évenkénti szűrővizsgálat, valamint az orvostudomány nagyarányú fejlődése, és az új nagyhatású gyógyszerek.

Az alkoholizmus sajnos nagy problémákat okoz ma is: halálos balesetek, szétzüllött családok; annak ellenére, hogy a szocialista társadalmi rendszer az alkoholizmus legalapvetőbb okait megszüntette. Az oka talán az, hogy az idősebbek egy része "társasági életet" a köcsmákban él, s talán az is, hogy egyes vállalatoknak sokat hoz a

konyhára: at alkoholgyasztás. A "kedves" falusi szokás azonban úgy gondolom mégis csökkenőben van, ti. hogy részeg emberek alusszák az igazak álmát az árokban.

Ujabban a halálozások oka több esetben a rák. Bár a diagnosztikai eljárások jelentősen fejlődtek, és időben felismerik a rákot. A szűrővizsgálatok rendszeressé váltak. Az átlagéletkor jelenleg kb. 60-65. év.

A kis község gyógyszerτέρα jelentős forgalmat bonyolít le, mēndennel el tudja látni a rászorultakat. A gyógyszerár szakmai vezetője körökben elismert ember.

Nézzük meg a község oktatásügyi fejlődését dióhéjban:

1944-ben a z állami iskola 6 tanteremmel //7 tanulócsoporthal/, 7 nevelővel, a római katolikus iskola 4 tanteremmel, 4 tanulócsoporthal, 4 nevelővel működött. 1944-ben 11 tanítója volt a falunak, 1966-ban már 21 tanító, tanár.

Telekommunikációs eszközök: Gádoroson 1969. decemberében 1432 db. rádió, 1969. decemberében 770 tv. előfizető volt, 1970. júniusában már 822-re növekedett a tv-k száma. A falu lakosai közül többen a belgrádi és a bukaresti tv. első programját is fogják.

A község lakói több ujságot járatnak, az előfizetési arány azonban nem közelíti meg a városi igényeket. 1970. januárjában Népszabadságra 336-an fizettek elő, Népszavára 14-en, Magyar Nemzetre 10-en, Szabad Földre 406-an, Fáklyára 22-en, Szovjetunióra 9-en, Magyar Hírlapra 10-en,

a Megyei Ujságra 406-an, Képes ujságra 241-en, Ország-Világra 12-en. Ez az előfizetési arány nem nagyon változik.¹⁷⁶

A község könyvtárában 1963-ban 5206 kötet volt, 1965-ben 7122 db. 1967-ben 8105 kötet, 1968-ban 9221 db. 1970-ben 10.000 kötet körül. A község könyvtárának bővülése nemcsak az állam megnövekedett támogatásának bizonyítéka, hanem egyben kifejezi az új magyar falu igényeit is.¹⁷⁷

A község művelődési otthonának a vezetését régebben helybeli tanítók, tanárok vállalták másodállásban, ma függetlenített igazgató végzi ezt a felelősségteljes munkát - új, modern kulturotthonban. A község dolgozói, annak ellenére, hogy a kulturcentrumoktól távol élnek, mégis ismerik a pesti, szegedi, békéscsabai színészeket. A község fiatalsága az ORI rendezvényeit látogatja, de eredményes munkát végeznek a különböző ifjúsági szakkörök is.

Ady Endre ma már nem látná halott védéknek az Alföldet. A szegény faluk helyén gazdagodó falvakat látna, sok motorkerékpárt, autót. Egy-két falusi házban még lehet látni kemencét, de ez már egyre kihalóbb, a legtöbb helyen csempekályha, olajkályha és egyre több helyen központi fűtés melegíti télen a lakásokat. Az emberek egyre több helyen fürdőszobákban fürdenek. Korábban furott

176. Gádorosi Posta adatközlése.

177. Gádorosi Könyvtár k adatközlése.

ártézi kutak szolgáltatták a vizet. 1967. októberében megalakult a Vizmű Társulat, amely céljává tűzte ki, hogy megoldja a község vízügyi problémáját. 1970. február 10-én üzemeltetésre 52 közkifolyót adtak át, 4000 házba kötötték be a vizet. A vizmű felépítése községfejlesztési alapból, állami támogatással és a vizmű társulati tagok befizetéséből történt. A község lakói személyenként komoly áldozatokat hoztak, hogy a község e téren is városiasodjon.

A villamosításról már korábban beszéltem. 1945-ben és később is még petróleum lámpát használtak az emberek. A villanyfény az 50-es években jutott el az emberekhez, 1950. végére a villanyhálózat 13 km. volt. 1970-ben kb. 32 km. 1970-ben a főtér korszerű világítást kapott, általában véve az utcák megvilágítása falusi viszonyokhoz képest megfelelő lenne, ha nem lennének felelőtlen, garázda elemek, akik kárt tesznek a közvilágításban.

1945-ben betonozva csak 2 utca volt: Kossuth és Horthy /Marx/ utca. 1969-ben a járdák területe $32\,420\text{ m}^2$, kőburkolatu ut 24 km hosszú, földut 57 km.¹⁷⁸

A városiasodás ellenére elég kevesen tanulnak tovább. Ez azonban országos jelenség, a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának a problémája. Gádoros lakosságának nagy része fizikai dolgozó. Több embernek van kb. 250.000

178. Gádoros Nagyközségi Tanács VB. adatközlése.

Pt. értékű új háza, autója, gyermekét mégsem taníttatja tovább, mert nem tartja kifizetődőnek.

Gádoros mindig mezőgazdasági község volt, és az marad, a lakosság jó része azonban mégis ipari munkás.

1970-ben /kerekítve/

az iparban dolgozók száma:	1.500	fő
mezőgazdaságban " "	1.900	fő
munkaképes " "	3.400	fő
a községből eljár dolgozni:	2.000	fő.

A munkaerőfelesleg az elvándorlást már régen megkezdte a községből. Az elvándorlás irányai főleg Budapest és az ipari vidékek, bányavidékek voltak régebben.

Az ország iparának decentralizálására való törekvéseknek fontos tényezője volt az Orosházi Üveggyár létesítése, mely sok gádorosinak adott munkát. Szentesre is sokan átjárnak, bár Szentes messzebb van, mint Orosháza. Sokan dolgoznak a szomszédos Eperjesi Kendergyárban.¹⁷⁹

A felszabadulás előtt és után is egy darabig volt Gádorosnak malma. 1965-ben a malom épületébe költözött az Orosházi Lakatos és Gépjavitó Ktsz. gádorosi részlege. A részleg főbb mutatói:

179. Gádoros Nagyközségi Tanács VB. adatközlése.

év	létszám	mit gyárt?	összesen /Ft./
1965.	8 fő	pékkosár, rostály	350-4000 ezer Ft.
1966-68.	20 fő	+ ballonkosár	1,5 millió Ft.
1969.	34 fő	+ lábrács	2,0 millió Ft.

A részleg tovább fog bővülni a tervek szerint.¹⁸⁰

Magánkereskedő szinte nincs is Gádoroson. Az 1948-as évben alakult ki a földművesszövetkezet üzlethálózata Gádoroson.

Kisker. forgalom:

1949.	298.000 Ft.
1951.	1.258.000 Ft.
1954.	7.317.000 Ft.
1957.	10.386.000 Ft.
1962.	14.964.000 Ft.
1965.	18.900.000 Ft.
1967.	26.200.000 Ft.
1969.	30.000.000 Ft.

Nagyon érdekes a vendéglátóipar nagymértékű fejlődése:

1952.	274.000 Ft.
1953.	1.232.000 Ft.
1956.	2.860.000 Ft.
1961.	4.343.000 Ft.
1968.	8.2000000 Ft.

180. A ktsz. adatközlése.

A vendéglátóipar jövedelmének nagy részét az alkoholgyasztás, hiszen aránylag kevesen étkeznek a község vendéglőiben, este pedig nincs is melegkonyha. Az ÁFÉSZ. egy új ABC-t nyitott meg, és egy modern ruházati áruház építéséhez is hozzákezdtek, a tervekben szerepel egy kultúralt szórakozóhely létesítése is.¹⁸¹

Kádár János jóslata megvalósult:

"Mély meggyőződése, hogy egész munkásosztályunk és egész dolgozó parasztságunk nagy többsége helyesli az átszervezés befejezését. Van erő, amely ezzel szemben áll? Van. Az egyik fékező erő a becsületes dolgozó emberek gondolkodásában is meglévő maradiság. Ezt tartom a legnehezebb akadálnak. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy osztályellenségeink is szeretnének még akadályokat látni szocialista fejlődésünk útjában. A maradiságot felvilágosító munkával kell és lehet legyőzni."¹⁸²

Hogy a maradiságot sikerült leküzdeni, erre bizonyították volt a falu eddigi fejlődése, de nézzük meg a későbbi eredményeket is.

Az 1968-as gazdasági évben a Petőfi tsz. 1 munkaegységre 47,59 Ft-ot fizetett.

Az 1969-es gazdasági év az új gazdasági mechanizmus második éve, egyben a Petőfi tsz-nek jubileumi éve, ek-

181. ÁFÉSZ. adatközlése.

182. A mezőgazdaság szocialista átalakításáért /Kossuth, 1960.// /12. old./

kor volt 20 éves a termelőszövetkezet. A tsz. tagsága a 20 év alatt tanubizonyosságát adta a szövetkezeti mozgalom jövőjének, mely a falu felemelkedését is nagymértékben elősegítette.

1969-ben, az időjárást figyelembe véve, jó termésátlagok születtek. Egy-két növényt emeljünk ki. pl. a kukorica termesztésében az előző évhez viszonyítva 70 vagon többletet értek el. A cirokszár termesztése is jól jövedelmezett, az értékesítés során 970 Ft-os átlagárat értek el.

A növénytermesztés mellett az állattenyésztési ág is jelentős eredményeket hozott. Értékesítésre került mintegy 1500-1600 db. hizósertés, 210-220 db. hizómarha. Ebben az évben befejezték a tehénállomány tbc. mentesítését. 72 férőhelyes borjuneveldét is beállítottak és hozzákezdtek egy 600 férőhelyes korszerű sertéshizlalda építéséhez.

A gépesítés jól haladt tovább ebben az évben, 2 db. MTZ 50-es traktort és 2 db. csőtörő gépet vásároltak. A gépek tárolására, javítására korszerűsítették, illetve nagyobbították a javítóműhelyeket, és a gépek óvása érdekében a tároló szint körül falazták, hogy a gépek tárolása biztonságosabb legyen.

A termelőszövetkezetek a tagokról való gondoskodás és igényeiknek kielégítése érdekében az alábbi összegeket fordította a fenti célokra:

Táppénz kifizetésére:	170.000 Ft.
üdültetésre:	8.000 Ft.
egyéb segélyezésre:	22.000 Ft.
szoc.alap terhére összesen:	200.000 Ft.
Kulturális alapból oktatás céljára:	10.000 Ft.
színház, mozi:	50.000 Ft.
egyéb kulturális célra:	40.000 Ft.
kulturális alap terhére összesen:	100.000 Ft.

A tsz. szeptember 30-án kidolgozott mérlegbeszámolója alapján ebben az évben 3 526 000 Ft. bevételi többletet ért el, a tervezetthez viszonyítva. Ezzel kapcsolatosan a kiadási többlet és a munkadíjak értéke 2 662 000 Ft, így a tsz-nek a tervhez viszonyított többlet eredménye: 864.000 Ft.

A tagok részesedésének, valamint az alapok növelésének biztosítása döntően az, hogy a tervezett 22 357 000 Ft. árbevétellel szemben 25 883 000 Ft. árbevételt értek el:

Részesedés és fejlesztés aránya:

részesedés:	8 800 000 Ft	80 %
fejlesztés:	2 200 000 Ft	20 %

A tsz. 1969. évi aratási-cséplési munkálatait a megyében elsőként fejezte be, sőt a kombájnosaink más tsz-eknél is 285 kh kenyérgabonát kombájnoltak le. Ezzel az eredménnyel a Dél-Békés m. tsz-ek szövetsége által meghirdetett betakarítási versenyben a tsz. kombájnosai az

első helyen végeztek. A szövetség által meghirdetett bálázási versenyben I. és II. helyezést értek el. Az 1969. évi betakarítási versenyben a tsz. a II. helyen végzett, és a kimagasló eredmény elismeréseként a területi szövetség oklevéllel jutalmazta meg a termelőszövetkezetet.

A felsorolt eredmények mindegyike hozzájárult ahhoz, hogy az 1969-es gazdasági évet sikeresen, jó eredménnyel zárják le, melyben a vezetőség és a tagság együttes munkája benne volt. A tsz. vezetője, Zahorecz József elvtárs szegény családból származott. Néhány évig ipari munkás volt, a munkássággal való megismerkedés nagy hatást gyakorolt rá. Falujába visszatérése után a tsz. párttitkára, majd 1958-tól a tsz. elnöke lett.

A Dózsa tsz. 1969-es eredményei is tükrözik a párt új gazdaságpolitikáját. Az üzem aránylag jól gépesített. A pénzbeli tartalékból szerves és műtrágyát vásároltak 1 646 000 Ft-ért.

A búzánál vetőmagot ujitottak fel, kukoricából 327 kh-ra nagyhozamu fajtát termeltek. Nemesített vetőmagot vásároltak összesen 892 000 Ft. értékben. A fentiek, valamint a kedvező időjárás biztosította, hogy az 1969-es év minden eddiginél jobb eredményt hozott.

dolgozó tagok száma:	407
összes tag:	699
a közösen művelt terület:	3 307 kh
tagok összes részesedése:	10 485 000 Ft.

egy tagra jutó részesedés:	25 761 Ft.
egy munkaegység értéke:	50,17 Ft.
tiszta vagyon:	27 818 000 Ft.
" " növekedés:	5 073 000 Ft.
közös vagyon:	32 757 000 Ft.
hitelállomány XII. 31.:	569 000 Ft.
forgóalap értéke:	10 518 000 Ft.
ebből takarmány:	3 546 000 Ft.
" készpénz:	1 014 000 Ft.
tenyészt és igás állatok:	2 494 000 Ft.
növendék állatok:	1 232 000 Ft.
hizó " :	1 152 000 Ft.
állatok összesen:	4 878 000 Ft.
 felhalmozás:	 3 890 000 Ft.
részesedés:	10 485 000 Ft.
<hr/>	
összesen:	14 375 000 Ft.
A gazdaság árbevétele az 1969-es évben	27 133 000 Ft. volt
növénytermesztés:	15 668 000 Ft.
állattenyésztés:	6 067 000 Ft.
építőipari tevékenység:	2 990 000 Ft.
egyebek:	2 408 000 Ft.
<hr/>	
összes bevétel:	27 133 000 Ft.

Mivel a tsz. a növénytermesztési hozamokat lényegesen növelni tudta, szükséges volt az állattenyésztés fejlesztése is. Ennek felismerésével elhatározta a szövetkezet,

hogy szakosított sertéstelepet hoz létre. A telep 310 tenyészkoca elhelyezésére alkalmas és 4800 db. hizósertést tud kibocsájtani. Beruházási értéke eredetileg 22000000 Ft.

A Dózsa tsz.-ben 11 esztendő telt el, sok-sok küzdelemmel és nyugodtan mondhatjuk - jó eredménnyel. Nézzük meg 10 év különbségeit:

	1959.	1969.
dolgozó tagok	25	407
összes tag	25	699
közösen művelt terület	229 kh	3 307 kh.
tagok összes részesedése	379 000 Ft.	10 485 000 Ft.
egy tagra jutó részesedés	15 160 Ft.	25 761 Ft.
egy munkaegység értéke	42 Ft.	50,17. Ft.
tiszta vagyon	664 000 Ft.	27818 000 Ft.
közös vagyon	1 165 000 Ft.	32 757 000 Ft.
hitel állomány	379 000 Ft.	569 000 Ft.

A tsz. eredményei azt mutatják, hogy jól dolgozik a vezetőség és a tagság, felismerve az új gazdasági mechanizmus lehetőségeit.

Győzött Gádoroson is a mezőgazdaság szocialista átalakítása. A távlatok biztatóak. Kádár János a következőket mondta erről:

"Népünk a nagyüzemi mezőgazdasági termelésnek korábban egyetlen változatát ismerte, a kizsákmányoló, földbirtokos osztály nagybirtokrendszerét. Ez a magyar nép

rabszolgasorban tartásával volt egyenértelmű, és a huszadik században már súlyosan gátolta a termelés fejlődését. Kétségtelen, hogy a mezőgazdasági termelés jelentős fejlesztését a nép érdekében csak így lehetett megvalósítani, hogy előbb megoldottuk azt a nagy kérdést, amelyet a történelem nálunk is napirendre tűzött: a mezőgazdaság szocialista átszervezését."¹⁸³

Gádoros község nagy ünnepe volt, a község nagyközséggé avatása. Gádoros Nagyközségi Tanácsa VB. ülésén 1970. január 7-én az egykori földosztó, Szekeres János, a VB. elnöke bejelentette, hogy a Megyei Tanács 1969. december 23-i ülésén Gádoros községet is nagyközséggé nyilvánította. Ezt a tényt széleskörű tömegpolitikai munka előzte meg az új típusú paraszti osztály és munkásosztály körében. Bejelentette, hogy a község megkapta január 1-től az elsőfokú hatósági jogkört, melynek alapján építés-közlekedés és vízügy kereskedelmi, gyámügyi, szociális segélyek, mezőgazdasági, pénzügyi, művelődési és munkaügyi hatáskörben elsőfokon kell eljárni.¹⁸⁴

Ö s s z e f o g l a l á s

A mezőgazdaság szocialista átszervezése Gádoroson is egybeesett a feladattal, hogy az egyszerű paraszti eszközöket korszerű nagyüzemi eszközökkel és berendezé-

183. Kádár János: Tovább a lenini úton /Kossuth// 277. old.

184. Gádoros község vb. jegyzőkönyvek 1969. dec. 23.

sekkel váltsuk fel. Ez a folyamat -mint a termelőszövetkezetek eredményeinek ismertetésekor láthattunk- ma is tart.

1968. januárjában bevezetésre került az új gazdasági mechanizmus, melynek feladata a tervező munka hatékonyságának emelése volt. Ez mint láttuk - sikerült a község termelőszövetkezeteiben. Maguk dolgozzák ki terveiket a központi szervektől kapott információ és a piaci ismeretek alapján.

Az új bérezési rendszerek és a nyereség megnövekedett szerepe érdekeltté tette a parasztságot a termelésben, és megszüntette a tsz-ek vezetőinek torzsalkodását.

Az új gazdasági mechanizmus célja az életszínvonal gyorsabb emelése volt. Ez nagyjából sikerült, mint láthattuk a falu politikai, kulturális, szociális, egészségügyi arculata elemzésekor.

U t ó s z ó

A mezőgazdaság szocialista átalakítását célzó rende-
tek rövid áttekintése

Az 1945. évi földreform a nagybirtokrendszert nem a földek államosításával számolta fel, hanem a földmagántulajdont tette általánossá. Társadalmi földtulajdon csak kis részen, az állami földeken valósult meg. 1957-ig állami földtulajdont csak kártalanítás ellenében, vagy földfelajánlás elfogadásával szerezhették az állam. Szükségessé vált a 244/1950/ X. l./M.T. számú rendelet, amely kimondta, hogy a városok, községek, bankok, ipari vállalatok stb. tulajdonában lévő földek állami tulajdonban vannak, és ezt a telekkönyvbe is be kell vezetni.

Hazánkban a társadalmi földtulajdon a többi szocialista államtól eltérően fejlődött. 1945-től kezdve a föld árjellege fokozatosan csökkent, a magántulajdonból folyó használati és rendelkezési jog nem érvényesülhetett korlátlanul. A korlátozások oka az volt, hogy eredményesen végre lehessen hajtani a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Ilyen korlátozás volt pl. a 12.910/1947. Korm. sz. rendelet, amely előírta, hogy a haszonbérleti szerződésekben az irányhaszonbérnél magasabb haszonbért kikötni, bíróilag érvényesíteni, illetőleg elfogadni nem volt szabad. A mezőgazdasági ingatlanok forgalmát a földreform közvetlenül nem érintette. Ez hátráltatta a szo-

cialista átszervezést. /A nagyobb földdel rendelkező tulajdonosok kezdték eladogatni a földjeiket, mások pedig vásároltak./ 1948. augusztus hónapban azonban felfüggesztették az ingatlan forgalmat.

A pénzügyi és begyűjtési rendelkezések kívánatossá tették a földtulajdonosok részére, hogy földjüket az állam részére felajánlják. A vételár a kataszteri tisztajövedelem 45szörösétől 80-szorosaig terjedhetett. Az utóbbi a kétlakiaknál /lásd 4091/1949/126. Korm. rendelet és 248/1950/XII. 10.M.T. sz. rendeletet./

A termelőszövetkezetek^{le} kezdetben a földnélküli parasztság vagy a kevés földdel rendelkező parasztság lépett be. A tsz-ek gyakran a határban különálló parcellákból álltak, Gádoroson is, így szükséges lett a tagosítás. A termelőszövetkezetek a későbbiekben a használatukban lévő földek megszerzését viszont nem sürgették, hiszen a tulajdonosi jogosultságok nagy részét gyakorolhatták. Az 1967-es év elősegítette a termelőszövetkezeti földtulajdon kialakulását: a kívülálló földjeit megváltották, az állami földeket termelőszövetkezeti tulajdonba adták, földfelajánlásokat lehetett tenni.¹⁸⁵

A mezőgazdaság ágazatai fejlődésének áttekintése Gádoros községben

A felszabadulás óta eltelt negyedszázad alatt gyöke-

185. Földügyi szakigazgatás /Mezőgazdasági Kiadó 1970./ alapján.

resen átalakult Gádoros község mezőgazdasága. Megváltoztak a termelő alapok, korszerű technikát alkalmaztak. A fejlődés üteme a községben sem volt egyenletes, még a 25 év Gádoros mezőgazdasága szocialista átszervezésének és korszerű színvonalra emelésének korszaka volt.

A termelőerők nagymértékben fejlődtek, összetételük átalakult. Az országos átlaghoz nagyjából hasonlóan a lóállomány egyharmadára csökkent, a traktorállomány tizszeresére növekedett.

Nagy területeken végezték el a talaj javítását. Megnőtt a műtrágya felhasználása, az öntözött terület nagysága is állandóan növekedőben van. A művelési ágak szerkezete a belterjesség irányába változott.

Gádoroson is új növény és állatfajtaikat honosítottak meg: pl. rizs, gyapot, cirok.

Új földművelési és állattenyésztési módszereket vezettek be. Fejlesztették a műtrágyázást, a gépesítést. A művelési ágak összetétele, szerkezeti aránya nem állandó. Inkább változások, egymás rovására történő lassu átalakulásuk tekinthető állandónak. A szerkezeti változás egy évben nem túlságosan nagy.

Országosan általános, hogy a rétek és a legelők területe csökkent, míg a kertek és a gyümölcsösök területe növekedett.

Nézzük meg hogyan jellemzi ez Gádorost is:¹⁸⁶

év	szántó	szőlő	kert	gyümölcsös	legelő	erdő
1961.	5522 kh.	ä	172 kh.	100 kh.	277 Kh.	2 kh.
1965.	5609 kh.	-	184 kh.	51 kh.	176 kh.	9 kh.
1969.	3231 kh.	1 kh.	106 kh.	106 kh.	99 kh.	12 kh.

Gádoroson is folyamatosan növekedett a buza és a rozs termésátlaga. Ennek oka a műtrágya használat volt és a jobb fajták termelése. A községben is megjelent a cirok és a rizs. A cukorrépa átlagok kiválóak. A község napraforgó termelése változó. A gyapot termeléssel próbálkozás történt. A dohány termelése nem túlságosan jelentős. A kukorica termelés szépen fejlődött Gádoroson, az átlagok emelkedő tendenciát mutatnak. Ezt a sok agrotechnikai tényező kedvező összhangja is elősegítette. Ezek között első helyre a hibridek széleskörű elterjedését tekintjük. A hibridkukorica 1957. év és 1962. között hódította meg a termelést. Vannak azonban még tennivalók is. A hosszú tenyészidejű hibridfajok, fajták nagyobb termést adnak, de fokozni kell a gépesítést, törést és szárlevágást. A háztáji gazdaságokban is termelnek Gádoroson kukoricát /főleg hibridkukoricát/, ide is behatolnak a nagyüzemi gazdálkodás elemei.

Gádoroson is problémát jelent néha a takarmánynövények termelése, de országosan is növénytermelésünk leg-

krikusabb része az, hogy szálas és lédus takarmány termelésünk elmaradott.

A gyümölcsstermelés is /az országoshoz hasonlóan/ nagy fejlődésnek indult. A Petőfi tsz. ért el jó eredményeket ezen a téren, melynek több holdas gyümölcsöse van, szesz-főzdével. Gádoroson főleg almát és szilvát termelnek. A kajszii és az őszibarack termelés, akárcsak a szőlőtermelés, jelentéktelen.

Az állattenyésztés Gádoroson is a hus termelés irányába fejlődik. Fékezően hat az anyagi eszközök hiánya, a növénytermelés lassu fejlődése. Az igás állatok száma a gépesítés miatt csökkenő tendenciát mutat. Megnövekedett a szarvasmarha és a sertésállomány is, melyet elősegített a nagyüzemi tenyésztés és a háztáji termelés elismerése.

A mezőgazdaság fejlődésének távlatai

Láthattuk, hogy negyedszázad milyen óriási változásokat eredményezett. F A fejlődés azonban ma sem áll meg.

Az MSZMP. X. kongresszusa 1970-ben újabb ~~t~~ távlatokat adott. Kádár János kongresszusi előadói beszédében kijelentette:

"Az államelmélet és a szocialista demokrácia fejlesztése a munkáshatalom, a szocialista állam további megszilárdítását, erejének növelését, hatékonyságának fokozását jelenti. Államelméletünk, a szocialista demokrácia

továbbfejlesztésének lényege, hogy egyidejűleg erősítsük a központi hatalmat és növeljük a helyi szervek önállóságát."¹⁸⁷

Fehér Lajos hozzászólásában kiemelte:

"A szövetkezeti jogalkotás markáns továbbfejlesztését jelenti a kodifikálás alatt lévő, szövetkezeti mozgalmaink egységét jogilag is kifejező egységes szövetkezeti törvénytervezet, amelyet -mint kerettörvényt- a kormány a jövő év első felében kíván az országgyűlés elé terjeszteni. Ez betetőzése lesz az eddigi szövetkezeti jogalkotásnak."¹⁸⁸

Megállapította továbbá, hogy

"Erősen visszavonulóban vannak azok a maradi nézetek, amelyek a szövetkezeteket "félszocialista" vagy valamiféle "félmaszek" alakulatnak tekintették, s féltették az állami vállalkozás mindenhatóságának vélt igazát. És szinte teljesen kiszorultak azoknak a nézetei is, akik az egyéni kistermelést és a kereskedelmet féltették a szövetkezetektől, s akik sokallták a közösségi vonásokat a működő szövetkezetekben."¹⁸⁹

Gádoros példája is tanusítja, hogy:

"A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben a jelenlegi méretek-hosszabb időt tekintve is- tág teret biztosítanak a termelőerők fejlődésének, a termelés koncentrálá-

sának a beruházások növelésével, a korszerű technika és technológia kiterjedt alkalmazásával, az ésszerű szakosítás fokozatos megvalósításával. Más szavakkal, tág terület biztosítanak arra, hogy intenzív módon, azaz belterjes fejlesztéssel lehessen növelni a területegységre, illetve az egy tagra jutó termelési értéket."¹⁹⁰

"A szövetkezetek méretének növelését nem indokolt ma már politikai célként szorgalmazni. A szervezeti változásokban inkább óvatosságra van szükség, mint nagy lendületre. E téren most a stabilitásra kell törekednünk.

A szövetkezetek fejlődésének fő útja az intenzív fejlődés biztosítása, a korszerű technika és technológia, a tudományos vívmányok felhasználása, gazdálkodási és vezetési rendszerünk továbbfejlesztése."¹⁹¹

1971-ben megszületett az új szövetkezeti törvény. A törvény Fehér Lajos szavai szerint: "Nem szorítkozik a dz szövetkezetek belső életének szabályozására, hanem a sajátos szövetkezeti életszínvonalhoz igazodó szabályozási módszerrel kiterjed a szövetkezetek gazdasági tevékenységére, továbbá a szövetkezeteknek az állammal és a szövetkezeti érdekképviselői szervekkel fennálló kapcsolataira."¹⁹²

Továbbá: "A törvény -szövetkezeti önkormányzat továbbfejlesztéseként- az eddigi jogi szabályozásnál tágabb

190-191-192. Társadalmi Szemle 1970. december /71., 71. old.

és 192-nek október /6.old.// 1971-ben.//

körben ad lehetőséget arra is, hogy a szövetkezetek maguk szabályozhassák sajátos belső viszonyaikat."¹⁹³

A falu fejlődésének fő utvonala - városiasodó község

Az újabb lehetőségek jobb körülményeket biztosítanak Gádoros számára is. Milyen lesz a jövő?

Szekeres János VB. elnök így beszél róla:

"Városiasodó községre vágyunk, saját erőnkből, és ha ehhez mindenki ad egy kicsit, akkor sikerül, s akkor valamennyien meg is becsüljük."¹⁹⁴

Gádorosnak tehát vannak tervei, mert vannak lehetőségei. Bizakodással fejezhetem be munkámat, nem úgy, mint Márkus György 30 évvel ezelőtt.

193. Társadalmi Szemle 1971. október /6. old.//

194. Békés megyei Népujság 1970. május 1. /Gádoros Nagyközség/

Gádoros párttitkárainak névsora:

/MKP - MDP -MSZMP/

1.	1944-45.	Hegedüs Imre
2.	1945-46.	Boros János
3.	1946.	Juhász Ferenc
4.	1947.	Bottyán János
5.	1948.	Bénián József
6.	1949-től	Badár Bálint
7.	1966-től	Szabó Sándor

Gádoros állami vezetői:

	<u>Bíró:</u>	<u>Jegyző:</u>
1944.	Kerekes István	Keszthelyi József
1945. I.f.év.	Hegedüs István	- " -
II.f.év.	Szekeres János	- " -
1946-49.	Hézer János	Benkő Mihály
1949. I.f.év.	Tulkán Sándorné	- " -
II.f.év.	Tóth István	- " -

	<u>Elnök:</u>	<u>Titkár:</u>
1950.	Tóth István	Tóth András
1951.	Ivanics János	Tóth András
1954.	Tóth István	Tóth András
1955-61-ig	Valach István	Tóth András
1961-62-ig	Tóth András	Putnoki István
1962-től	Szekeres János	Tóth András

Petőfi Tsz.

T e r m é s á t l a g o k I.sz. melléklet

Megnevezés	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.	1955.
Buza	9.-	12.70	14.-	8.80	11.-	6.51	12.40
Őszi árpa	8.-	13.36	16.-	8.90	8.-	- -	20.50
Tavaszi árpa	--	--	9.-	--	--	5.95	20.50
Kukorica mm.	15.-	21.-	23.-	7.-	15.-	13.75	22.50
Dohány	8.-	6.-	9.-	6.44	9.-	9.-	9.50
Cukorrépa	--	150.-	250.-	70.-	134.-	136.-	146.-
Takarmány répa	--	--	400.-	280.-	--	430.-	--
Napraforgó	--	--	10.06	9.30	9.30	--	8.-
Kender	--	--	32.-	--	38.-	35.-	31.-
Zab	8.-	7.50	8.-	7.17	9.-	4.66	7.30
Borsó	--	--	--	--	10.-	5.09	10.-
Gyapot	--	4.-	2.-	--	--	--	--
Rizs	--	--	--	--	--	--	--

Megnevezés	1956.	1957.	1958.	1959.
Buza	9.93	10.07	11.60	11.43
Őszi árpa	14.92	14.58	15.07	16.37
Tavaszi árpa	--	--	--	--
Kukorica mm.	20.-	19.-	21.-	30.38
Dohány	11.15	9.-	10.-	9.30
Cukorrépa	102.-	180.-	186.-	187.-
Takarmányrépa	--	250.-	--	--
Napraforgó	8.50	8.-	12.80	11.-
Zab	6.-	9.-	10.50	11.-
Rizs	17.-	26.36	6.35	5.30

Petőfi Tsz.

T e r m é s á t l a g o k

I. sz. melléklet

Megnevezés	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
Buza	11.20	13.50	12.80	9.48	14.10	15.-	13.-
Őszi árpa	15.80	13.-	8.06	8.48	12.60	12.16	14.-
Tavaszi árpa	15.10	--	--	8.48	--	--	--
Kukorica mm.	22.20	23.-	23.24	25.-	23.50	28.50	25.90
Dohány	9.-	8.50	10.-	13.30	12.40	8.80	8.50
Cukorrépa	160.-	153.-	120.-	230.-	128.-	190.-	243.-
Takarmányrépa	--	--	--	250.-	272.-	405.-	317.-
Napraforgó	10.-	8.-	5.20	8.-	13.-	12.30	9.-
Kender	32.-	36.-	--	--	--	--	48.40
Zab	7.60	8.50	6.08	6.30	6.60	9.-	14.60
Rizs	16.50	4.-	4.-	--	--	--	--
Gyapot	--	--	--	--	--	--	--
Borsó	10.-	9.-	9.-	10.-	8.-	11.60	13.-
Vöröshagyma	--	--	--	--	--	--	105.-
Cirok	--	--	--	--	--	--	4.60

Petőfi Tsz.

T e r m é s á t l a g o k

I.sz. melléklet

Megnevezés	1967.	1968.	1969.	1970.
Buza	18.6	14.5	20.42	--
Őszi árpa	9.6	14.4	13.40	--
Tavaszi árpa	--	--	--	--
Kukorica mm.	23.-	26.70	37.40	--
Dohány	11.60	12.60	11.50	--
Cukorrépa	199.-	263.-	198.40	--
Takarmányrépa	392.-	--	--	--
Nápraforgó	11.60	1.60	6.30	--
Kender	47.70	36.70	50.50	--
Zab	16.80	--	--	--
Borsó	31.-	24.50	33.10	--
Vöröshagyma	122.20	105.50	108.80	--
Cirok	--	1.20	8.30	--

Petőfi Tsz.

Állattenyésztés főbb adatai

I.sz. melléklet

Megnevezés	1968.évi	1969.évi		Index	
		terv	tény	bázis=100	terv=100
<u>Termelési mutatók:</u>					
100 tehénre jutó borju- szaporulat /db./	95	96	98	102	102
100 kocára jutó malac- szaporulat /db./	1550	1500	1450	90.3	96.6
100 anyára jutó bárány szaporulat /db./	109	107	120	110.-	112.1
1 tehén évi tejtermé- lése /liter/	2533	1850	2611	103.1	141.1
1 juh évi gyapjuhozama /kg./	4.15	4.-	4.18	100.7	104.-
Hizósértések napi súly- gyarapodása /kg./	0.41	0.40	0.43	104.9	107.5
1 tyuk évi tojáshoza- ma /db./	--	--	--	--	--
Hizósértések napi súly- gyarapodása /kg./	4.80	4.60	4.20	87.5	91.3
Hizómarhák napi súly- gyarapodása /kg./	0.73	0.80	0.74	101.2	92.5
Hizómarhák tak-ért. %-a.	16.10	16.-	16.30	101.2	101.2
1 kg. baromfihoz előáll. felh.vegyes abrak /kg./	4.30	--	--	--	--

Dózsa Tsz.

Állatállomány alakulása

II.sz. melléklet

Megnevezés	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.
Tehén	20	56	58	67	87	81
Előhasi üsző	-	21	13	7	16	28
Növ. marha	23	140	106	114	89	101
Hizómarha	-	53	19	21	27	15
Ló	26	111	101	81	76	58
Anyakoca	15	69	116	111	90	81
Süldő	71	167	145	207	307	208
Malac	1	263	321	379	283	290
Hizósértés	66	585	218	411	504	592
Juh	-	115	205	359	478	516

Megnevezés	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Tehén	87	121	115	129	147
Előhasi üsző	41	2	-	-	-
Növ. marha	110	163	188	209	182
Hizómarha	34	27	37	48	58
Ló	53	50	55	59	58
Anyakoca	129	103	139	138	113
Süldő	407	397	375	-	-
Malac	513	407	583	396	422
Hizósértés	203	295	163	764	590
Juh	357	161	207	124	132

Dózsa Tsz.

N ö v é n y t e r m e s z t é s i

h o z a m o k

II.sz. melléklet

Megnevezés	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.
Buza	10.60	11.50	12.40	11.-	10.70	12.05
Őszi árpa	15.40	13.06	13.80	12.-	10.-	--
Kukorica	19.-	20.01	8.40	17.-	21.-	19.82
Cukorrépa	155.-	147.-	84.55	146.-	169.-	151.60
Kender	36.90	39.-	21.50	28.-	21.-	31.08
Napraforgó	8.50	4.60	7.70	9.-	7.10	8.03
Zab	11.30	4.50	5.90	4.20	3.80	5.20
Lucerna széna	26.-	24.-	18.-	12.-	18.-	19.20

Megnevezés	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Buza	15.80	15.53	15.40	15.88	21.10
Őszi árpa	13.80	14.10	12.40	15.64	13.-
Kukorica	22.-	20.84	19.10	25.16	25.80
Cukorrépa	225.-	282.28	256.20	232.17	259.40
Kender	48.-	41.93	47.20	31.57	43.40
Napraforgó	5.50	-	-	-	-
Zab	4.60	2.50	12.10	5.73	3.80
Lucerna széna	18.70	28.96	39.30	19.50	24.10
Rizs	-	-	23.80	14.88	7.68
Cirok	-	-	11.60	7.20	9.-

Felhasznált irodalom

1. Márkus György: Békés vármegye, Budapest 1936.
2. Dr. Maday Pál: Békés megye története.
3. A magyar forradalmi munkásmozgalom története II. és III. kötet Kossuth Könyvkiadó.
4. II. világháború képei. Európa 1970.
5. Karsai Elek: A budai vártól a Gyepűig.
6. Gerő Ernő: A Magyar Kommunista Párt. Szikra 1945.
7. Erdei Ferenc: Szövetkezetek. Sarló 1945.
8. Rákosi Mátyás: A magyar jövőért. Szikra 1945.
9. Földreform. Kossuth 1965.
10. Rákosi Mátyás: A magyar demokráciáért. Szikra 1947.
11. A szövetkezeti mozgalom. Budapest 1947. /Gombos Imre/
12. Az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra 1948.
13. A szövetkezet a szövetkezőké. Budapest 1948.
14. Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848 - 1948. II. Táncsics Könyvkiadó 1962.
15. Mi az a termelőszövetkezeti csoport? Szikra 1949.
16. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. Szikra 1950.
17. A MDP KV-ének, PB-ának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai. Szikra 1951.
18. A MDP II. kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra 1951.
19. Nahlik Gyula: Miért előnyös a termelőszövetkezeti gazdálkodás? Szikra.
20. Lenin művei 29. köt. Szikra 1953.
21. - " - 33. köt. Szikra.

22. Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra 1953.
23. Nagy Imre: Egy évtized I. II. Szikra 1954.
24. Dobi István: A parasztság jövője a szövetkezet. Mezőgazdasági Kiadó Bp. 1955.
25. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. Szikra 1955. /4. bővített kiadás./
26. Falunk 10. éve. Szikra 1956.
27. Erdei Ferenc: A szövetkezeti uton. Szikra 1956.
28. A szocializmus építésének útján /A MDP II. kong. anyagából./ Szikra 1956.
29. Gerő Ernő: Pártegységgel a szocialista demokráciáért /Az MDP KV ülése 1956. július 18-21./ Szikra 1966.
30. Ellenforradalmi események Békés megyében I. Békés m. VB. Békéscsaba.
31. Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben II. MNK. Minisztertanács Tájékoztató Hiv.
32. Ellenforradalom Magyarországon 1956. Kossuth 1968.
33. Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956. Kossuth 1969.
34. Marosán György: A párt harca a tömegekért. Kossuth 1959.
35. Az MSZMP országos értekezletének jegyzőkönyve. Kossuth 1957.
36. Dobi István: Szocialista mezőgazdaság, parasztélet. Kossuth 1958.
37. Nyers Rezső: Szövetkezetek a magyar népi demokráciában. Kossuth 1959.

38. MSZMP VII. kongr. jegyzőkönyve. Kossuth 1960.
39. A mezőgazdaság szocialista átalakításáért. Kossuth 1960.
40. Dr. Tibori János: A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története. Békéscsaba 1961.
41. Pongó Bertalan: Gádorosi Híradó. 1962.
42. A termelőszövetkezetek megszilárdításának főbb jogi kérdései. Akadémiai Kiadó 1962.
43. Tények és adatok Békés m. életéből. Békés m. VB Békéscsaba 1962.
44. Kiss Dezső: A párt gazdasági szervező munkája. Kossuth 1962.
45. Komló László: A munka értékelése és díjazása a termelőszövetkezetekben. Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1962.
46. Kádár János: Szilárd néphatalom: független Magyarország. Kossuth 1962.
47. MSZMP. VIII. kongr. jegyzőkönyve. Kossuth 1963.
48. Kádár János: Tovább a lenini uton.
49. Mezőgazdasági adattár I. Statisztikai Kiadó Bp. 1965.
50. MSZMP. IX. kongr. jegyzőkönyve. Kossuth 1967.
51. A kommunista párt szövetségi politikája. Kossuth 1966.
52. Nyers Rezső: Gazdaságpolitikánk és a gazdasági mechanizmus reformja. Kossuth 1968.
53. Földes Károly: A szocialista tulajdon és az áru-termelés. Kossuth 1968.
54. Kádár János: országgyűlési képviselői beszámolója. Kossuth 1969.

55. Ez történt 25 év alatt. Kossuth 1969.
56. Békés megye társadalmi fejlődése /Gyula/ 1945-1970.
MSZMP. megyei biz. prop. és műv. oszt.
57. 25 év távlatából. Akadémia 1970.
58. 25 év ipar, mezőgazdaság, életszínvonal kultúra.
Kossuth 1970.
59. Fehér Lajos: Agrár és szövetkezeti politikánk 1965-
1969. Kossuth 1970.
60. Földügyi szakigazgatás. Mezőgazdasági Kiadó 1970.
61. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet.
Kossuth 1970.
62. Előadások a magyar forradalmi munkásmozgalom törté-
netéből. Kossuth 1969-1970.
63. Negyed századunk /MSZMP megyei és Békéscsaba Városi
Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztálya./
64. Ajánló bibliográfia az MSZMP X. kongresszusa anyagá-
nak tanulmányozásához. Szeged 1970. /JATE Központi
Könyvtára és a JATE Tudományos Szocializmus Tanszék./
65. Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgal-
mának történetéből /1917-1919/ Szeged 1970.

T a r t a l o m j e g y z é k

2./ A személyi kultusz légköre a faluban 74. oldal

3./ A falu mezőgazdaságának nehéz évei	84. oldal
4.// A község élete a "termelőszövetke- zeti község" cím elnyerése idején	94. oldal
5./ Összefoglalás	98. oldal

IV; fejezet: A község fejlődése az ellenforradalom leverésétől a szocializmus alapjainak lerakásáig /1956-1962./

1./ Gádoros az ellenforradalom napjaiban, a munkás-paraszt hatalom megvédése	99. oldal
2.// A konszolidáció Gádoroson	108. oldal
3./ A mezőgazdaság szocialista átalakításának II. szakasza /1959-1960.//	114. oldal
4.// A szocializmus alapjainak lerakása a községben	118. oldal
5.// Összefoglalás	125. oldal

V. fejezet: Gádoros fejlődése a szocializmus alapjainak lerakása utáni években

1.// A falu gazdasági, politikai, kulturális arculata az új gazdasági irányítás előtti időszakban	126. oldal
2./ Gádoros fejlődése 1968. után	136. oldal
3./ Összefoglalás	151. oldal

U T Ó S Z Ó :

1.// A mezőgazdaság szocialista átalakítását célzó rendeletek rövid áttekintése	153. oldal
---	------------

2./ A mezőgazdaság ágazatai fejlődésének áttekintése Gádoros községben	154. oldal
3./ A mezőgazdaság fejlődésének távlatai	157. oldal
4./ A falu fejlődésének fő utvonala - városiasodó község	160. oldal
Gádoros párttitkárainak névsora	
/MKP-MDP-MSZMP/	161. oldal
Gádoros állami vezetői	161. oldal
Termésátlagok I.sz. melléklet //Pe- tőfi tsz./	162. oldal
II.sz. melléklet /Dó- zsa tsz./	166. oldal
Felhasznált irodalom	168. oldal

B i r á l a t

Oláh János: Gádoros község negyedszázados fejlődése 1944-1970
c. doktori disszertációjáról

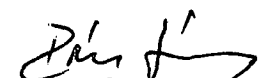
A dolgozat belső címe /... különös tekintettel a mezőgazdaság szocialista átalakulásra/ már jobban kifejezi a munka tartalmát. Természetes és helyénvaló, hogy a szerző két központi kérdésre terjesztette ki vizsgálódását; a község felszabadulása és a néphatalom megszületése, valamint a mezőgazdaság szocialista átszervezésére. Helyeselni lehet azt is, hogy a lényegesebb országos kérdések községi tükröződését is vizsgálta. A helytörténeti munkák azonban általában két végletet mutatnak; az országosból kiszakítva, a fontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseket figyelmen kívül hagyva vizsgálják az adott község, város történetét, mások pedig csak azokra koncentrálnak és ennek következtében elvész a helyi sajátosság. Oláh János dolgozata kissé az utóbbi veszélyt jelzi. Az országos nagypolitikai kérdések vizsgálata a kíváncstosnál jobban lekötik a figyelmét.

Érdeme a disszertációnak, hogy nagyon sok tényanyagot tartalmaz. A munka meggyőzően bizonyítja azt a nagy fejlődést, amely a község életében a felszabadulástól 1970-ig végbement. Jól sikerült részei a 170 oldalas dolgozatnak a felszabadulást és az új élet megindulását tárgyaló I., valamint az ellenforradalmat, pusztító hatását és a kibontakozást tárgyaló IV. fejezetek. Ugyanakkor elnagyolt és pontatlan a szocializmus építését 1948-1956-ig tárgyaló III. fejezet. Itt mutatkozik meg leginkább az a törekvése a szerzőnek, hogy mindent úgy tárgyaljon - pl. a személyi kultuszt is - ahogyan az országosan történt.

Az értekezés elkészítéséhez jelentős forrásanyagot - levéltárat és feldolgozást egyaránt - használt fel Oláh János. Jól egészítik ki ezeket a visszaemlékezések. Jó lett volna azonban ezeket a forrásokat kritikusan kezelni. Stílusa sem elég olvasmányos. Viszont a mellékletek jól kiegészítik a szöveget.

Tekintettel a dolgozat részben jelzett értékeire a disszertációt rite minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1973. április 3.

/Dr. Rácz János/
docens

15-65/1973.bksz.

Tárgy: Oláh János
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Rácz János elvtársnak
tszv. egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Oláh János: Gádoros község negyedszázados fejlődése
1944-1970-ig

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1973. márc. 5.

Fodor Pál

dékan

A kiadmány hiteles:

Lőrincz Ede

előadó

Kapták: Dr. Rácz János tszv. egy. docens

Dr. Serfőző Lajos docens társbíró

Dr. Horváth I. Károlyné tanszéki könyvtáros

Dr. Szilágyi Pál tanszéki könyvtáros